

DANSK BIBLIOTEKSHISTORISK SELSKAB

BIBLIOTEKS
HISTORIE
15

KØBENHAVN
2023

Bibliotekshistorie 15

Udgivet af Dansk Bibliotekshistorisk Selskab

Redaktion: Steen Bille Larsen under medvirken af
Hans Elbeshausen, Mogens Kragssig Jensen, og Ole Harbo.
© Dansk Bibliotekshistorisk Selskab 2023

ISSN 0109-923X

www.bibliotekshistoriskselskab.dk

Distribution via kassereren:

Søren Carlsen

Hovedgaden 20

3220 Tisvildeleje

Mail: sca@dethulehus.dk

Sats og tryk:

Johansen Grafisk A/S, Holstebro

Indhold

Stiftsbibliotekerne i Danmark <i>Af Hans Michelsen</i>	5
Erindringer om perioden september 1956 til juni 1957 på Danmarks Biblioteksskole <i>Af Kirsten From Christensen</i>	34
Dansk Teknisk Litteraturselskab 1959-2008 <i>Af Carl Gustav Johannsen</i>	61
Biblioteksstyrelsen og det digitale paradigmeskift 1997-2011 <i>Af Jens Thorhauge og Leif Andresen</i>	80
Dansk Bibliotekshistorisk Selskab Styrelsens beretning 2019-2021	111

Stiftsbibliotekerne i Danmark

Af Hans Michelsen

I begyndelsen af 1800 tallet havde Danmark travlt med at komme på fode efter nogle voldsomme begivenheder: Slaget på Reden 1801, bombardementet af København og udleveringen af flåden til Engländerne 1807, statsbankerotten 1813 og tabet af Norge 1814. Mod slutningen af 1700 tallet nåede embedsmandsstanden og borgerskabet i provinsbyerne en sådan velstand og dannelse, at der begyndte at melde sig en trang til læsning, som rakte ud over de opbyggelige bøger, som velhavende og oplyste borgere måtte have i deres hjem.¹ Mens latinskolebibliotekerne og katedralskolebibliotekerne har en lang og broget historie, optræder stiftsbibliotekerne først fra 1812 og fremefter.

Stiftsbibliotekerne har deres udspring i oplysningstiden og tiden derefter, hvor især præsters og teologers behov for videnskabelig litteratur var stigende. Når uddannelsen i København var afsluttet, havde præsterne i provinsen intet bibliotek i nærheden at støtte sig til. Mange måtte klare sig med den litteratur, der var anskaffet under studiet, eller med den, der eventuelt stod tilbage i præstegården efter den præst man afløste. Så kunne man selvfølgelig håbe på, at nabopræsten havde litteratur, man måtte benytte. Nogle steder havde provsten etableret en eller anden form for bibliotek, som præsten kunne låne fra.

Stiftsbibliotekerne blev derfor oprettet i hvert af Danmarks daværende stifter for at fremme gejstlighedens studier. Deres rolle som videnskabelige biblioteker blev udspillet med fremkomsten af Statsbiblioteket (1902) og folkebibliotekernes stærke vækst efter biblio-

Hans Michelsen, stiftsbibliotekar, Ibsgården 120, 4000 Roskilde.

teksloven af 1920. Stiftsbibliotekerne spiller dog stadig nogle steder en væsentlig kulturhistorisk rolle i dansk biblioteks- og boghistorie.

Kundskab, Videnskabelighed og Humanitet

Initiativtagerne til stiftsbibliotekerne havde én ambition: De ville skabe videnskabelige biblioteker til gavn for kirkens folk, katedral-skolernes lærere og byens borgere. I Odense taler invitationen til Fyens Stiftsbibliotek² om at ”vedligeholde Videnskabelighedens Aand og forøge Massen af kundskaber hos Enhver i Provinsen, som elsker Videnskab.” I Roskilde udtrykkes det samme således: ”Et teologisk Bibliotek som ved Cirkulation blandt Geistligheden kunde vedligeholde Videnskabeligheds Aand og forøge Massen af Indsigter”.³ I Ribe ønskede man sig således i 1821: ”At oprette et offentligt Bibliotek for Stiftets Embeds- og Videnskabsmænd, som derved uden ufrivillig Udgift, aabnes en Videnskabelighed og Humanitet”.⁴ Som begrundelse tilføjede man i Roskilde afstanden til København: ”Da Gejstligheden paa Landet, dels af Uformuenhed og dels formedelst Afstanden fra Hovedstadens Bogskatte, har vanskeligt ved at erholde Bøger, ansøgte Sjellands Stiftsøvrighed om tilladelse til, i Roeskilde Domkirke, at maatte anlægge et Bibliotek i de Fag, som især ere Theologien vedkommende”.⁵

Landet over var det tydeligt, at jo større afstanden var til hovedstadens biblioteker, jo større var behovet for adgangen til den videnskabelige litteratur, som latinskolernes biblioteker og stiftsbibliotekerne var næsten ene om at kunne forsyne brugerne med. Efterhånden blev der givet offentlig adgang til både katedralskole- og stiftsbibliotekerne. Stiftsbibliotekerne opstod i domkirkebyerne, hvor der allerede var et bibliotek, nemlig katedralskolens bibliotek. Latinskolens lærere var teologer og dermed uddannelsesmæssigt beslægtede med præsterne ved domkirken.

Offentlige biblioteker

Latinskolebibliotekerne og katedralskolebibliotekerne var som stiftsbibliotekerne ikke i første omgang beregnet til, at andre end lærde kunne låne dér, men i løbet af 1800 tallet fik skolerne dog til-

ladelse til at lade samlingerne benyttes af andre, og bibliotekerne fik et mere offentligt præg. Bibliotekspioneren Andr. Schack Steenberg (1854–1929), undersøgte biblioteksforholdene i Danmark, og i en artikel i 1898 beskrev han de lærde skolars biblioteker.⁶ Nogle af disse beskrev han som værende offentlige som f.eks. Aalborg Stifts, Amts og Katedralskoles forenede Bibliotek og Aarhus Stifts og Katedralskoles biblioteker. ”De vilde gennem disse Bogsamlinger kunne naa ud til en Læsekreds, der vel i Almindelighed tilfredsstilles gennem Folkebogsamlingens Bøger, men som dog undertiden vilde kunne have Nytte af Skolebibliotekerne”.⁷

Den første lov om folkebiblioteker blev gennemført i 1920. Stiftsbibliotekerne og katedralskolebibliotekerne fortsatte i bibliotekslovens første tid med at forsyne folkebibliotekerne med materialer, disse ikke selv ejede. Der var tale om frivillige aftaler om benyttelse eller lån. For at udnytte de store bogskatte, der i tidens løb var samlet i de gamle katedralskoler, blev det ved et cirkulære af 1922⁸ tilladt centralbibliotekerne at udtage (til depot) de materialer fra katedralskolerne, som disse ikke selv havde brug for. Det egentlige problem med bogsamlinger, der næsten stod tilbage som museums-genstande, blev ikke løst fuldt ud med deponeringen.

Selvom bogbestandene mange steder var opstået ved tilfældige gaver, var der flere steder også foretaget et bevidst bogvalg. De økonomiske forhold har været svingende, og det har påvirket hvilke bøger, man kunne anskaffe. Bibliotekernes bogbestande bestod langt overvejende af teologisk litteratur herunder prædikener og tolkninger. Den klassiske litteratur (latinske og græske forfattere) var ligeledes velrepræsenteret. Dertil fik bibliotekerne personalhistorie, jura, naturvidenskab samt historie. Til en start havde stiftsbibliotekerne karakter af universalbiblioteker.

Også stiftsbibliotekernes rolle var udspillet i 1920. I modsætning til katedralskolebibliotekerne blev stiftsbibliotekernes videre skæbne ikke fastlagt i et cirkulære. Deres videre skæbne er en del af denne artikel.

Sjællands Stiftsbibliotek i Roskilde⁹

Historien om stiftsbibliotekerne starter i Roskilde. Her havde biskop Fr. Münter (1761–1830) og domprovst Jens Michael Hertz (1766–1825) ambitioner om at starte et bibliotek. Desuden ejede katedralskolens rektor Johan Henrik Tauber (1743–1816) en stor bogsamling, han gerne ville sælge. Fr. Münter var biskop i Roskilde fra 1808–1830. Han var ud over bispegerningen kirkehistoriker og arkæolog. Da han tiltrådte som biskop, tog han initiativ til oprettelse af Pastoralseminariet (1809), Stiftsbiblioteket (1812) og Bibelselskabet (1814). Både Pastoralseminariet og Bibelselskabet kunne efter hans mening nyde godt af at have en videnskabelig bogsamling inden for rækkevidde.

Fr. Münters bispegård lå i København, men domkirken lå i Roskilde, og det var her biblioteket skulle være. Domkapitlet i Roskilde¹⁰ stammer måske fra 1022, og det havde som andre domkapitler fra gammel tid haft et udmærket bibliotek til brug for kirkens folk. Formodentlig blev det første bibliotek oprettet samtidig med kapitlet. Der kendes bevarede fortegnelser¹¹ over udlån fra 1459–1460. Dette bibliotek befandt sig i Roskilde Domkirke i Sct. Siegfrieds Kapel¹². I Hellig Trekongers Kapel fandtes et andet kostbart bibliotek, som i 1490 blev udvidet ved en testamentarisk gave. Da Sjællands Stiftsbibliotek blev oprettet, var der ingen spor af de gamle biblioteker.

Domprovst Jens Michael Hertz udmønter Fr. Münsters plan for et stiftsbibliotek

Jens Michael Hertz¹³ var sognepræst i Korsør 1800 og domprovst i Roskilde fra 1804–1819, hvorefter han blev biskop i Ribe og medstifter af Ribe Stiftsbibliotek.¹⁴ Hertz havde i sin tid i Korsør foreslået et *Bibliotek for Rejsende*¹⁵ for at lette ventetiden, når man skulle over Storebælt. Han fortsatte sine bibliotekstanker i oplysningens navn i Roskilde, og det var ham, der skrev *Udkast til Plan for et Stiftsbibliothek for Sjællands Stifis Gejstlighed*, som kong Frederik VI stadfæstede 28. januar 1812.

Et bibliotek kræver plads, og Hertz så, at Riddersalen i Roskilde Domkirke sagtens kunne bruges til dette formål, endda kombineret med plads til landemodet. I Riddersalen opbevarede domkirken bl.a. før-reformatorisk kirkeinventar. Før Stiftsbiblioteket kunne stiftes og placeres i Riddersalen gik der et stort forarbejde. Hertz skaffede plads til bøgerne i Riddersalen ved at afholde en auktion over det gamle kirkeinventar. Biblioteket skulle bl.a. bestå af dubletter fra de store københavnske biblioteker, men også af rektor J.H. Taubers bogsamling.

J.H. Tauber kom fra Aalborg, og han tilhørte den progressive, pædagogiske del af katedralskolernes rektorer. Populært sagt gik han ind for at lege lærdom ind i eleverne frem for at banke den ind med feren. Han havde en meget stor bogsamling, og han var teolog ligesom lærerne ved katedralskolen og præsterne ved domkirken. Alle teologerne kunne benytte katedralskolens allerede den gang store bibliotek, og J.H. Tauber supplerede med sin egen store bogsamling. Han har købt eller fået foræret mange bøger. Som eksempel på hans netværk kan nævnes, at han gik i skole med Søren Gyldendal.

Når J. H. Tauber anskaffede en bog, skrev han omhyggeligt et uddrag eller en anmeldelse på bindets indersider. Når der ikke mere var plads der, fortsatte han i sin dagbog, der med sine mere end 1.100 sider opbevares på Aalborg Katedralskole.¹⁶ Dagbogen er en guldgrube af oplysninger om hans tid i Roskilde, for han skriver ikke kun om bøger men også om familien og dens liv, herunder om gælden til byens købmænd. Hans bogsamling har været til inspiration for Hertz, og i planen for et stiftsbibliotek i Roskilde indgik, at man ville ”afkøbe” en del af rektorens store bibliotek, som kom til at danne grundstammen i Sjællands Stiftsbibliotek. Da J.H. Taubers økonomi var meget dårlig, blev hans store bibliotek ved biskop Münters godhed overdraget Domkirken for 5000 Rbd.¹⁷ Andre af Tauberts bøger kom til Roskilde Katedralskole, og resten er sikkert blevet solgt.

Provst Daniel P. Smith (1782-1871), der var lærer på Roskilde Katedralskole, giver Tauber et lidet flatterende skudsmål: "En lærd Egoist var han, som aldrig kom ud af sit Studerekammer uden de tre Dage om Ugen, naar han læste paa Skolen. En stok Rationalist var han, og hans store Lærdom blev som hans store Bibliothek, der nu staar hen i Roeskilde Domkirke som Stiftsbibliotek, en død Skat, saa hans Fortjeneste er kun ringe".¹⁸ Senere skrev han: "Han var nemlig en lærd, smagløs Exeget og stok Rationalist, ligesom hans Discipel, Etatsraad Bloch, der skulde ogsaa engang blive Rector i Roeskilde".¹⁹

J. M. Hertz' datter, Lucie Elise Fich (1800-1883), har malende fortalt om stiftelsen af Sjællands Stiftsbibliotek i sine erindringer. Som kilde skal bogen tages med forbehold, idet nedskrivningen først er begyndt 1ænge efter de første begivenheder, der fandt sted da hun var en 12-13 år: "Det var vist i dette Aar eller maaske først i 1809, jeg er ikke ganske sikker heri, men det gør heller intet til Sagen, at gamle Professor, Rektor Tauber solgte sit for en privat Mand ualmindelig store Bibliothek til Grundlag for det sjællandske Stiftsbibliotek, som skulle oprettes og opbevares i Roskilde Domkirke, og hvilket min Fader tilbød sig at ordne og registrere aldeles gratis. Taubers bøger udgjorde nok 8000 Bind, og saasnt det var afgjort, at Stiftsbiblioteket skulle oprettes, blev der sendt Gaver til det af Bøger fra alle de offentlige Bibliotheker i Kjøbenhavn, især af deres Dubletter, saa der strax blev 12000 Bind at begynde med. I mange Aar var som bekendt dette Bibliothek paa Riddersalen i Domkirken, men da Salen ikke kunne opvarmes, kunde Fader jo ikke arbejde der om Vinteren. Men i flere Aar stod Fader, som ellers plejede at læse et par Timer om Morgenen paa Sengen, nu op Kl. 5 og gik over paa Biblioteket og arbejdede dér til Kl. 10 à 11".²⁰

J. M. Hertz ordnede og registrerede altså bøgerne i Riddersalen. Det første trykte katalog udsendtes af Hans Chr. Christensen med en foretale af provst Frederik Schmidt i 1825.²¹ Den afspejler Hertz' opstilling, mens det næste katalog, *Katalog 1866*,²² viser den opstilling, Det sjællandske Stiftsbibliotek har i dag. Hertz har sandsynlig-

vis arbejdet med Stiftsbiblioteket allerede fra ca. 1804 og til 1812, hvor Stiftsbiblioteket officielt bliver oprettet. På dette tidspunkt var i hvert fald en del af bogbestanden på plads. J.M. Hertz forlod Roskilde i 1819 for at blive biskop i Ribe, hvor han døde i 1825.

Diskussion om behovet for et stiftsbibliotek i Roskilde

N.F.S. Grundtvig (1783-1872) blandede sig i diskussionen om oprettelsen af et Stiftsbibliotek i Roskilde og skrev: ”Til denne Mening bevæges jeg ingenlunde ved Synet af den gruelige Bogdyngge, Man har slæbt sammen, for at opbygge Videnskabernes Babelstaarn saa høit, at det kan jage vor Herre ud af Himmelen, thi med det Taarn har jeg intet at bestille”. Senere spurgte han: ”skal de Bøger vælges, som de Fleste af Sjællands Præster formodentlig helst læse, eller saadanne, som de burde helst læse”?²³ På trods af Grundtvigs indvendinger, blev stiftsbiblioteket oprettet.

Fr. Münter havde også fået kongelig tilladelse til at lade stiftets provster og præster oplæse lærde afhandlinger af teologisk og videnskabelig karakter ved landemodet, som var biskoppens årlige møde med stiftets provster. Én af de første, der oplæste en afhandling var N. F. S. Grundtvig, der efter landemodet 4. oktober 1812 oplæste sit store og pompøse digt *Roeskilde-Riim*.²⁴ Det skete i landemodesalen, som var en del af Riddersalen, hvor Stiftsbiblioteket stod.²⁵

Der var stadig tilvækst i biblioteket, og da bogmængden blev for stor, måtte Stiftsbiblioteket flyttes væk fra Domkirkens Riddersal. Det formodes, at skaden på Kongesøjlen, der står i det underliggende Christian I's kapel, kan stamme fra vægten af bøgerne.

Arkitekt Fr. Meldahl (1827-1908) fik til opgave at tegne en ny bygning for Stiftsbiblioteket. I bygningen indgik dele af den gamle bispegård. I 1858/1859 kunne biblioteket flyttes hertil i øvrigt sammen med landemodelokalet. Bygningen blev fredet 1924.²⁶ Her stod biblioteket så i domkirkens nærhed, indtil der var kommet gang i samarbejdet med Roskilde Centralbibliotek, der i 1958-1961 havde fået opført en biblioteksbygning på Dronning Margrethesvej.

Det var bl.a. ønsket om at kunne benytte den gamle, væsentlige bogbestand i biblioteksarbejdet, der begrundede ønsket om et nærmere samarbejde.²⁷

Sjællands Stiftsbibliotek blev i 1858/1859 flyttet fra Domkirken og opstillet i Konventhuset, som ses her. I lokalet blev Landemodet også afholdt. Biblioteket ses langs væggene. Foto før 1959. Foto: Roskilde Lokallhistoriske Arkiv.

Stiftsbibliotekets ca. 40.000 bøger blev i 1961 flyttet til det nye folkebibliotek, hvor halvdelen af magasinet blev afsat til Stiftsbiblioteket, mens de værdifulde bøger placeredes i glasskabe. I 1980 flyttedes til nuværende placering i et sikringsrum.

Salg og udskillelser fra biblioteket

I tidens løb er der udskilt bøger fra Stiftsbiblioteket til forskellige store københavnske biblioteker og en enkelt gang er der ligefrem solgt ud af dubletterne, som det skete hos det Hee'ske Auktionshus 28. August 1944²⁸: Der var indleveret 468 numre (dubletter) til

auktionen. Heriblandt Erasmus Roterodamus: *De Duplici Copia verborum* (1555), der blev anført som meget sjælden! samt *Biblia. Chr. IV's Bibel*, (1607), hvor titelblad og første side manglede. Siden er der ikke solgt bøger fra Stiftsbiblioteket.

Stiftsbiblioteket lever i dag en stille, men aktiv tilværelse med et mindre udlån og en lille accession af væsentlige tidsskrifter. Der har gennem tiden været diskussioner om forskellige samarbejder mellem de store biblioteker i Roskilde. Indførelse af edb og benyttelsen af elektroniske kataloger har givet helt nye muligheder, idet bibliotekets materialer nu er tilgængelige i en underbase af Roskilde Biblioteks base. Som det er beskrevet i slutningen af artiklen, sker der i dag et betydeligt kulturelt formidlingsarbejde af samlingen.

Fyens Stiftsbibliotek

Biskop Fr. Plum (1760-1834) og stiftsprovst Stephan Tetens (1773-1855) tog initiativet til Fyens Stiftsbibliotek i 1813. Allerede ved invitationen til Stiftsbiblioteket havde de sikret sig nogle store bidrag til bibliotekets oprettelse. Blandt bidragsyderne var hofmarskal Johan Bülow (1751-1827), Sanderumgaard og lensgreve Preben Bille-Brahe (1773-1857), Hvedholm, der var i øvrigt også patron for Karen Brahes Bibliotek i Odense.

Nogle af tankerne bag oprettelsen kendes fra et senere brev, hvor Plum skrev, at man i invitationsskrivelsen skulle gøre opmærksom på, at bidragsyderne kunne støtte oprettelsen ved at give bøger eller et pengebidrag. Alle bogfag skulle dækkes og intet i litteraturen var helt ubrugeligt. Vigtigt var også – for at fastholde interessen for biblioteket – at samlingens årlige tilvækst blev offentliggjort.²⁹ Biblioteket åbnede i 1814. Adgangen skulle være åben for alle, dog kun udlån to gange om ugen. Selvom det blev gjort offentligt tilgængeligt, var det dog mest tænkt som et videnskabeligt bibliotek for stiftets præster.³⁰

Biblioteket var som nævnt tænkt som et videnskabeligt, gejstligt bibliotek, men da et grundlag ikke kunne etableres ved gejstlige

bidrag alene, blev formålet udvidet til en mere generel bestemmelse. Det er ganske interessant at se, at det gælder for såvel pengebidrag som antallet af boggivere, at de ikke-gejstliges bidrag langt overstiger de gejstliges.³¹ I sammenhæng med oprettelsen af stiftsbiblioteket kan tilføjes, at Fyens stift begyndte fra landemodet 1810 og fremad at lade oplæse litterære forhandlinger og omtaler af nyere teologiske og pastorale værker.³²

Bogbestanden øgedes ved boggaver og ved økonomiske bidrag som gjorde det muligt at erhverve bøger på auktioner og i boghandelen. Senere blev ved reskript af 31. december 1850 det såkaldte Guvernørbibliotek skænket til Fyens Stift, således at ”det som et Stiftsbibliothek staar aaben for samtlige Stiftets Beboere, og saafremt der for Stiftet skulde blive oprettet et Centralbibliothek optages som en del af dette”.³³ Guvernørbiblioteket overførtes til Stiftsbibliotekets bygning omkring 1852, men dog som en separat enhed. Senere blev 200 bind overført til Stiftsbiblioteket, og resten af samlingen blev omkring 1940 flyttet til det kulturhistoriske museum Møntergården.

Stiftsbiblioteket skulle slås sammen med de andre biblioteker i Odense. Det foreslog f.eks. den senere geheimearkivar C. F. Wegener (1802-1893) i 1838 ”Foreningen af de sex dengang i Odense bestaaende Bogsamlinger til eet Bibliothek i eet Locale og under én Direction”. I 1899 rejste Ministeriet spørgsmålet om dets eventuelle forening med Katedralskolens Bibliotek. Sidstnævnte plan strandede på modstand fra stiftsovrighedens side.

Stiftsbiblioteket efter 1947

Fyens Stiftsbibliotek solgte i 1947 en stor bogsamling på 12.000 bind af væsentligst juridisk og teologisk litteratur. Det drejede sig om gamle værker, for størstedelens vedkommende på tysk og latin, som biblioteket havde udsorteret og ikke mente havde biblioteksmæssig værdi hverken som kuriositet eller til udlån, men som var af stor interesse for samlere. Blandt de gamle bøger var flere hundrede folianter i pergament og ét rigt forgyldt læderbind.³⁴ Salget af de

omkring 12.000 bind gav anledning til stærk polemik pga., at der få år tidligere var sket et salg af bøger fra Katedralskolens bibliotek.³⁵

Salget blev kritiseret fra forskellige sider i Odense. Dr. theol. Alfred Th. Jørgensen kaldte salget for ”Vandalismen i Fyens Stiftsbibliotek”, mens centralbibliotekar i Odense H. Hvenegaard Lassen mente, at bogmassen var ”dødvægt”, og at Laur. Nielsens anbefalinger i *Danske Stifts- og Skolebiblioteker* blot var blevet fulgt.³⁶

I 1963 ophørte selvstændige boganskaffelser til Stiftsbiblioteket. Ved overenskomst af 30. april 1970³⁷ overdroges ca. 15.000 bind vederlagsfrit til Odense Universitetsbibliotek³⁸. De skulle holdes separeret og kunne ”ingensinde” forlade Fyens Stift. Stiftsbibliotekets æra var slut. Desuden findes der et par tusinde bind i Odense Centralbibliotek.³⁹

Viborg Stiftsbibliotek

Viborg Stiftsbibliotek⁴⁰ er oprettet 1817 som det første offentlige forskningsbibliotek i Jylland. Biskop Jens Bloch (1761-1830) talte ved landemoderne 1816 og 1817 for at få oprettet et stiftsbibliotek i stil med Stiftsbiblioteket i Roskilde. Også i Viborg kunne man se et stigende behov for et bibliotek, der kunne hjælpe litteratursøgende borgere.

Ved kgl. rescript af 16. april 1817 blev det besluttet, at renterne fra et nedlagt stiftsprovsteembedes kapital skulle danne den økonomiske basis for oprettelsen. Biskoppen fik frigjort kapital fra stiftets midler og skaffede således et grundlag for at skabe et bibliotek. Der gik imidlertid flere år før planen kunne bringes til udførelse, og i 1821 bad han provster og præster om hjælp til at rejse penge til et offentligt bibliotek.⁴¹ Dette gav dog ikke de store resultater i den økonomisk trængte tid. Først i 1827 åbnedes biblioteket for offentligheden.

Tilvæksten i materialesamlingen ved køb var beskeden, da renterne af den oprindelige startkapital ikke var ret store. I 1822 modtog bib-

lioteket 400 Rdl. fra Frederik VI, men de rene pengegaver foreslog ikke meget. Man måtte altså basere sig på boggaver, som biskoppen også havde foreslået i sin skrivelse. I 1822 modtog biblioteket nogle bøger fra Frederik VI. Ved Jens Blochs død i 1830 blev en stor del af hans bogsamling købt af hans efterfølger, Nicolai Esmarck Ølgaard, som lod bøgerne indgå i Stiftsbiblioteket.⁴² Fra Christian VIII modtog man i 1841 ca. 1.200 bind fra Det kongelige Håndbibliotek. Ved testamentarisk gave fik biblioteket professor C. Hermansens bibliotek i 1879 og et trykt katalog blev udgivet i 1883.⁴³

Viborg Stiftsbibliotek. Tegning af Johs. Bæch i Viborg Stifts Årbog 1994. Gengivet med tilladelse af Thomas Meedom-Bæch, Viborg. (SSB 27.67 Viborg Stift)

Selvom stiftsbiblioteket blev oprettet i 1817, varede det helt til 1896 før biblioteket fik et trykt katalog over samlingen ved J. P. Bang.⁴⁴ Det anslås, at bibliotekets materialebestand kom op på 12.000 bind, som angivet af Andr. Schack Steenberg, i 1893.

Da Viborg i 1918 fik et centralbibliotek, gav biskop A. S. Poulsen (1854–1921) i 1918 tilladelse til, at centralbiblioteket af Stiftsbibliotekets samlinger kunne udtage de bøger, det særlig måtte have brug for. Det anslås at ca. 800 bind på det tidspunkt overgik til centralbiblioteket. De resterende bøger er omkring 1960 overgået til de teologiske institutter ved Aarhus Universitet.

Benyttelsen af biblioteket har ikke været stor. Det har væsentligst været stiftets præster. Som der står i *Dansk Biblioteksfører* 1915: ”benyttelsen er gratis for stiftets præster og andre bibliotekaren bekendte personer”. Laur. Nielsen skildrer i sin oversigt over skole- og stiftsbiblioteker fra 1925 biblioteket i Viborg som et bibliotek i stærkt forfald og afslutter ”Naar undtages, at en Bog nu og da udlaanes til en af Stiftets Præster, finder Benyttelse af biblioteket ikke længere Sted”.

Stiftsbibliotekets forskellige boliger

Stiftsbiblioteket har boet mange forskellige steder i Viborg, hvad nedenstående opremsning viser: 1817 i et lejet lokale Mogensgade 9, derefter flyttet 1835 til bispegården. 1859 opstillet i den tidligere Stænderbygning ved Domkirken. 1870 flyttet til bispegården, da Stænderbygningen blev revet ned. 1874 flyttet til det gamle Raad- og Tinghus, først i øverste etage og siden i den sorte kælder (med Henri Hansens ord: ”en fed em af fugt og mug slog en i møde, når døren gik op; under borde og langs reoler lå utilgængelige bogstabler overgroet med vegetationer af tropisk yppighed etc.”⁴⁵ Det var vilkårene for Stiftsbiblioteket i 50 år. 1924 blev det flyttet til tre tørre kælderrum i Vestre Landsret. Bogbestanden anslås i 1925 til ca. 15.000 bind. 1940 flyttet til bispegården – for at blive. For at skaffe plads reduceredes bogbestanden med ca. 5.000 bind.

1939 ser det ud til at være slut. Overbibliotekar i Viborg Henri Hansen fortæller om hvordan man i bibliotekerne måtte bøje sig for lov om ”survival of the fittest”, nemlig at det nok var folkebibliotekernes store succes, der stille og roligt havde taget livet af Stiftsbiblioteket, der indtil biblioteksekspllosionen i 1920’erne, var ene om

at forsyne provinsens borgerskab med bøger. Centralbiblioteket har herefter overtaget funktionen.⁴⁶

Eftertidens dom har været, at biblioteket havde ført en kummerlig tilværelse. Med landsarkivar Svend Aakjærs ord fra 1942 var der ”ikke meget at juble over, for som offentligt bibliotek blev Viborg Stiftsbibliotek en dundrende fiasko og ikke mange af de gejstlige Herrer, som havde med Sagen at gøre, indlagde sig Fortjeneste derved⁴⁷, og dets historie kan kun tjene til skræk og advarsel”.⁴⁸ Kritikken gik både på engagementet hos de mænd, der stod i spidsen for biblioteket og på de ret umulige opbevaringsforhold. Bøgerne blev udsat for fugt og mug og gik langsomt deres undergang i møde.

Aalborg Stiftsbibliotek

Ønsket om et stiftsbibliotek bredte sig som nævnt over hele landet, inspireret af at Roskilde havde fået sit i 1812 og Odense sit i 1814. I Aalborg skrev man 23. januar 1818: ”I Jylland, hvor savnet er langt føleligere, afstanden fra videnskabens sæde [København] fjernere og lejligheden til at erholde læsning vanskeligere; hvor videnskabsmanden aldeles ikke kan erholde nogen understøttelse, eller noget lån af bøger til videnskabelige arbejder, har man længe og med største føje, ønsket et stiftsbibliotek åbnet, der kunde oplive og underholde sans for videnskabelighed, opmuntre til fortsættelse af vel begyndt studering og lærd dannelse, og tillige yde underholdende, lærerig læsning for den ulærde, men derfor ikke udannede statsborger. Og hvorfor skulle man ikke og tro, at anlægget her ville finde lige så velvillig og underholdende deltagere?”⁴⁹

Stiftsbiblioteket i Aalborg byggede på en ældre bogsamling. Allerede fra 1575 var man begyndt at indrette et ”liberi” i St. Bodils Kirke (Budolfi), da 110 teologiske værker blev anbragt der.⁵⁰ Tilsyneladende kom bogsamlingen op på omkring 100 bind, som stod i et fugtige kammer bag alteret ”som føde for møl og mus”. Bogsamlingen stammede fra et dødsbo samt nogle bøger fra Aalborg Helligåndskloster.⁵¹

1811 fik Katedralskolen ny rektor, nemlig Em. Tauber (1776-1847), der var søn af rektor Johan Henrik Tauber på Roskilde Katedral-skole. I 1816 blev Frederik Moltke (1754-1836) ny stiftamtmand, og de to mænd var begge optændt af en fælles interesse for oplysning, kundskaber og videnskab. De mente, at alle skulle have en mulighed for at dygtiggøre sig, og hertil skulle man bl.a. bruge bøger og biblioteker. Omkring reformationsfestlighederne 31. oktober 1817 opstod ønsket og planen om at få oprettet et stort bibliotek for Aalborg stift og amt.⁵²

Biskop Rasmus Jensen (1746-1827) og borgmester David Hornsyld (1762-1835) sluttede sig til Em. Tauber og Fr. Moltke, og dermed var direktionen for Stiftsbiblioteket dannet.⁵³ Fundatsen for Aalborg Stiftsbibliotek blev underskrevet 13. maj 1818. I fundatsen står bl.a., at ”Under Bøgenes Anskaffelse bør tages stadigt Hensyn til Nyttens som Videnskabers Dyrkere kunne høste af samme, til at fortsætte det af dem valgte Studium, til at berige deres Kundskaber, til at gjøre dem bekendte med de fremskridt, som i samme ere gjorde i den senere Tid.”⁵⁴

I forbindelse med oprettelsen af Stiftsbiblioteket skulle der udsendes en invitationsskrivelse, og stiftamtmand Fr. Moltke spurgte i 1817 Fr. Plum i Odense til råds. Plum havde i 1813 oprettet Fyens Stiftsbibliotek. Plum svarede at ”I invitationsskrivelsen skal man gøre opmærksom på, at man kan støtte oprettelsen ved at give bøger eller et pengebidrag. Alle bogfag skal dækkes og intet i litteraturen er helt ubrugeligt. Vigtigt er også – for at fastholde interessen for biblioteket – at samlingens årlige tilvækst offentliggøres”.⁵⁵

Indbydelsen var henvendt både til videnskabsmanden, embedsmanden og borgeren, og det, man planlagde, var et offentligt bibliotek og ikke et morskabsbibliotek. Det skulle have et bredt sigte, og det opnåede at blive et litterært omdrejningspunkt i Aalborg, og her ved adskilte det sig fra de andre stiftsbiblioteker. Em. Tauber og Fr. Moltke indbød folk i området til at støtte biblioteket ved boggaver eller kontante beløb – allerhelst en fast årlig gave. Der var ikke of-

fentlige midler i spil, før kongen 4. august 1819 bestemte, at hver tiltrædende gejstlig i Aalborg Stift skulle betale et årligt bidrag afhængig af deres embedes størrelse til stiftsbiblioteket.

Fundamentet for bibliotekets bøger var det, der nu blev kaldt de gamle ”rottebøger”, som atter blev fundet frem, og det viste sig, at der var 199 brugelige, som blev restaureret og indbundet. Biblioteket blev åbnet 2. november 1818 med to gange to timers åbningstid om ugen. Udlånet var på ca. 100 bøger hver gang, og det var en succes i nogle år. Allerede i 1820’erne begyndte besøgstallet dog at falde, fordi brugerne med datidens ord angiveligt ikke tilhørte ”det mest dannede publikum”.⁵⁶

Da Em. Tauber trak sig tilbage i 1845 var bogbestanden på ca. 20.000 bind. Efter Em. Taubers og Fr. Moltkes død blev stiftsbiblioteket i praksis et bibliotek for Aalborg Katedralskole. Fra 1846-1882 var det primært gymnasiets lærere, der fungerede som bibliotekarer.⁵⁷ Da Klostret i 1880 skulle restaureres, blev det besluttet, at biblioteket skulle flytte fra Helligåndshuset, hvor stiftsbiblioteket og dets forgænger havde stået i 171 år, og forenes med Katedralskolens bibliotek.

Den 1. marts 1887 godkendte kongen eller som der står ”det har behaget hans Majestær Kongen allernådigst at bifalde at Stiftsbibliotheket for Aalborg Stift og Amt maa sammensmeltes med Aalborg Katedralskoles Bibliothek, saaledes at der forbeholdes Stiftets og Amtets Beboer den samme Adgang til Benyttelsen af det samlede Bibliothek, som der har været aabnet dem med Hensyn til Stiftsbiblioteket, og at der ved Anvendelsen af de Gejstligheden i Stiftet og Amtet paalagte Bidrag til Stiftsbiblioteket til Anskaffelse af Bøger for det samlede Bibliothek tages særligt Hensyn til Gejstlighedens Tarv”.⁵⁸ Det nye bibliotek fik navnet ”Aalborg Stifts og Amts og Katedralskolens forenede Biblioteker”.

Af stiftsbibliotekets midler fra stiftsøvrigheden skulle der til biblioteket indkøbes bøger der passede til præsternes tarv. Disse bøger

skulle så tilstilles rektoren som bibliotekets ejendom. Denne sammenlægning blev starten på stiftsbibliotekets foreløbige undergang.

I lånerreglerne blev det slået fast, at ”enhver beboer i Aalborg Stift og Amt kan faa Bøger til Laans fra det forenede Bibliotek, dog at Stiftets og Amtets Gejstlige samt Katedralskolens lærere har forret frem for alle andre”.⁵⁹ Gejstlighedens tarv varetoges af stiftsøvrigheden, skolens af rektor. Det blev endvidere fastslået, at udlån var gratis.

Adjunkt L. F. J. Fabritius fik til opgave at udarbejde et katalog⁶⁰ over biblioteket, der viste sig at indeholde 32.100 bind samt foruden 200 bind, der indeholdt over 2.000 sammenbundne pjecer og disputater. Da kataloget var færdig åbnedes det forenede bibliotek den 8. september 1892. Stiftsbibliotekar i Aalborg Lilian Freltoft har siden om sammenlægningen skrevet, at der aldrig havde været noget særligt udlån til almindelige mennesker. Der var for lidt åbningstid og mange kviede sig ved at gå ind i den fine Katedralskole og finde op på loftet, hvor det store bibliotek var.⁶¹

Aalborg Folkebibliotek (stiftet januar 1896) fik 15. marts 1921 status af centralbibliotek, og det fremtidige navn blev Det nordjyske Landsbibliotek.

I forbindelse med planerne i 1980'erne om at opføre en ny bispegård i Aalborg, opstod tanken om at retablere det gamle stiftsbibliotek. Man var fra Landsbibliotekets side (stadsbibliotekar Kirsten Boel) meget imødekommende over for planerne om at udskille det gamle stiftsbiblioteks bøger, der nu opbevarede i magasin. De stod i Vejgaard Filialen i en særskilt opstilling, som publikum havde adgang til at låne fra, men kun få gjorde det. Udskillelsen af bøgerne skete omkring 1990⁶², måske 1991, da et par tusinde bind fortrinsvis teologiske og filosofiske værker overførtes fra fællesbiblioteket til bispegårdens historisk/teologiske Bibliotek, som i dag er Aalborg Stiftsbibliotek.

Som nævnt blev bibliotekets drift oprindeligt betalt af et årligt bidrag fra stiftets præster. Dette fortsatte til 1920, hvorefter beløbet

blev udredt af lønningsfonden (fællesfonden). Efter 1980 har Stiftsbiblioteket været en del af fællesfonden med bevillingsmyndighed hos landemodet. Som Lilian Freltoft har skrevet, så ”kan man med god grund hævde, at bøgerne, der gennem årene er indkøbt til stiftsbiblioteket, er betalt af stiftets præster”.⁶³

Stiftsbibliotekets samlinger er i dag til udlån for præster, sognemedhjælpere, lærere og andre, som beskæftiger sig med teologi og kristendomsundervisning.⁶⁴ I 2016 var der 7.600 indførsler i stiftsbibliotekets base.⁶⁵

Ribe Stiftsbibliotek

Også i Ribe ønskede man sig et stiftsbibliotek. Argumentet var det samme som i Aalborg: afstanden til København. Der kom gang i bestræbelserne efter at Jens Michael Hertz blev udnævnt til biskop i 1819. Han havde været domprovst i Roskilde, hvor han oprettede Sjællands Stiftsbibliotek. I Ribe arbejdede han sammen med stiftamtmand Hans Hansen Koefoed⁶⁶ (1750-1822) og dennes broder stiftsprovst Conrad Daniel Koefoed (1763-1831) om at oprette Ribe Stiftsbibliotek, hvis fundats den 28. januar 1821 blev stadfæstet af kong Frederik VI. De fik tilslutning til planen om ”At oprette et offentligt Bibliotek for Stiftets Embeds- og Videnskabsmænd, som derved uden nogen ufrivillig Udgift, aabnes en gavnlig Kilde til Kundskab, Videnskabelighed og Humanitet”.⁶⁷

Ribe Stiftsbibliotek fik lokale i Domkirken sammen med et ældre kirkebibliotek.⁶⁸ Stiftsbiblioteket i Ribe blev organiseret anderledes end i de øvrige stifter på grund af det meget langstrakte og store stift. Biblioteket skulle bestå af 4 afdelinger: Ribe, Ringkøbing, Vejle og Kolding. Beslutningen om at danne fire afdelinger ville medføre, at bogsamlingen ville blive mindre, men antagelsen var, at dette til fulde ville blive opvejet af en lettere adgang til bøgerne.

24. april 1822 opfordrede man rektor Peter Nicolai Thorup (1780-1846) til at forestå bibliotekets Ribeafdeling, mens pastor Peter Arild Blichert (1781-1837) i Kolding og amtsprovst Peter Nicolai Frost

(1780-1845)⁶⁹ i Ringkøbing skulle varetage de derværende afdelinger. Afdelingen i Vejle amtsprovsti blev hurtigt nedlagt.⁷⁰ Ringkøbing biblioteket var aldeles ubetydeligt og havde ikke noget lokale. Samlingen blev overflyttet til Ribe omkring 1835.⁷¹

I 1829 besluttede man at indskrænke bogsamlingerne til Ribe og Kolding. Bogsamlingen i Kolding ophævedes 1853, og bøgerne flyttedes til Ribe. Fra omkring 1820 kendes et læseselskab i Kolding, der senere blev knyttet til Stiftsbiblioteket.⁷²

Det kneb hurtigt med økonomien. Der kom frivillige bidrag, og fra Fonden ad Usus Publicos fik man 400 Rbdl. Man forsøgte sig med at anmode de øvrige stiftsbiblioteker om at få dubletter fra deres samlinger. Biskop Hertz anmodede stiftsbiblioteket i Aalborg om at måtte modtage nogle dubletter fra samlingen, men Em. Tauber i Aalborg var ikke meget for det. Efter fire år var Aalborgsamlingen kun forøget lidt, men på den anden side ville han trods alt gerne hjælpe. I 1821 aftalte han med Fr. Moltke, at de vel ”kunne afse nogle gamle theologica af vores dubletter, som vi ej kunne bytte bort”.

Em. Tauber ville gerne være med til en bytteordning, hvorved Aalborg Stiftsbibliotek kunne beriges, og det var sket. ”Det er en skik for os at bortbytte doubletter for andre skrifter som vort bibliotek ej eje, til alle og enhver, som vil indlade sig i denne handel. Vi have derved særdeles beriget biblioteket, men vi savne derfor og overflødighed at tilbyde ripenserne”. Senere skriver Em. Tauber: ”Gaven til Ribe var vel ikke den fordelagtigste anvendelse af vore dubletter . . . men sikkert den hæderligste og liberaleste – og nødvendigste”.⁷³ Fra Aalborg Stiftsbibliotek modtog man oktober 1823 71 bind, og i sommeren 1823 var bogbestanden dog nået op på ca. 1.200 bind.

Man henvendte sig også til Stiftsbiblioteket i Roskilde, og herfra fik man en anseelig samling dubletter. Imellem disse så Em. Tauber med bevægelse nogle bøger, som han kendte så godt fra sin faders (J. H. Taubers) bibliotek.⁷⁴ I september 1823 ophører forbindelsen mellem Aalborg og Ribe Stiftsbibliotek.

Siden blev bøgerne flyttet til Ribe Hospital for i 1911 atter at komme tilbage til domkirken. I 1918 blev Stiftsbiblioteket overført til Ribe Katedralskole, hvor det har stået lige siden. Stiftets og skolens bøger blev opstillet i forlængelse af hinanden og fungerede som to selvstændige samlinger. Først 1955 blev Stiftsbiblioteket, der da rådede over 10.000 bind lagt sammen med Katedralskolens bibliotek under det nuværende fælles navn: Ribe Katedralskole- og Stiftsbibliotek. Dette fælles bibliotek rummede i 1989 ca. 40.000 bind.⁷⁵

Aarhus Stiftsbibliotek⁷⁶

Aarhus Stiftsbibliotek blev oprettet 11. december 1821 af en privat kreds, hvis mest aktive medlem var oberst Julius Høegh-Guldberg.⁷⁷ Man samlede penge og boggaver ind, og i 1827 var bogsamlingen vokset til ca. 6.000 bind. 12. marts 1828 kom der kongelig konfirmation af fundatsen. Her stilledes biblioteket under Stiftsovrighedens tilsyn med stiftamtmanden og biskoppen som kuratorer. I fundatsen benævntes stiftsbiblioteket "Aarhus Stifts offentlige Bibliothek".⁷⁸ "Efter Fundatsen skulde Bibliotheket ikke blot være bestemt for den egentlige Videnskabsdyrker, men for Alle og Enhver, som ønskede en nyttig og underholdende Læsning, og det skulde derfor ikke indskrænke sig til blot videnskabelige Værker".⁷⁹

De bøger, der anskaffedes skulle forblive stiftets ejendom og altid opbevares i Aarhus købstad, hvorfra de under ingen omstændigheder måtte flyttes. Biblioteket skulle være åbent to gange om ugen. I løbet af de næste 30 år voksede biblioteket til en anseelig størrelse. For at forøge bogbestanden forespurgt man stiftsbiblioteket i Aalborg, om man evt. kunne få nogle dubletter, og i 1823 kom der 121 dubletter fra Aalborg Stiftsbibliotek. Stiftamtmand Fr. Moltke skrev til rektor Em. Tauber ang. henvendelsen fra Aalborg Stiftsbibliotek: "De tilgive, kære Ven, at jeg først nu tilsender Listen over Dubletterne, som vi kunne tilbyde Åhuserne til deres Bibliothek. Det glæder mig ret, at vi har kunnet give dem et sådant Bevis på vor gavnelige og uegennyttige Beredvillighed".⁸⁰

Bogsamlingen voksede også ved gaver, bl.a. fra Fonden ad Usus Publicos⁸¹, og blandt boggaverne var ca. 500 bind fra botanikeren, etatsråd J.F. Schouw, der døde 1852. Ved modtagelsen af Schouws gave bestod biblioteket af ca. 10.000 bind, men efter den tid fandt der ingen forøgelse sted, tværtimod reduceredes bogbestanden, så biblioteket til sidst kun indeholdt ca. 8.000 bind. Der blev gjort et forsøg med et opråb til stiftets præster om at støtte biblioteket enten med pengegaver eller boggaver. Dette mislykkedes, og som der står i indstillingen til ministeriet ”Interessen i Aarhus By er saa forsvindende, at der intet kan opnaas”.⁸²

Det begyndte at gå stærkt ned ad bakke for biblioteket. Efter 1851 førte det en hensygnende tilværelse. Det fik så godt som ingen tilvækst og led meget under dårlige opbevaringsforhold. De frivillige pengebidrag var næsten ophørt, Samtidig viste det sig, at bogsamlingen opbevaredes under særdeles ugunstige vilkår i Domkirken, hvor biblioteket blev anbragt i 1823. Stiftsbiblioteket havde i 1835 fået lov til at rykke ind i Katedralskolens bygning, men opbevaringsforholdene var stadig utilstrækkelige, og i 1864 ansøgte stiftsøvrigheden om tilladelse til at sammenslutte de to biblioteker til ét stort, offentligt bibliotek. Tilladelsen blev afslået.

Stiftsbibliotekets bestyrelse indså det umulige i at lade stiftsbiblioteket fortsætte, og derfor indstillede bibliotekets bestyrelse atter en gang til Stiftsøvrigheden at nedlægge stiftsbiblioteket og at lade dets bogbestand indgå i Aarhus Katedralskoles bibliotek. ”Herved ville Katedralskolens Bogbestand blive fuldstændigere og Adgangen til den kunne stå åben for alle dem, der søge videnskabelige Hjælpemidler, mens to Biblioteker i Byen ikke ere fornødne og aldrig kunne blive nogenlunde fuldstændige”.⁸³ Stiftsøvrigheden videre sendte indstillingen til ministeriet og stiftsbibliotekets 7-8.000 bind indgik derefter i Aarhus Katedralskoles bibliotek.

Ministeriet understregede ved den lejlighed, at Katedralskolen skulle have ret til at sælge overflødige eller ubrugelige af bøger fra stiftsbiblioteket. Herved kunne man skaffe sig penge til bibliotekets

forøgelse.⁸⁴ Ved resolution af 5. maj 1881⁸⁵ bifaldt kongen så, at biblioteket måtte nedlægges og indlemmes i Katedralskolens Bibliotek på den betingelse, at katedralskolens bibliotek blev åbnet for offentligheden.⁸⁶ Her ophører Aarhus Stiftsbiblioteks historie.

Fra 1881 blev Katedralskolens Bibliotek i landets næststørste by et offentligt bibliotek som var ene om at forsyne det læsende publikum i Aarhus Stift med både videnskabelig og almindelig oplysende litteratur, mens folkebiblioteket, der var blevet oprettet 1868, sørgede for skønlitteraturen.⁸⁷

En kommission nedsat i 1892 barslede i 1895 med forslaget til et statsligt bibliotek i Jyllands største by i den hovedlandsdel, der lå længst væk fra København. Med lov om ”Oprettelse af et Provinsbibliotek i Aarhus” (1897) blev der taget skridt til at reducere bogbestanden i Katedralskolens bibliotek til fordel for det kommende Statsbibliotek, som åbnede i 1902: ”endvidere indlemmes i Provinsbiblioteket det forenede Stifts- og Skolebibliotek, der for tiden opbevares ved Katedralskolen i Aarhus, med Undtagelse af den del af Samlingen, som af Hensyn til Skolens Tarv bør forblive ved denne”.⁸⁸

Omkring 30.000 bind fra det forenede bibliotek indgik i Statsbiblioteket. Dette forenede Stifts- og katedralskolebibliotek havde hidtil været tilgængeligt for et større publikum, og ved at lade det forenede bibliotek indgå i Statsbiblioteket, håbede man, at det på en naturlig måde ville føre sit publikum hen til det store bibliotek, og dermed danne dets første stamme af besøgende. Nu var de læsendes opmærksomhed rettet mod Statsbiblioteket og senere mod folkebiblioteksvæsenet efter vedtagelse af biblioteksloven i 1920.

Afslutning

Erland Kolding Nielsen⁸⁹ gjorde sig i 1996 nogle tanker om de ældre bogsamlinger og deres værdi og betydning i dag: ”Som *museal* bogsamling kan den anskues som en naturligvis mindre del af en større helhed. Som kilde- og inspirationskilde – til den lokale ånds- og kulturhistorie, befolkningens intellektuelle uddannelseshistorie,

fremvæksten af de folkelige bevægelser, som resulterede i først skoler, så biblioteker, så museer og lokalarkiver, kan den ældre bogsamlinger stadig have stor værdi.... Jeg har den opfattelse, at skal man vinde forståelse for sin kulturarv, for at den fortsat skal bevares, det være sig den lokale eller den nationale – og det koster naturligvis ressourcer hele tiden – skal den *vises* og til stadighed formidles gennem *oplevelse(r)*, ikke mindst når perspektivet på samlingerne skifter fra den aktuelle brug til museumsgenstande eller kilder til historisk kulturel bevidsthed og udvikling.

Formidlingen af disse gamle samlinger skal således ikke ske gennem traditionel benyttelse, men først og fremmest gennem *forevisning*, for eksempel i form af udstillinger og som rammen omkring kulturelle arrangementer og aktiviteter af forskellig art. Det kræver et lokalt kulturkoncept. Hvad vil man med sin kulturarv? I et samfund under hastig forandring er den historisk-kulturelle dimension af betydning for os alle, både i lokalt og nationalt perspektiv, men den kommer ikke af sig selv, den begrunder og formidler ikke automatisk sig selv, den må indgå i den lokale kulturpolitik”.

Til Kolding Nielsen kan tilføjes, at heldigvis har nogle af stiftsbibliotekerne og skolerne valgt at beholde deres gamle bogsamlinger samlet og så intakte som muligt. Således dokumenteres en mere end hundredårig gammel kulturel arv. Det er dannelseshistorie og ikke kun biblioteks- og boghistorie.

I Aalborg Katedralskole står det fornemme biblioteksrum intakt, og der er vist ikke mange af de gamle bøger, der bevidst er kasseret. Lokalet benyttes stadig af eleverne. Aalborg Stiftsbibliotek er søgt genskabt og bevares som en del af stiftet. Odense Katedralskoles Bibliotek er takket være en generøs donation restaureret og flot istandsat. Sjællands Stiftsbibliotek eksisterer stadig og betjenes fra Roskilde Bibliotek. Roskilde Katedralskole har adskilt den gamle bogsamling fra det nuværende elevbibliotek. Ribe Stiftsbibliotek og Katedralskolebibliotek opbevares samlet. Fyens Stiftsbibliotek indgik i Syddansk Universitetsbibliotek ligesom Aarhus Stiftsbibliotek

indgik i Statsbibliotekets samlinger. Viborg Stiftsbibliotek er nedlagt, og der er rudimentære rester af Viborg Katedralskoles bibliotek på den nuværende skole.

Bevidstheden om en kulturel skat ses oftere. Nogle gange har det dannet grundlag for en venneforening til beskyttelse af de gamle bøger og evt. biblioteksmiljøet. Et eksempel er Mindeforeningen på Aarhus Katedralskole.⁹⁰ Nogle gange argumenteres der med, at den aktuelle nytteværdi af samlingen ikke er stor eller næsten ikke eksisterende, men til gengæld er der en stor kulturværdi i samlingen som helhed. Værkerne har værdi i sig selv på grund af indhold, bogtryk og indbinding. De kan have en stor historisk værdi pga. deres alder, men også fordi det er væsentlige værker, der i tidens løb har betydet noget. Ved en udnyttelse af de digitale muligheder præsenteres samlingerne gerne sammen med skolen eller stiftet eller kulturelle aktører i samfundet. Bibliotekerne udgør et væsentligt bidrag til den pågældende bys eller institutions dannelses- og kulturhistorie.

Meget af det, Erland Kolding Nielsen skrev i sin artikel, er gennemført i Sjællands Stiftsbibliotek. Takket være en kulturhistorisk bevidsthed har Roskilde Domsogns Menighedsråd sammen med Roskilde Stift sikret en økonomi, der gør, at der siden 1812 uafbrudt har været en bibliotekar tilknyttet Stiftsbiblioteket, hvor materialerne bliver plejet, præsenteret, forøget og formidlet. Senest deltog biblioteket i Roskilde Stifts 1000 års fejring⁹¹, hvor der blev arrangeret en udstilling fra stiftsbiblioteket med ca. 50 udvalgte, kommenterede værker og dertil var knyttet korte foredrag om bøgerne og biblioteket ved stiftsbibliotekaren. Blandt de udvalgte værker var bibliotekets ældste bog, en Bibel trykt af Anton Koberger i 1475, de danske Bibler og flere af Luthers originale værker. Gæsterne blev – som folk oftest bliver – benovede og imponerede ved at se og røre ved de gamle bøger.

Et samarbejde om Karen Brahes Bibliotek bidrager også til større opmærksomhed omkring ”De kulturhistoriske bogsamlinger i

Roskilde”, Roskilde Domkirke, der er UNESCO-kulturarv, planlægger et formidlingscenter, og her er Stiftsbiblioteket en naturlig deltager med kirkens bøger. Jeg vil gerne afslutte denne artikel med et citat fra den første stiftsbibliotekar F Schmidts forord til Kataloget i 1825: ”Lad Sjællands Stiftsbibliotek blomstre...”⁹²

Noter

1. Jens Engberg: Magten og kulturen. 2005. Bind 1-3. Bind II. s 184 ff.
2. 23. januar 1813.
3. Ansøgning til Cancelliet ang. Brug af nogle af Roskilde Domkirkes Midler.
4. Ribe Stiftsbibliotek fundats 28. januar 1821.
5. Dr. Frederik Münter. [s.l.e.a] 14 sider. s 11.
6. Andr. Schack Steenberg: De lærde Skolers Biblioteker. –i: *Indbydelsesskrift Horsens Lærde Skole* 1898. ss 7-21
7. Andr. Schack Steenberg: De lærde Skolers Biblioteker –i: *Indbydelsesskrift Horsens Lærde Skole* 1898. s 18
8. Cirkulære ang. Aflevering af Bøger fra Skolebibliotekerne til offentlige Biblioteker optrykt i *Bogens Verden* 1922 ss 118-120. Erik Nørr: *Uddannelseshistorie*, 1991, ss 204-206. Erik Nørr. Kan man sælge kulturarven? –i: *Umisteligt*. 2007. ss 377-403.
9. Afsnittet bygger på *Sjællands Stiftsbibliotek 1812-2012*. En historie om Danmarks første Stiftsbibliotek. redigeret af Hans-Christian Eisen og Hans Michelsen. Historisk Samfund for Roskilde Amt, 2012. 160 sider*
10. Bygger på Ada Bruhn Hoffmeyer: Roskilde Katedralskole gennem tiderne. Roskilde 1965. 342 sider* ss 81-83
11. Alfred Otto: Liber daticus Roskildensis. Roskilde Gavebog og Domkapitlets Anniversarieliste. 1933. 224 sider. Dansk og latinsk tekst.
12. Kornerup, J.: Roskilde i gamle Dage tildels efter utrykte kilder. Otto Wroblewskis Forlag, 1892. 282 sider og 1 kort. Her i s 191.
13. <http://runeberg.org/dbl/7/0420.html> set 20/4 2020.
14. Michael Neiiendam: Jens Michael Hertz i *Dansk Biografisk Leksikon*, 3. udg., Gyldendal 1979-84. Hentet 7. marts 2020 fra <http://denstoredanske.dk/index.php?sideId=291235>
15. *Minerva* 5. februar 1804 (19. årg. hæfte 3): ss 206-215, II 341-341. (Erslew, T.H. Almindeligt Forfatterlexicon Bd 1 (1843) ss 646-647)
16. Johan Henrik Tauber: Dagbøger, 14 bind. Det 15. bind blev foræret til Odense Katedralskole af hans søn Em. Tauber.
17. Ved kgl. Resolution af 1811 blev Summen udredt af Domkirkens Midler (*Kirkehistoriske Samlinger* III, 4, p 673. *Personalhistorisk Tidsskrift* IV, 3, s 169).

18. Thrap, Dan. Smith: Provst Daniel Peter Smiths Erindringer fra hans Skolegang og Lærertid i Roskilde. Ved Dan. Smith Trap –i: *Kirkehistoriske Samlinger*. 3. Rk. Bd 4, 1882-1884. s 661
Daniel Peter Smith 1782-1871. . Hans optegnelser er skrevet mellem 1848-1869.
19. Thrap, Dan. Smith: Provst Daniel Peter Smiths Erindringer fra hans Skolegang og Lærertid i Roskilde. Ved Dan. Smith Thrap –i: *Kirkehistoriske Samlinger*. 3. Rk. Bd 4, 1882-1884, s 673.
20. Fich, Lucie Elise: Domprovsten i Roskilde. Brudstykke af en familiekronike. Gyldendal, 1909. 246 sider, ill. (Memoirer og Breve, X)
21. [Hans Chr. Christensen] *Catalogus Bibliothecæ Dioceseos Selandiæ*. Accedunt Appendix & Index auctorum & librorum anonymorum. Kbh., 1825. [Udgivet med en fortale af Frederik Schmidt]. Tillæg II, 171 sider og III, 48 sider (u.å.).
22. *Fortegnelse over Sjællands Stifts Bogsamling* udgivet af Bestyrelsen ved H. Bertelsen. Kbh., 1866. 556 sider. Hertil tillæg
23. N.E.S. Grundtvig i *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn*, 8. årg, 5 oktober 1811.
24. Se Grundtvigs værker GV Roskilde-Riim (xn--grundtvigsvrker-7lb.dk) Digtet udkom i trykt form 1814. Thrap, Daniel Smith: Provst Daniel Peter Smiths Erindringer fra hans Skolegang og Lærertid i Roskilde –i: *Kirkehistoriske Samlinger*, 3 rk. 1882-1884, bind 4, ss 657-696. (Her i ss 679-680: Grundtvigs oplæsning af Roeskilde Riim, 1811).
25. Thrap, Daniel Smith: Provst Daniel Peter Smiths Erindringer fra hans Skolegang og Lærertid i Roskilde –i: *Kirkehistoriske Samlinger*, 3 rk. 1882-1884, bind 4, ss 657-696. (Her i ss 679-680: Grundtvigs oplæsning af Roeskilde Riim, 1811).
26. Bygningen er fredet 18/11 1924. *Fredede og bevaringsværdige bygninger*: Domkirkestræde 10 Konventhuset (Tidl. Stiftsbiblioteket) FBB – sag (kulturarv.dk).
27. *Roskilde Tidende*, 28. april 1955.
28. *Fortegnelse over Bogsamlinger tilhørende forsk. Boer og Rekvirenter bl.a. ...samt Dubletter fra Sjællands Stiftsbibliotek m.m.* Det Hee'ske Auktionshus, 1944. 76 sider. Her i ss 58-69: 9. Samling: Dubletter fra Sjællands Stiftsbibliotek. Mange af Bøgerne er forsynet med haandskrevne Kommentarer oftest paa Latin.
29. Kjeld Galster: Stiftamtmand Fr. Moltke og rektor Emmanuel Tauber i Aalborg. Kolding, 1958. ss 16-17.
30. Laur. Nielsen: Danske Stifts- og Skolebiblioteker. 1925. p70. Torben Nielsen: Fyens Stiftsbibliotek –i: *Odenses bibliotekshistorie*. Odense, 1990. ss 57-67★.
31. John Riis: Fyens Stiftsbibliotek –i: *Nyt fra Odense Universitet*, 1970, 4. årg nr 3. ss 9-11★.
32. *Fyens Stifts Landemode-Act. 1818*: Ved Rescript af 5. maj 1809 tillodes oplæsning af litterære forhandlinger og omtaler af nyere teologiske og pastorale

- værker. *Videnskabelige Forhandlinger ved Fyens Stifts Landemode* ved Fr. Plum. 1817.
33. Sven Stouby Pedersen: Det kongelige Bibliotek i Odense (Guvernørbiblioteket) –i: *Odenses bibliotekshistorie*, 1990. ss 68-75*, s 73. Trykt i *Fyens stifts Landemode-Act* for 1851. ss 16-17.
 34. *Hejmdal* 14. august 1927.
 35. Bjørn Kornerup i *Kirkehistoriske Samlinger* 6 rk. Bd 6. ss 153-157.
 36. *Hejmdal* 14. august 1947.
 37. (godkendt i Kirkeministeriet (14/2 1971).
 38. Fyens Stiftsbiblioteks samling (sdu.dk).
 39. John Riis: Fyens Stiftsbibliotek –i: *Nyt fra Odense Universitet*, 1970, 4. årg nr 3. ss 9-11*.
 40. Kilde hertil er: Jakob H. Grønæk: Om Viborg Stiftsbibliotek – i: *Viborg Stifts Aarbog* 1994, ss 42-54*, Svend Aakjær: Jyllands ældste offentlige Bibliotek. Viborg Stiftsbibliotek 1918-1842. Holstebro, 1942. 47 sider. Henri Hansen: Viborg Stiftsbibliotek opløses –i: *Bogens Verden*, 1939, bd. 21, ss 357-359.
 41. Henrik Gjøde Nielsen: Biskop Jens Bloch –i: *Viborg Stiftsårbog*, 1994, ss 105-106.
 42. Samme sted, ss 105-106.
 43. K. F. H. Kissmeyer: *Fortegnelse over Professor Dr. theol. Christen Hermansen's Bog-samling. Skjænket til Viborg Stiftsbibliothek*. 1883. 104 s.
 44. J. P. Bang: Katalog over Viborg Stiftsbibliothek. Viborg, 1896. 358 sider.
 45. Henri Hansen: Viborg Stiftsbibliotek opløses –i: *Bogens Verden*, 1939. ss 357-359.
 46. Iflg. listen over Netværket af teologiske biblioteker på www.teologi.dk har der ikke siden 1. december 2010 været nogen representation fra Viborg Stiftsbibliotek.
 47. *Viborg Stifts-Tidende* 30. oktober 1942
 48. Svend Aakjær: Jyllands ældste offentlige Bibliotek. Viborg Stifts Bibliotek 1817-1942. 1942. 49 sider.
 49. Kjeld Galster: Stiftsbiblioteket i Ålborg og dets »søster« i Ribe –i: *Fra Ribe Amt*, bd. 14. (1959) ss 671-676.
 50. *Kristeligt Dagblad* 16/11 2018 (Dorthe Washuus: Gymnasieungdommen drages af duften fra gamle bøger)
 51. Lilian Freltoft: Aalborg Stiftsbibliotek –i: *Aalborg Stiftsbog* 1994. s 75.
 52. Kjeld Galster: Stiftamtmand Fr. Moltke og Rektor Emmanuel Tauber i Aalborg. Oprettelsen af det første Stiftsbibliotek og den første sparekasse i Jylland. Kolding, 1958. 212 sider*.
 53. Kjeld Galster: Stiftamtmand Fr. Moltke og Rektor Emmanuel Tauber i Aalborg. 212 sider*

54. *Catalog over Aalborg Stifts og Amts offentlige Bogsamling*. Aalborg, 1819. side VI-IX: Fundats § 1.
55. Kjeld Galster: Stiftamtmand Fr. Moltke og rektor Emmanuel Tauber i Aalborg. Kolding, 1958. ss 16-17.
56. Georg Galster: Stiftamtmand Frederik Moltke og rektor Emmanuel Tauber. 1958. s 95.
57. *Dansk bibliotekshistorie*, (2020) bind 1. ss 224-226.
58. *Indbydelsesskrift Aalborg Katedralskole* i juni og juli 1889, ss XII-XIII. *Meddelelser for Aaret 1887. 1889.* ss 197-198.
59. *Indbydelsesskrift Aalborg Katedralskole* i juni og juli 1893. ss 42-44.
60. L.F.J Fabritius: Katalog over Aalborg Stifts og Amts og Katedralskolens forenede Biblioteker: Fortegnelse over Bibliotekets Tilvækst siden Udgivelsen af Kataloget i 1892 til Brug ved Udlaanet. Tillæg nr. 1.1900. 79 sider. Katalog over Aalborg Stiftsbibliotek. tillæg nr. 3-6, 1902-05. 14 + 14 + 18 + 10 sider. Tillæg 1905 10 sider. Tillæg 1909 13 sider.
61. Lilian Freltoft: Aalborg Stiftsbibliotek –i: *Aalborg Stiftsbog* 1994, ss 75-86*. ss 80-82 om Stiftsbiblioteket i Bispegården.
62. Overflytning måske i 1991 fra kælderen på Vejgaard bibliotek, hvor meget af den gamle bogbestand var endt, til den nybyggede bispegård i Hasseris i 1991. (*Aalborg Stifts hjemmeside*, 2022).
63. Lilian Freltoft: Aalborg Stiftsbibliotek –i: *Aalborg Stiftsbog* 1994, ss 75-86*.
64. Stiftsbibliotek | aalborgstift.dk.
65. Stiftsbibliotek | aalborgstift.dk.
66. Ribe Stiftamt – Ribewiki.
67. H. Stemann: Minder fra Biskop Hertz's Tid –i: *Fra Ribe Amt*, V-VIII (2. bind) 1907-1910. s 30.
68. Helge Nielsen: Folkebibliotekernes forgængere. 1960. s 513.
69. Forside (ronlev.dk)
70. Helge Nielsen s 514: Vejle optrådte ikke i fælleskatalogen fra 1823. Dog ses der indbetalinger fra Vejle Amtsprovsti i 1830.
71. Helge Nielsen s 514
72. Helge Nielsen s 471.
73. Kjeld Galster: Stiftsbiblioteker i Ålborg og Ribe –i: *Fra Ribe Amt*, bind 14, 1956-1959. s 675.
74. Kjeld Galster: Stiftsbiblioteker i Ålborg og Ribe –i: *Fra Ribe Amt*, bind 14, 1956-1959. s 672.
75. Lars Ilsøe: Ribe Katedralskole- og stiftsbibliotek. –i: *Ribe Stiftsbog*, 1989, ss 109-113*.
76. Laur. Nielsen: Danske Stifts- og Skolebiblioteker. 1925. 128 sider *Herdis Forverskov: En undersøgelse af stiftsbibliotekernes udvikling fra 1925 til i dag.

1990. 83 sider. (Aarhus SB i indledning s 25, da det var nedlagt før bogens periode). Aarhus Stiftsbibliotek omtales hos Lauritz Nielsen kun under Aarhus Katedralskole!
- Desuden anvendes *Meddelelser angaaende de lærde Skoler med dertil hørende Realundervisning i Kongeriget Danmark*. Aarene 1879-1881. 1883. ss 376-379.
77. Julius Høegh-Guldberg (1779-1861) Oberst. Ikke Christian som Lauritz Nielsen skriver.
78. Foverskov s 22.
79. *Meddelelser angaaende de lærde Skoler med dertil hørende Realundervisning i Kongeriget Danmark* for 1879-1881. 1883. ss 376-378.
80. Kjeld Galster: Stiftsbiblioteker i Ålborg og Ribe –i: *Fra Ribe Amt*, bind 14, 1956-1959. s 675.
81. Fonden ad usus Publicos 1765-1842.
82. *Meddelelser 1879-1881*, s 377.
83. *Meddelelser 1879-1881*, s 377.
84. Carl Jørgensen: Aarhus Katedralskoles Biblioteks Historie –i: *Aarbøger udgivne af Historisk Samfund for Aarhus Stift* XLI, 1948, s 124 Ved kongelig resolution bifaldt Frederik V, at ”den ved resolution af 11. december 1821 under Navn af ”Aarhus Stifts offentlige Bibliothek” stadfæstede Bogsamling maa nedlægges. Biblioteks Inventar og Ejendele overgaar til Katedralskolen. Personer fra Aarhus Stift skal der så gives Adgang til Udlaan 1 à 2 gange ugentligt af Bøger som agtes benyttet til litterært Studium eller anden videnskabelig Sysse!”.
85. Resolution af 5. maj 1881.
86. *De gældende Retsregler for Det højere Skolevæsen i Danmark*. Systematisk afd. 1891. s 246.
87. Oprettet 1868 af adjunkt Schaldemose. Carl Jørgensen: Aarhus Katedralskoles Biblioteks Historie –i: *Aarbøger udgivne af Historisk Samfund for Aarhus Stift* XLI, 1948. s 124.
88. *LOV nr 44 af 22/03/1897*. §2: Endvidere indlemmes i Provinsbiblioteket det forenede Stifts- og Skolebibliotek, der for Tiden opbevares ved Katedralskolen i Aarhus, med Undtagelse af den Del af Samlingen, som af Hensyn til Skolens Tarv bør forblive ved denne.
89. Erland Kolding Nielsen Den lokale kulturarv i moderne perspektiv –i: *Bogens Verden* 1996 nr. 5, ss 316-319.
90. *Dansk bibliotekshistorie*, (2020) bind 2. s. 352
91. Sidsel Drengsgaard: Fra bogmangel til Mofibo –i: *Kirke og samfund i 1000 år*. Roskilde Stift, jubilæumsmagasin 2021, ss 32-33. Endvidere: Jubilæumsmagasin | roskildestift.dk
92. Floreat Bibliotheca Dioeceseos Selandiæ sub Præsule doctissimo aqve clarissimo, cujus operæ & studio tantum debet! –i: *Katalog* 1825, forord.

Erindringer om perioden september 1956 til juni 1957 på Danmarks Biblioteksskole

Af Kirsten From Christensen

Indledning

I maj 1956 vedtog Folketinget loven om Danmarks Biblioteksskole. Den gik i al korthed ud på, at eleven det første halvår skulle have undervisning og prøvetid på et folkebibliotek eller i faglige, videnskabelige biblioteker, dernæst et halvt år på biblioteksskolen, så tilbage til deres biblioteker til praktisk oplæring og det sidste år på biblioteksskolen. Hverken skolens ledelse eller eleverne syntes, at denne lov var det optimale. Den fritog ganske vist bibliotekerne for daglig undervisningspligt, men eleverne ville få svært ved at få sammenhæng i forløbet. Det ville også være vanskeligt at finde en bolig på grund af de halvårslige skift det første år.

Sommeren 1956 var dejlig efter optagelsesprøven til biblioteksskolen d. 18. maj. Lettelsen over at den var overstået var enorm, og nu var det en ren svir at tilbringe de sidste måneder i Kolding kun med arbejde og uden undervisning og anden læsning end det underholdende.

Jeg var meget glad for min elevtid i Kolding og for bibliotekarere, medelever og kontorpersonale, som alle havde deltaget med omsorg i spændingen op til optagelsesprøven. Det var meningen, at jeg skulle rejse derfra den 1. august, men overbibliotekar Ida Bachmann

Kirsten From Christensen, flv. bibliotekar i København og Greve, Margrethe Allé 24, 2690 Karlslunde.

tilbød mig jobbet som børnebibliotekar med bibliotekarløn i august måned, så det sagde jeg naturligvis ikke nej til.

Biblioteksskolen

Jeg havde store forventninger til biblioteksskolen. Fra tidligere medelever hørte vi om alt det, der skete derovre, om de interessante lærere, om muntre fester m.v. Jeg var heldig med bopæl, idet jeg med min farbrors hjælp kunne leje hans overbos stue, idet hun selv kun benyttede soveværelset.

Biblioteksskolen lå i Odensegade 14 nær Trianglen. Bygningen havde tidligere rummet Danmarks Lærerhøjskole og var passende til at rumme de årgange bibliotekselever, som skulle undervises efter den gamle ordning, dvs. et år på skolen. Ud over disse klasser skulle der være plads til kursister.

Over indgangsdøren kunne man læse se manende ord ”Aldrig løses Mand af Lære”. Bygningen rummede foruden to sale, frokoststue, garderobe (som blev den første rektor Preben Kirkegaards første kontor) forhal i stueetagen samt en lille have. På første sal lå Statens Bibliotekstilsyns kontorer og frokoststue samt en flagstang med splitflag, som pedellen hejste på flagdage. Anden sal rummede undervisningslokalet til håndbøger og bibliografi samt Oplysningskontorets lokaler.

Den 3. september 1956 bød biblioteksdirektør Robert L. Hansen os velkommen og overdrog skolen til den nye rektor Preben Kirkegaard, der tog ordet og talte meget strengt om, at der skulle tages fat med det samme og arbejdes og vises rolig og pæn opførsel. Vi fik praktiske oplysninger og timeplan, – den følgende dag skulle vi kun have time kl. 13–15. Om eftermiddagen skulle vi høre stadsbibliotekar i København Carl Thomsens tale om bibliotekarens kald og opgaver. Den gav ikke anledning til nogle kommentarer eller meningsudvekslinger fra vores side. Vi blev derefter fotograferet og har fået et udmærket, men uhåndterligt aflangt rullebillede, som ikke er egnet til anbringelse i album.

Det var gratis at blive undervist på skolen, men det var dyrt at bo i København. Der var ikke noget som hed SU, så forældre og familie måtte punge ud for os, som de også havde gjort i vores elevtid, hvor vi ganske vist arbejdede 7 timer hver dag til, for mit vedkommende, 112 kr. per måned det første år og 150 kr. per måned i det andet og tredje år 450 kr. per måned, fordi Kolding Centralbibliotek endelig var blevet kommunalt.

Fra skolens side blev vi frarådet at tage timelønnen arbejde, men næsten alle havde brug for ekstra tilskud til økonomien. Det følte endda som om vi havde langt bedre tid til både opgaver og læsning nu, end da vi havde dagen besat på vore elevsteder. Det lod også til, at der var bud efter vores arbejdskraft på de københavnske biblioteker, på Kofoeds skole og andre steder. Jeg fik arbejde 4-7 timer om ugen som medhjælper i børnebiblioteket i Lyrskovgade på Vesterbro. Timelønnen var 4,33 kr. Det blev gerne lidt over 150 kr. per måned. I den første måned kunne jeg også bruge af augustlønnen fra Kolding.

Hver mandag fil vi ugens skoleskema. Timerne var lagt således, at torsdage så vidt muligt var ”besøgsdage” på et bibliotek eller en kulturinstitution. Vi nåede at besøge Det kgl. Bibliotek, Det kgl. Teater bag kulisserne (en søndag), Det amerikanske bibliotek, Teknologisk Institut, Folketinget, Schultz bogtrykkeri, Rosenkilde og Bagger og Landbohøjskolens bibliotek. Sidst på skoleåret var vi på udflugt til Hørsholm for at se det flotte nye moderne bibliotek, og en forårstur til Malmø, hvor vi så tre biblioteker og fik nye ideer med hjem.

Ordensregler

Undervisningstiden begynder altid et kvarter over hel, med mindre anden besked gives. Timer må kun omlægges efter aftale med rektor. Fraværelse på grund af sygdom eller anden årsag bedes straks meddelt.

Bøger og undervisningsmateriel: Bøger, der benyttes til undervisning i biblioteksbygninger, i engelsk, tysk og fransk samt McColvin

og Revie: British Libraries og Statsradiofoniens Grundbog: Land og By udlånes af skolen mod betaling af 5. Der må IKKE skrives i bøgerne. Katalogsedler kan købes gennem kontoret.

Telefon findes i telefonboksen i stueetagen. Det er en automattelefon, der har nr. Tria 35166.

Skolens lokaler står til elevernes rådighed også uden for undervisningstiden, men kun indtil kl. 21. Hver elev får mod et depositum på 5 kr. udleveret en nøgle, der passer såvel til gadedøren som til alle skolens lokaler. Kl. 21 bliver gitterlågen låst, hvorefter der ikke er adgang til bygningen. Bortkastes en nøgle, må det straks meddeles.

Fortæring af spise- og drikkevarer samt rygning er ikke tilladt i de to auditorier og laboratoriet, men henvises til frokoststuen og den tilstødende opholdsstue. Auditorierne kan af elever benyttes til møder, foredrag og andre sammenkomster, men kun efter forudgående samtaler med rektor.

Elevlisten

Hold 1	Hold 2
Hanne Abrahamsen, Lyngby	Lis Krumbach, Aalborg
Fru Eva Andersen, Frederiksberg (senere Glistrup)	Inge Unmack Larsen, Aarhus
Kirsten From Andersen, Kolding	Anne Eline Otzen, København
Aase Bech Esbjerg	Jørgen Bro Pedersen, Silkeborg (senere Glistrup)
Birgitte Blomquist, Frederiksberg	Inger Persson, København
Rona Carlsen, Odense	Fru Tea Müller Rasmussen, Aarhus

Fru Marjun Dalsgaard, København	Poul Ravnløkke, Svendborg
Per Deskov, Viborg	Anna Lise Røjle, Lyngby
Lene Dæhnfeldt, Hvidovre	Reidun Stueland, Stavanger (senere Wolthers)
Tove Gamrath, Lyngby	Karen Margaard Sørensen, Holbæk
Ragnhild Ginnerskov, Aalborg	Fru Anne-Grethe Thomsen, Aarhus
Henry Hansen, Odense	Fru Kamma Tolstrup, Lyngby
Rasmus Jakobsen, Roskilde	Bent Werner, København
Dora Hammer Jensen, København	Karen Øllgård, Herning
Fru Merete Mathiessen, Frederiksberg	Kristin Thorsteinsdottir, Reykjavik
	Elisa Barfred, Roskilde

Lærerstab

Biblioteksskolens lærerstab bestod mest af bibliotekarer – de fleste med en akademisk uddannelse og tilknyttet fagbiblioteker.

Fag:	Lærer:
Bibliotekslovgivning, Bibliografi og danske folkebibliotekers historie. Franske bibliotekstekster.	Biblioteksdirektør Robert L. Hansen
Udenlandske bibliotekers historie, Alm. Systematik, Decimalklassedeling. Katalogisering. Referat	Biblioteksinspektør Erik Allerslev Jensen
Biblioteksbygninger. Børne- og skolebibliotekernes Lovgivning og organisation,	Bibliotekskonsulent Sven Plovgaard

Biblioteksadministration. Læsesalsteknik	Stadsbibliotekar J. Lehm Laursen (Frb.)
Bogvalg	Afdelingsbibliotekar Niels Kunov (Kbh.)
Indbinding	Bogbindermester Edvard Pedersen
Håndbogskundskab	Bibliotekar Viggo Bredsdorff (Kbh.)
Oplandsarbejde	Rektor Preben Kirkegaard
Engelske bibliotekstekster	Bibliotekar fru Vibeke Ammundsen
Tyske bibliotekstekster	Bibliotekskonsulent Mogens Iversen
Bibliotekernes særarbejde	Bibliotekar frk. Axela Ørvig (Kbh.)
Børne- og skolebiblioteksarbejde	Bibliotekar Aase Bredsdorff (Kbh.)
Studiekredsarbejde	Folketingsmand R. Lysholt Hansen (i stedet for O. Bertolt)
Alm. Bog- og bibliotekshistorie	Rigsbibliotekar Palle Birkelund
Bogproduktion og boghandel	Forlagsboghandler Volmer Rosenkilde
Bogens fremstilling. Dansk bogkundskab	Konsulent E. Ellegaard Frederiksen
Grupper:	Lærer:
00, 77,80-81 og 99	Bibliotekskonsulent Mogens Iversen

10	Bibliotekar Mogens Blegvad (Kgl. Bib.)
20	Sognepræst V. Strange Hansen
30-36, 38	Bibliotekar Per Boesen (Handelshøjsk.)
37	Børnebibliotekar Aase Bredsdorff (Kbh.)
39	Bibliotekar Anker Olsen (Køge) mag. art.
40-49, 59	Bibliotekar Niels Kaae (Kbh.) cand. mag. bortset fra 65.9
50-54	Bibliotekar J. Prytz Johansen (UBII) dr. phil.
55-58, 61	Bibliotekar Axel Andersen, timelærer, cand.mag.
60, 62, 66-69, 65,9	Bibliotekar Elna Iversen (Teknologisk Institut)
63	Bibliotekar fru Vibeke Ammundsen (Landbo- højsk.) cand.mag.
64	Husholdningslærerinde fru K. Sabroe
65, bortset fra 65.9	Bibliotekar Knud Larsen (Handelshøjsk.) cand. theol.
70-76 + kirkelig arkitektur fra 91.5	Bibliotekar Henrik Bramsen (Kunstakademiet)
78-79	Afdelingsbibliotekar Kj. Hasselbalch-Larsen (Kbh.)

Litteraturhistorie	Bibliotekar Ole Jacobsen, lektor DB, mag.art.
89	Biblioteksdirektør Robert L. Hansen
90-98	Bibliotekar Jens Maarbjerg (Kbh.)
Kildepublikationer til dansk historie	Arkivar Harald Jørgensen, dr. phil.

Undervisningen

Vi fik skema hver uge med megen variation. Mandag til fredag lå timerne fra kl. 9 til 15, om lørdagen sluttede de kl.12. I starten fik vi en del gode og hyggelige timer med Niels Kunov, som belærte os om den svære kunst at vælge bøger. Han havde skrevet et fyldigt afsnit om emnet i "Lærebog i Biblioteksteknik", som vi læste med stor interesse. Der blev uddelt opgaver i bedømmelse af bøger. Emnet var ikke ganske ukendt for os, der havde deltaget i bogvalgsprocessen ude i bibliotekerne, men nu skulle vi selv læse og bedømme en bog og fremlægge resultatet for klassen. Bogvalg var et meget vigtigt fag. Allerslev var mere rektor for vores hold end Kirkegaard. Han havde haft store ambitioner med hensyn til forbedring af uddannelsen. Han havde været mindre tilfreds med den meget forskelligartede undervisning, vi havde modtaget i de folkebiblioteker eller centralbiblioteker, som var godkendte til at have elever. Optagelsesprøverne til biblioteksskolen, som han og Mogens Iversen som biblioteksinspektører stod for og som eleverne frygtede, var ikke den bedste løsning.

Allerslev var en dygtig underviser. Ud over de foran nævnte fag havde han fornøjelsen af vores udarbejdelser og fremlægning af emner i faget Referat. Det skulle være små hovedopgaver, som skulle være til "besvær" og oplysning om biblioteksforhold ude og hjemme og til gavn for alle på holdet. Emnerne var svenske-, norske-, engelske-, amerikanske-, franske-, tyske- samt schweizi-

ske biblioteker. Børne- og skolebiblioteksforhold, Børns læsning, Dansk oplandsarbejde. Engelsk oplandsarbejde, audio-visuelt materiale, Biblioteker og folkeoplysning, Forlag og boghandel, Katalogapparatet, Læsesalsarbejde, Læseundersøgelser, Public relations, Studiekredsarbejde, Særopgaver, Uddannelsen og Ungdomsbiblioteker. Bøgerne til referatlisten var på engelsk, tysk, fransk, svensk og dansk. Allerslev læste opgaverne igennem først. Vi fik vist ingen karakter eller særlige bemærkninger, men vi var på forhånd nervøse over at skulle fremlægge resultatet af anstrengelserne for Allerslev og klassen. Vores generation var ikke så frejdig m.h.t. optræden som ungdommen i dag. Vi fik dog en viden om andre landes biblioteker og deres historie gennem Allerslevs fremstilling.

Undervisningen i klassifikation skete ved, at vi enten ved tavlen eller i hånden fik bøger, som vi skulle klassificere. Undertiden fik vore forslag følgende ord med på vejen fra Allerslev: ”Mener De virkelig det frk. Andersen?” let ironisk. Omgangstonen mellem lærer og elev var efternavn og Des. Jeg tror, at vi alle syntes, at Allerslev var en meget dygtig og kompetent underviser.

Biblioteksdirektør Robert L. Hansen havde været respektindgydende gennem mange år. Han var meget vidende på mange områder – og det man dengang kaldte en særdeles ”dannet” mand, mag. art. i fransk, havde en masse studieophold bag sig samt ansættelse på Det kongelige Bibliotek i nogle år før han blev biblioteksdirektør i 1946. Han havde en lang række tillidsposter gennem årene. Vi var hans sidste biblioteksskoleelever, og vi havde et mere afslappet forhold til ham og han til os.

Undervisningen i bibliografi var nærmest en fortsættelse af undervisningen ude i vore hjembiblioteker. Vi fik udleveret lister over bibliografier, der skulle gennemgås for muligheder og indhold, indholdsfortegnelsen, udgivelsesåret m.v. Der var virkelig mange bibliografier, som skulle gennemgås og huskes, og det var ikke altid så nemt at komme til at se dem. Jeg sad gerne på Frederiksbergs læsesal til kl. 22 nogle aftener. Her var der mulighed for at se de

fleste. Læsesalsbibliotekarerne på Frederiksberg var meget effektive – det var en nydelse at se dem i arbejde – her var noget at lære.

Den lange liste med bibliografier har jeg ikke mere, den var ellers imponerende – ikke mindst nogle af titlerne – som vi skulle huske. Da vi skulle til eksamen, var vi nogle stykker, som repeterede sammen, det hjalp lidt på hukommelsen for titlerne.

De danske folkebibliotekers historie fik vi også et levende indtryk af via Robert L. Hansens undervisning. Vi kendte forlods en række navne som Valfrid Palmgren Munch Petersen, H.O. Lange, Jørgen Banke og Thomas Døssing. En fredag aften i oktober holdt Robert L. Hansen foredrag om H.O. Lange og bagefter var der hyggeligt samvær med te og ost. De franske bibliotekstekster læste vi også med ham. Det foregik vist ved at vi oversatte franske tekster til dansk. Det var eksamensfag, som blev afviklet skriftligt i december, og derefter havde vi en hyggelig fest. Derom senere. På grund af det franske mellemnavn, Lasalle, kaldte vi ham Robèrt eller direktøren.

Viggo Bredsdorff underviste i håndbogskundskab. Han var en engageret, hyggelig og grundig lærer. Det var en fornøjelse at deltage i hans timer. Han havde jordforbindelsen til dagliglivet på Københavns hovedbibliotek, som stadig havde til huse i Nikolaj kirke, men han havde også travlt med planlægningen af den nært kommende flytning til Kultorvet. Med Suez-krisen og besættelsen af Ungarn tog hårdt på ham i efteråret 1956. Han og mange andre biblioteksfolk havde sympatier med østlandene og kommunismens ideer, men det der skete med Ungarn, gav ham et chok, som han måtte dele med sine elever. Jeg glemmer ikke hans fortvivlelse over det skete.

Viggos kone Aase Bredsdorff havde også nogle få timer i børne- og skolebiblioteksarbejde, det var også interessant. Vi gennemgik bl.a. forskellige udgaver af klassikerne (uforkortede, stærkt forkortede) med henblik på svage læsere og ordblinde. I de år og årene efter var der i børnebibliotekerne megen kritik af de lette udgaver, som de ordblinde alligevel ikke kunne læse. Jeg skulle anmelde en Robin

Hood-udgave. Nogle af os havde 32 timers ekstraundervisning om børnebiblioteksarbejde.

Sven Plovgaard gav os nogle gode timer i børne- og skolebibliotekernes lovgivningsmæssige og organisatoriske forhold, men var mere interesseret i hans undervisning i biblioteksbygninger. Vi blev delt op i smågrupper, som skulle planlægge og tegne biblioteker til mindre kommuner. Det var spændende, og resultaterne blev gennemgået med elskværdig opmærksomhed. Vi havde senere på turen til Tyskland rig lejlighed til at se store og små biblioteker foruden et par herhjemme og i Malmø.

Mogens Iversen, som vi kendte godt fra optagelsesprøven, var meget venlig og snakkede så hurtigt, at vi fik ødelagt håndskriften- fordi vi ikke havde lært stenografi. Han havde fornøjelsen at indføre os i dele af gruppe 00, 77 (teater og film), (0-81 litteratur og 99 (biografier m.m.). Alt blev gjort levende for os med stor begejstring og vi fulgte med, så godt vi kunne i bogkundskaben. Tyske biblioteker var hans fag, som vi fik lidt glæde af på turen til Tyskland, og det var også et prøvafag hen mod foråret 1957, men karaktererne talte ikke med på eksamenspapirerne.

Rigsbibliotekar Palle Birkelund var en meget inspirerende lærer, som vi havde en del timer. Vore lærebøger var Svend Dahl: Bogens historie og Marcus: En bog om bogen. Det var, syntes jeg, et meget spændende fag, jeg var forhåndsinteressert, fordi min far havde mange bøger om boghistorie, bogkunst og bogfremstilling, og jeg delte hans interesse dengang og har nu selv alle hans bøger derom. Palle Birkelund medbragte nogle fine værker fra Det kongelige Bibliotek, og der blev også talt en del om de islandske håndskrifter. Vi var naturligvis også på besøg på Det kongelige Bibliotek.

Bogbindermester Edvard Pedersen fortalte et par timer om bogindbinding, måske så vi også hans værksted.

E. Ellegaard Frederiksen gav forelæsninger om bogens fremstilling på en meget levende måde, vi havde ham i flere timer og han sørgede for et besøg i Schultz bogtrykkeri, hvor vi fik øl, sodavand og cigaretter, mens forlagsboghandler Volmer Rosenkilde både fortalte på skolen og inviterede os ind i boghandelen, hvor vi blev præsenteret for en masse gamle bøger og fortalt, hvordan bøgerne blev renset. Her fik vi sherry og småkager samt et eksemplar af hans bog om gamle danske bøger. Hvert eksemplar havde sin egen dedikation og aforisme.

Studiekredsarbejde var meget moderne i 50'erne, og til denne disciplin skulle vi have haft O. Bertolt, som havde skrevet en bog om faget, men vi fik i stedet Ralph Lysholt Hansen, som var meget underholdende. Jeg husker ikke hvor mange timer vi havde med ham, men en af gangene var vi inde på Christiansborg. Lysholt var gennem mange år en slags bannerfører for biblioteksvæsenet i folketing og kommunerne. Han var optaget af sagen gennem hele sit liv. Jeg husker, at han fortalte om en lærer på Lolland (hvor han selv var fra) som altid efter læsning af diktater sagde SLUT. Børnene skrev så slut hver gang, også når de skrev breve gennem hele deres tilværelse. Således kunne en enkelt lærer påvirke et helt sogn, mente Lysholt.

Vibeke Ammundsen var overbibliotekar ved Landbohøjskolens bibliotek, men blev fra 1.4. 1957 overbibliotekar ved Danmarks tekniske højskole. Hun gav os nogle timer om landbrug, og vi var på besøg på Landbohøjskolens bibliotek en formiddag, hvor vi blev vist rundt på hele skolen og så skeletter af kvælerslanger, kalve med to hoveder, vanskabninger af alle arter, ællinger med 4 ben. Vi så også, hvordan man dissekerede. Vi fik endda kaffe og wienerbrød og beundrede den fine have. Hun underviste os nogle timer i engelske bibliotekstekster, og vi havde eksamen i det.

Desværre har jeg ingen oversigt over, hvor mange undervisningstimer vi havde i de enkelte fag. Mogens Blegvad havde få timer i filosofi, men jeg kan se, at jeg havde fået tildelt en bog om moral og filosofi til anmeldelse, så vi har da haft et antal timer.

Sognepræst Strange Hansen fortalte om religion et par timer, Karen Sabroe – husholdningslærer forelæste om gruppe 64 og bibliotekar Anker Olsen fortalte om folkeminder.

Naturfagene og geografi krævede flere timer, og de blev gennemgået af bibliotekar Niels Kaae og bibliotekar Prytz Johansen lidt kedsommeligt, mens den nye unge bibliotekar Axel Andersen lagde hele sin sjæl i formidlingen af grupperne 55-58 og 61, det var morsomt.

Det var et utaknemmeligt job at undervise os i økonomi og samfundsfag. Per Boesen overbibliotekar på Handelshøjskolen var en rar og hyggelig mand, som gerne underviste den lille flok ude i frokoststuen – det var så som så med fuldtalligheden til hans timer – for de følte dræbende kedsommelige, men vi fik te og somme tider gav han kager. Hans kollega Knud Larsen som underviste i gruppe 65 fik heller ikke gjort faget så tiltrækkende for os.

Fra Teknologisk Institut kom bibliotekar Elna Iversen og indførte os i teknikens mysterier, og vi lærte lidt om værktøj og teknik og der var arrangeret et besøg på instituttet, som dengang lå i Vester Farimagsgade op mod Gyldenløvesgade.

Henrik Bramsen fra Kunstakademiets bibliotek havde vi den første undervisningsdag i september. Det var interessant, hvad han kunne berette om diverse kunstgrene, og vi besøgte også hans bibliotek senere.

Grupperne 90-98 blev fortrinligt gennemgået af bibliotekar Jens Maarbjerger fra Københavns kommunebiblioteker. Hans noter var lige, hvad man kunne ønske sig og gennemgangen var forbilledlig for vordende bibliotekarer.

Vi havde mange timer med Ole Jacobsen, som gennemgik litteraturhistorien efter en speciel ”katalog”. Det var ikke en sprudlende gennemgang nærmest lidt søvndyssende, så holdets 16 elever mødte

op på skift 8 ad gangen, sådan føltes det. Ole Jacobsen var en elskværdig mand, og han sad gerne med sit hold ude i haven.

Musik og noder behandledes af afdelingsbibliotekar Kj. Hasselbalch-Larsen fra KKB. Det blev vist klaret på ganske få timer, jeg husker ikke noget om det.

Skønlitteraturen blev kun behandlet i Niels Kunovs timer om bogvalg og i timerne om børnebøger, hvor vi skulle anmelde tildelte bøger. Vi havde en prøveeksamen i essays, som skulle vælges til en gymnasieklasse, der skulle udvælges 6 forskellige slags og valget motiveres på to timer. Forinden havde vi hektiske forberedelser bl.a. på dronning Ingrid's fødselsdag, som ellers var fridag. Jeg tror dog, det var Mogens Iversen, der underviste i disse specielle genrer inden for skønlitteraturen.

Fra Frederiksberg kom stadsbibliotekar Lehm Laursen og fortalte om sit fortræffelige bibliotek og om administration og læsesalsteknik. "Vi fra Frederiksberg gør dette og hint, sådan osv." lød det flere gange i hans forelæsninger.

Vi fik også et par timer om bibliotekernes særopgaver af bibliotekar Axela Ørvig fra KKB, vi havde vist alle i vores elevtid deltaget i besøg på hospitaler og plejehjem og kendte lidt til det, men der var andre særopgaver, som den muntre frk. Ørvig kunne fortælle om.

Rektor Preben Kirkegaard havde kun et fag til os nemlig oplandsarbejde- og det var kun få timer.

Man kan mene, at det var mange fag, som skulle nås på det ene skoleår- og at det blev en overfladisk indføring, men vi havde en god ballast ude fra vore biblioteker. Det spændende ved biblioteksskolens lærere var, at de var eksperter inden for deres fagområde i modsætning til de bibliotekarer ude i bibliotekerne, som skulle bi-bringe os kundskaber i de praktiske færdigheder og også de boglige, som forberedelse til optagelsesprøven. Det var tilfældigt om der på

Gruppebillede af det første hold på Danmarks Biblioteksskole i 1956. Fra venstre mod højre. Øverste række; Stadsbibliotekar Carl Thomsen, Rektor Preben Kirkegård, Bent Werner, Eline Otzen (Werner), Vagn Hansen, Rasmus Jakobsen, Lene Dæhmfeldt (Hjalsted), Elisa Barfred (Markvardt Pedersen). Merete Matthiessen. Nederste række: Inger Persson, Marjun Dalsgaard, Dora Hammer Jensen, Reidun Stueland (Wølthers) Kirsten From Andersen (Christensen), Kamma Tølstrup, Anna Lise Røjle (Tarhan).

hvert bibliotek fandtes egnede undervisere. Vi var heldige med alle bibliotekarerne i Kolding, der delte opgaverne smukt i fagene.

Den store forskel i bibliotekernes muligheder for at bibringe deres elever en forberedende boglig undervisning før optagelsesprøven havde foranlediget, at der var blevet igangsat en ny ordning. Man havde afskaffet den slemme optagelsesprøve.

Indvielsen af Danmarks Biblioteksskole

7. januar 1957 skulle vi så opleve et rykind af de 52 nye elever, der fyldte godt op i lokalerne. Hvorledes der kunne være plads til alle os, var det store spørgsmål, men det lod til at kunne lykkes. Vi kaldte dem "de små". Deres ankomst gav anledning til en storslået indvi-

Øverste række: Tove Gamrath (Løkegaard), Birgitte Blomquist, Poul Ravnløkke, Jørgen Bro Pedersen (Glistrup), Per Deskov, Henry Hansen, Karen Øllgaard, Aase Beck, Rona Carlsen. Nederste række: Hanne Abrahamsen (Rohleder), Kristin Þorsteinsdóttir, Ragnhild Gønnerskov (Christensen), Karen Margaard Sørensen, Tea Müller Rasmussen, Anne-Grete Thomsen, Inge Unmack Larsen. – Mangler på billedet: Lis Krumbach og Eva Andersen (Glistrup).

elsesceremoni med undervisningsminister Julius Bomholt, som i sin indvielsestale blandt andet sagde, at denne dag var Danmarks Biblioteksskoles egentlige åbningsdag og fremhævede det store arbejde, som gennem fyrré år forud var gjort for bibliotekaruddannelsen. Han sagde videre, at vi nu havde fået en biblioteksskole, som var sidestillet med andre højere læreanstalter og håbede, at man havde truffet den rette fordeling mellem teori og praksis- men han ville ikke blive overrasket, hvis han fik at vide, at denne rytmik ville blive lavet om.

Foruden undervisningsministeren var der repræsentation af medlemmer af folketingsudvalget, der havde behandlet loven, repræsentanter for de videnskabelige biblioteker og folkebibliotekerne,

Danmarks Biblioteksforening, Bibliotekstilsynets embedsmænd samt rigsbibliotekar Uno Willers fra Stockholm og overbibliotekar Harald Tveterås fra Oslo. Den nye danske kvartet spillede først Haydns Lærkekvarteret og siden Carl Nielsens kvartet i f dur, opus 44.

Formanden for Skolerådet, kontorchef Th. Gimsing havde budt velkommen og rektor Preben Kirkegaard sluttede af med et velkommen til arbejdet til lektorer og elever. Efter højtideligheden bød skolen på frokost for gæster og elever. Vi, de gamle, fik plads i Den sociale skoles lokaler i nabolaget, og senere kom biblioteksdirektøren. Han ville hellere sidde sammen med os end hos de høje herrer. Der var et fyldigt referat af begivenheden i Bogens Verden og i aviserne.

Elever og studerende

Vi blev aldrig benævnt ”de studerende”, men betegnelsen ”elever” forsvandt vist hurtigt. Det var interessant, at Bomholt lod biblioteksskolen være sidestillet med de andre højere læreanstalter.

Dette kunne være brugt, da Aase Beck og Henry Hansen, vore tilids- og talsmænd i efteråret, var inviteret til en konference i Danske Studerendes Fællesråd som observatører, fordi vi søgte optagelse i rådet. Konferencen begyndte kl. 14 lørdag eftermiddag. Rona og jeg fik via Aase og Henry adgangsbilletter til om aftenen. Det foregik i Studenterforeningens bygning. Vi kom med til Alf Ross’ foredrag og til ballet, der var morsomt og varede til kl. 2. Jeg traf gamle bekendte og skolekammerater. Det var en billig aften. Et årskontingent kostede 45 kr.

Desværre lykkedes det vist ikke at blive anerkendt som ”akademikere” ved den lejlighed. Der var rabat i DSB til påske og jul ved ferier, men ellers var der ikke mulighed for at få billigrejser, som vi havde håbet at få ved et sådant medlemskab.

En uge efter indvielsen konstaterer jeg, at det går meget fint med at få plads til alle, og vi har fået et pænt klasselokale med teaktræsborde

og -stole. I den periode får vi nye fag, og der tages fat på de kedelige referater af biblioteksforhold i fremmede lande. De skal skrives på maskine, fylde 6-7 foliosider og afleveres til Allerslev til gennemlæsning før fremlæggelsen. De forud aftalte dage og timer kommer sjældent til at passe, og pinen trækkes i langdrag. Jeg kan ikke huske, hvorledes min egen eller de andres optræden forløb, det var sikkert dræbende kedeligt. De nye fag efter jul var religion, filosofi, geografi, naturfag historie, boghistorie samt børnebiblioteksarbejde. Der var eksamen i tysk, og det tyske fik vi lidt glæde af, da vi i marts var på den gode tur til Tyskland.

Studierejsen til Tyskland 9.-17. marts

Alle deltog med undtagelse af Per Deskov, Vagn Hansen, Lis Krumbach, Bent Werner, Eline Otzen, Kamma Tolstrup og Reidun Wolthers. (Kristin fra Island forlod vist skolen efter ½ år). Turledere var biblioteksdirektøren, lektor Ole Koch (som var ny og ikke lærer for os) og Sven Plovgaard. Turen skulle koste 200 kr., billigt på grund af tilskud fra forskellige fonde.

Her er rejsen skildret ud fra Ragnhild Ginnerkovs og mine breve hjem:

Lørdag kl. 18 tog vi af sted i reserverede togkupeer mod Gedser-Warnemünde. Vi sejlede med en meget elegant færge større end Storebæltsfærgerne, men vi var næsten de eneste passagerer og nød rhinskvin og te med ostemad ombord. Vores første møde med Østtyskland var lidt uhyggeligt. Vi kom dertil i mulm og mørke og skulle gå et lille stykke fra færgen til toldstationen, og hele vejen stod der bevæbnet politi, der skulle hindre, at nogen skulle prøve at stikke af (hvad man ikke havde lyst til), og man havde hele tiden følelsen af at være i en slags fangetransport. På toldstedet var der billeder af Karl Marx og Grotewohl. Det var første gang jeg skulle køre i rigtig sovevogn, det var spændende. Vi ankom til Berlin kl. 6 morgen og kørte videre med U-bahnen til Anhalter Bahnhof lige ved grænsen i nærheden af Brandenburger Tor, Rigsdagen, Alexander Platz og Unter den Linden. Vi boede på et hotel der – næsten

alt omkring var ruiner. Vi vandrede om formiddagen rundt gennem kvarterer, hvor der kun lå ruiner. Vi gik ind i Tiergarten, som lignede en nyanlagt bypark med lave træer (fordi de gamle træer var blevet fældet til brændsel under krigen). Der var ingen mennesker på gaderne, det var søndag og enkelte kirkeklokker hørt. Inde i Vestzonen var der lige så tomt, først da vi nåede til Kurfürstendamm – hovedstrøget – lavede det op, og her spiste vi, før vi gik tilbage ad andre ruingader. Vi kunne gå frit ind i Østzonen, der er nogle skilte, der tilkendegiver, at her ender vestsektoren. Naturligvis er der militær, men det var kun biler, der blev stoppet og undersøgt. Potsdamer Platz gjorde et stort indtryk. Her mødtes de fire zoner, og englænderne havde på deres sektor lige over for den russiske rejst en kæmpe lysavis ”Freie deutsche Presse”, hvor der døgnet igennem bringes nyheder, som kan ses langt ind i den russiske sektor. Om eftermiddagen skulle vi besøge Freie Universität, der er bygget for amerikanske penge i 50’erne. Det imponerede os meget, og der var mange helt nye finesser i indretningen af biblioteket.

Aftenen gik for nogles vedkommende i operaen, vi andre var i en lille selvbetjeningscafe og bagefter i biografen. Mandag var vi i Berlins folkebiblioteker, først fik vi en grundig gennemgang af Amerika Gedenkbibliothek (Berliner Zentralbibliothek) oprettet for amerikanske midler til minde om blokaden af Berlin. Det imponerede os også, og her fik vi middag i kantinen. Vi fik alle steder en hjertelig modtagelse, fordi vi var de første biblioteksskoleelever, som besøgte stederne – og fra Danmark, hvorfra byens honoratiores havde så gode minder – det var ikke sådan, vi havde opfattet tyskerne under besættelsen, men de mente det nok som en venlighed!

Om eftermiddagen var der arrangeret en bustur for os gennem alle zoner (russerne havde fastlagt vores rute gennem øst). Det vrimlede med mennesker i Vestberlin, og det så ud til at gå hurtigere med genopbygningen her, hvis materialerne kunne blive kørt fra Vesttyskland gennem den russiske zone. Man kunne ikke telefonere fra Vestberlin til folk i Østberlin eller omvendt, der er kun forbindelse via Hannover. Det er nemmere at bringe bud ved at

cykle derover. Det var en mærkelig rundtur – vi fik udpeget mange steder, hvor der før havde ligget den og den berømte bygning. Vi så det russiske facadebyggeri – hvide fliser i Stalin Alle – det kunne have været værre. Undervejs så vi nogle små biblioteker også et lille Thekenbücherei med lukkede hylder og meget lidt attraktivt, men der var også nogle med farvestrålende indretning for eksempel Jugendbücherei og Spandau. På turen kom vi også forbi det store Olympiastadion. Om aftenen var vi i Städtische Oper til tre baller. Alt var betalt af bibliotekerne.

Tirsdag havde vi en munter togrejse til Hannover, hvor vi blev modtaget af en procession af bibliotekarer og elever med blomster. Vejret var fint 19 graders varme og eftermiddagen var fri. Om aftenen var der bestilt billetter til nogle af os til ”Anne Franks Dagbog”, den var lige så gribende på tysk som på dansk, og gjorde som i Danmark et meget stærkt indtryk på publikum. Onsdagen gik med besøg på bibliotekerne, bl.a. det gamle stadsbiblioteks nye bygning og tre kredsbiblioteker, og vi hørte meget om langtidsplanlægningen. Hannover var i modsætning til Berlin på det nærmeste genopbygget efter en næsten total udslettelse.

Vi fik middag på rådhuset og kaffe ude i restaurant Maschsee. Mens næste hold så ”Anne Frank” om aftenen, gik vi andre på café og derefter sammen med Plovgaard i Ratskeller og drak hvidvin. Efter teatertid kom de andre væltende ind, og vi havde et gemytligt samvær indtil lukketid. Ole Koch sagde, at rektor gav en omgang, så det benyttede vi os af og skrev samtidig kort til de mærkværdigste mennesker inden for biblioteksvæsenet. Direktøren førte an. Herefter gik Ole Koch og Plovgaard med fem af os piger i natklub, vi morede os dejligt indtil kl. halv fire.

Torsdag morgen startede gråvejret desværre, og vi var på vej til Hamburg, men vi skulle gøre ophold i Celle i tre timer. På biblioteket blev vi modtaget af pressefolk med blitzlys, byens prominente personer og museumsdirektøren. Der var en forfriskning til os bestående af kaffe med ”natmad”, hvorefter vi for gennem byen, så

museets billede af Caroline Mathilde, slottet, slotskapellet og det lille teater ledsaget af en hvirvlende talestrøm fra museumsdirektørens side – vi var ganske øre i hovederne, før vi skyndte os tilbage til banegården og videre med toget til Hamburg. Også der fik vi en strålende modtagelse, og en bus stod til rådighed til transport af kufferter til hotellet, som lå lige over for Bismarckstatuen og ved Reperbahn. Kl. 17 var der officiel modtagelse ved et fælles tebord med masser af godt smørrebrød, bœf tatar m.m. Borgmesteren, eller hvem det nu var, og den øverste leder af biblioteksskolen frk. Propach bød os velkommen med meget smukke og taknemmelige ord. Hun har skrevet vores mærkelige tyske lærebog – hun vandt ved et personligt møde. Om aftenen var nogle af os til en Brahms-Schumann-Dvorak-koncert og bagefter endte vi på byens mindste ølstue- tre små borde, hvor vi fik rødvin.

Hele fredagen så vi biblioteker, spændende filialer blandt andet et vandtårn i en park. I den park lå en restaurant, hvor vi fik fin middag. Hamburg har endnu ikke noget hovedbibliotek, først skal byen være dækket af kredsbiblioteker. Vi fik et par timer fri til indkøb, det var ellers ikke meningen. Klokkeren 17 stillede vi på Statsbiblioteket til te og petits fours samt rundvisning.

Fire havde fødselsdag i denne uge, og det skulle da fejres. Med stort besvær samledes vi i en forløren tyrolerdansehal med skrækkelig optræden. Syv af os kørte ud til St. Paulli til Zillertal, hvor vi fik øl. Jeg kunne ikke tåle blandingen af vin og øl og blev fundet på toiletet og fulgt hjem, de andre fortsatte til kl. 6-7 morgen.

Lørdag skulle vi med tog til Bremen. Vi var alle matte og søvnige. Den store modtagelse, vi fik i Bremen, var ved at tage livet af os, der var interviews til radioen osv. Den formiddag så vi 5-6 biblioteker, og skulle tillige underholde os med søde bibliotekarelever. Middagen indtoges i Ratskeller – efterhånden lavede vi op, nogle var godt sultne, for de havde ikke fået morgenmad. Toget tilbage afgik kl. 16.30, og vi var i Hamburg kl. 19. Der var bestilt pladser til nogle af os i Operaen til Janaceks Jenufa – en for mig ukendt opera, jeg

syntes den var svulstig, men jeg sad fint på parket 2. række mellem dr. Morte og direktøren. Operahuset var meget flot og publikum var elegante i tøjet. Andre af flokken havde været i teatret for at se "Elektra". Efter disse oplevelser fik vi ost og rødvin et sted og tog en taxa hjem til hotellet. Vi kunne godt være kommet ud med direktøren, Koch, Plovgaard o.a., men vi syntes, vi var for mange piger.

Søndag middag tog vi af sted hjemefter, spiste den store frokost på færgen. Direktøren og vi spiste om kap. Jeg skal love for, at man bliver rystet godt sammen på sådan en tur- og som vi blev modtaget alle steder med middage, billetter, taler etc. Vi var i København ved 21-tiden godt trætte.

Mandag morgen skulle vi møde på skolen kl. 8. Alle kom, men ingen lærer. Det var bittert.

Aase Beck skrev en artikel om vores tur til Bogens Verden, den er en god og udførlig beskrivelse af mange af de biblioteker vi så- i alt 21 biblioteker (BV 1957 s.169-173).

Besøg af den engelske biblioteksskole

Først i april 1957 fik Danmarks Biblioteksskole besøg af 19 studerende fra Biblioteksskolerne i Manchester og Loughborough med Manchesterskolens leder Mr. Harrison. De skulle studere dansk biblioteksvæsen og blev modtaget på Danmarks Biblioteksskole og Statens bibliotekstilsyn i Odensegade. I fem dage skulle de besøge københavnske og omegnens biblioteker, bl.a. Det kgl. Bibliotek, bibliotekerne på Frederiksberg, i Hørsholm og Søllerød. Dertil afstikkere til Malmø, Aarhus og Vejle. Dette står under et avisbillede fra april 1957, og vi hovedskolens elever blev også inddraget i modtagelsen af vore engelske kolleger. Biblioteksskolen afholdt rødvingilde for dem og os. Der var mange forskellige nationaliteter samlet her, to fra Guldkysten, to fra Jamaica, to fra Singapore og briterne. Det var første gang jeg mødte negre- et sjældent syn i Danmark i 1957- bortset fra jazzmusikere. Der blev danset en

del, det hjalp på kønnes ligestilling, at vore lærere også var med. Næste dag havde vi fredag, så vi kunne være fremmedførere, skønt vi næste dag lørdag skulle til eksamen i tysk. Lørdag eftermiddag mødte vi nogle af englænderne på Rådhuspladsen, og de inviterede Rona og mig på bananer, æbler, kiks og hotdogs på deres hotelværelse, og om søndagen viste vi to af pigerne Dyrehaven og kørte i landauer. Om eftermiddagen så vi på Københavns latinerkvarter, og vi blev inviteret til middag på Hebron Hotel. Tirsdag aften var fire fra skolen ude at sige farvel til dem på Aarhusbåden. Det var faktisk første gang, jeg talte rigtigt med englændere. Rona var mere ferm til sproget, hendes mor var englænder.

Det sociale liv på Danmarks Biblioteksskole

Vi havde det meget hyggeligt og morsomt sammen i fritiden. Der var ofte fritimer fra undervisningen, og da vi befandt os i nærheden af Langelinie og de grønne anlæg, gik vi naturligvis derhen, når vejret var fint. I frokoststuen, som ikke var stor, var der god anledning til at drikke en øl, som blev købt henne hos købmand Knud på hjørnet. For de flestes vedkommende foregik øldrikkeriet i beskedent omfang, pengene var små. I en festsang fra afslutningen nævnte sangskriveren Inge Unmack, at købmand Knud ville være ilde stedt, når biblioteksskolen skulle flytte til Hellerup, den mulighed har åbenbart været på tale, før den endelige flytning til Lindevangs Alle få år efter. Vi læste sammen og repeterede stoffet til eksamen, og nogle af os fik billige teaterbilletter eller besøgte kunststillinger. Der var dog nogle få, som ikke deltog så meget, men holdt sig for sig selv af forskellige grunde.

Den første rigtige fest på skolen var den franske fest efter vores første eksamen i fransk. Den 10.12.56 skriver jeg: I lørdags havde vi en vældig hyggelig fest om aftenen på fransk. En halv liter rødvin til hver, risotto a la bonne femme (risret med persille), ostestænger, saltstænger, og bisquits og frugt. Siden kunne vi købe gin, vermouth, sherry, sodavand og kaffe. Der var mange morsomme overraskelser og sange. Jeg havde Allerslev til bords, det var meget underholdende, og der blev fortalt historier. Henrik Bramsen var også sjov. Af øvrige

deltagere var Mogens Iversen, Robert LASALLE Hansen, Aase og Viggo Bredsdorff, Ellegaard Frederiksen og Knud Larsen. Resten af herrerne var fra klassen (tre, hvoraf to var gifte og en ikke-danser). Det var under de andre herrers værdighed at deltage. De to stakler + Bramsen og Bredsdorff måtte svinge alle pigerne af og til med hjælp af Iversen og Ellegaard, men vi morede os godt, og der blev danset meget. Festtaksten var 8 kr.

Midt i februar blev der indbudt til havfest. Arrangørerne var Hanne og Tove og måske Anne Lise. Bordet i midten var pyntet med sand og tang og sten. Reliefferne, De tre Gratier, havde fået havfruehale og ellers var der også udsmykket med fiskenet. Hver gæst fik en hagesmæk med fiskemotiv, væggene var for øvrigt også dekorerede med sjove tegninger og i det ene hjørne stod et vrug fra Masser af Whisky, som tjente som bar. Jeg medbragte min ven en marine-soldat fra Langelandsfortet (en lods-fisk). Først fik vi serveret rejer i mayonnaise med karse i muslingeskaller med brød. Siden snitter i hjerteform, rødvin og hvidvin og sang fire festlige sange. Rasmus udnævnte Aase Bredsdorff til Miss Havbund og holdt en pjattet tale. Vi fik udleveret en bogvalgsopgave, som skulle løses i løbet af 7 ½ minut skriftligt og bedømmes af to sagkyndige. Vinderen fik en dåse sild. Mange af lærerne var med til festen, som startede kl. 19,30. Kun halvdelen af eleverne havde meldt sig (enkelte havde lods-fisk med). Festen fik et muntert forløb, og lærerne svang sig i dansen med ynde og spjæt i stor stil- der blev spillet Skæve Thorvald og Zambesi. Vi fik kaffe og sandkage efter måltidet og kunne købe gin, vermouthe og sherry ved bardisken. Det blev efterhånden et animeret selskab.

Efter turen til Tyskland blev det holdt en fest sidst i marts. Vi fik en hel del hvidvin og saltstænger. To havde skrevet nogle muntre sange til lejligheden bl.a. Plovgaard, som brugte melodien ”Marken er meget for dyr for os alle”. Jeg havde til turen lånt min fars småfilmsoptager, som jeg brugte med nogen skepsis. Det var meningen, at vi skulle have set resultatet denne aften, men det var for dyrt at leje et fremvisningsapparat, så vi nåede ikke at se den- den var vist lidt mislykket og rystet- syntes jeg selv, da jeg så den derhjemme. Vi

morede os godt med vin og dans 5 herrer og 15 damer ”Hvidvinen gik de fleste til hovedet, og det så sjovt ud”.

Midt i eksamenstiden trængte vi åbenbart til endnu et lille gilde- en forårsfest - en mandag aften. Sidste fest var afslutningsfesten sidst i juni- den var heller ikke sørgelig. Til næsten alle fester var der skrevet sjove og gode sange, som mange af os havde gemt, så de kunne gensesynges, da vi havde 30 og 50 års jubilæum.

Vore eksaminer

Foruden de nævnte små eksaminer i engelsk, tysk og fransk bibliotekssprog fik vi en slags prøve i bogkundskab i geografi og topografi- og der blev læst flittigt på en hel del bøger om emnet. Opgaven lød ”Udvælg atlas og kartografiske fremstillinger til et centralbibliotek og giv en beskrivelse af de vigtigste atlas samt nævn nogle geografer med grafisk fremstilling”. Det sidste var svært, for vi havde ikke set alle bøgerne, men vi håbede på en mild bedømmelse.

Denne prøve var lagt først i maj, men på det tidspunkt var der intet planlagt om den mundtlige eksamen. Der var virkelig kludder i planlægningen, og Allerslev var meget irriteret over forholdene. Fast lå dog skriftlig eksamen i katalogisering i 4 timer den 11. maj. Allerslev havde sagt, at vi skulle få 5 bøger, hvoraf en er noget svær, og vi var noget nervøse og betænkelige forud. Alle kort og bikort skulle huskes. Hjælpe midler måtte medbringes. Vi skrev med håndskrift- dog ikke med den biblioteksskrift, som blev afskaffet få år forinden. Allerslev sagde efter den eksamen, at det var noget møg, vi havde præsteret. Et par fik ug og mg+, jeg fik mg og mange fik mg?, en del g og g?. I geografiprøven fik jeg mg+, det hjalp dog ikke, for katastrofen for mig indtraf, da vi havde den store bogkundskabseksamen den 25. maj. Opgaven lød på at vi skulle udvælge udenlandske og danske skønlitterære forfattere (værker?) til et købstadsbibliotek (5000 indbyggere) – Hvilke antologier burde være repræsenteret i denne forbindelse og til sidst skulle bogvalget begrundes.

Ved ANTOLOGIER gik klappen ned for mig – jeg kunne ikke huske, hvad en antologi dækkede over – jeg fuskede lidt med hver forfatters værker – vidste at det var forkert – først da eksamen var forbi, gik det op for mig, hvad en antologi var – og havde let kunnet løse opgaven (det var et blackout – meget ubehageligt). Det viste sig, at udvalget af forfattere højst skulle have været 35-40, hvor de fleste havde flottet sig med 70. Rona fik den fineste karakter ug? – jeg fik g? og beklagende bebrejdelse af Iversen. Jeg var meget langt nede over den præstation i dagene efter, men det hjalp da at klassifikationseksamen gav mig et mg. Vi havde sidste skoledag en fredag sidst i maj og var til eksamen i klassifikation om lørdagen.

Så fik vi endelig besked om dagen for den mundtlige eksamen – for mit vedkommende den 11. juni. Vi var tre piger som ugen igennem sammen repeterede håndbøger og bibliografier (1050 værker), Rona, Ragnhild og jeg morede os med at huske de allerlængste titler, og hvad de dækkede over. Mange lørdage og søndage havde jeg siddet på læsesalen på Frederiksberg bibliotek. Det var lidt håbløst at sidde i skolens bibliografilokale eller på hovedbiblioteket i Nikolaj kirke, hvor de levede i flytterod. Jeg levede også i flytterod, fordi min værtinde midt i april meddelte, at hun skulle gøre hovedrent i sin stue, så jeg måtte se mig om efter noget andet. Efter megen søgen fandt jeg et værelse bag et køkken i en villa ved søerne og måtte flytte dertil midt i maj, det var virkelig ubekvemt.

Det lader til, at alle eksamensfag skulle klares på samme dag på 3 kvarter. Eksaminatorer var biblioteksdirektøren og Viggo Bredsdorff. Desværre kan jeg ikke huske spor om den mundtlige eksamen, men jeg syntes, at det var mærkeligt, at Palle Birkelund og Allerslev, som havde undervist os i bibliotekshistorie, ikke skulle eksaminere. Biblioteksdirektøren havde sine egne metoder og meninger mht. at ”forhøre” os, men Viggo Bredsdorff tog vel håndbøgerne. Vi fik tre karakterer (håndbøger, bibliografi og bibliotekshistorie, -organisation og -lovgivning) det har nok nærmest været som en optagelsesprøve med mere begrænset pensum. Censur var overbibliotekar i Roskilde Oluf Abitz. Når to eksaminander

havde været ”oppe” i løbet af 1½ time, blev der givet karakterer efter sammenligning? Vi var oppe i det samme stof.

Det er mærkeligt, at vi ikke kan huske spor om den mundtlige eksamen. Tove Løkkegaard og Kamma Tolstrup havde heller ingen erindring om den, men til gengæld kan vi helt anderledes huske optagelsesprøven.

Lærerne sagde, at vi ikke skulle regne med karaktererne – vi skulle nok få arbejde. Fra begyndelsen af skoleåret, sagde man også, at vores relativt lave ugentlige timetal netop var lagt således, at vi skulle have muligheder for at deltage i byens kulturliv og benytte os af de mange tilbud- og det gjorde vi så, når vores ekstraarbejde i bibliotekerne ikke krævede alt for megen tid. Afslutningen blev holdt 22. juni – den har jeg ikke skrevet noget om. Mine forældre var herovre og vi fejrede den eksamen med middag på toppen af Hotel Europa.

Ledige bibliotekarstillinger

Det var ikke et problem at skrive ansøgninger til de stillinger, som var ledige. Det var heller ikke vanskeligt at få arbejde. Vi, der ville blive i København, fik vist alle ansættelse fra 1. juli eller 1. august endda uden eksamensbeviser. Allerede i marts søgte vi de ønskede stillinger rundt i landet. Rona og jeg fik stilling som børnebibliotekar ved KKB efter vi havde medsendt en udtalelse fra vore elevsteder i centralbibliotekerne. Vi var til samtale hos Helga Mollerup i maj, og vi håbede på, at vi kunne undgå at blive cyklende sygevikarer det første år. Det var naturligvis også en fordel for os, at vi havde haft timelønnet arbejde i københavnske børnebiblioteker, mens vi gik på biblioteksskolen. Mon ikke hele afgangsholdet havde fået job før eksamen, alt gik glat uden store fyldige ansøgninger – det var andre tider.

Dansk Teknisk Litteraturselskab 1959-2008

Af Carl Gustav Johannsen

Dansk Teknisk Litteraturselskab (DTL) blev stiftet i 1959 og nedlagt – knap 50 år senere – i 2008. Forinden havde foreningen skiftet navn til Dansk Forening for Information og Dokumentation. Foreningen er omtalt i *Dansk Bibliotekshistorie*¹, hvor det nævnes, at den i høj grad var forbundet med industrisamfundet. Denne relation til den industrielle udvikling forklarer vel også, hvorfor DTL først blev dannet så mange år efter, at en tilsvarende forening, Tekniska Litteratursällskapet, allerede i 1936 var opstået i det både noget mere og også noget tidligere industrialiserede Sverige. I slutningen af 1950erne var der i Sverige således ”flere hundrede industribiblioteker”², mens antallet herhjemme var under ti³. Industrialiseringsgraden forklarer derimod næppe, hvorfor foreningen i Danmark kun fik en så relativt kort levetid i sammenligning med sin svenske søsterorganisation, der er aktiv den dag i dag. Vigtigst er dog pointen, at det var den relativt tidligere svenske udvikling, der var en geografisk nærliggende inspirationskilde for DTL i Danmark.

I min bog *Firmabiblioteker i Danmark 1945 -2007*⁴ omtales DTL som en vigtig interesseorganisation med direkte tilknytning til firmabibliotekerne. Hertil bør tilføjes at DTL fra starten i høj grad havde sine rødder i ingeniørprofessionen og i de tekniske biblioteker – ikke mindst Danmarks Tekniske Bibliotek (DTB), der jo var en del af den offentlige sektor. DTBs centrale rolle understreges yderligere ved, at formanden for DTL, Vibeke Ammundsen, i en årrække fra

Carl Gustav Johannsen, lektor emeritus ved Københavns Universitet, Livjærggade 43, 2100 København Ø.

1959–1982 også var overbibliotekar for DTB, ligesom foreningen havde sin hovedadresse og afholdt sine bestyrelsesmøder i overbibliotekarens mødeværelse. Senere – i 1971 – kom en Aarhusafdeling til. Den holdt sine bestyrelsesmøder hos Jyds Teknologisk Institut (JTI) i Aarhus, der jo også var en offentlig institution.

I nedenstående gennemgang vil der blive lagt vægt på såvel langsigtede udviklingstendenser som brudflader i DTLs udvikling. Den mest markante tendens gælder medlemssammensætningen, hvor DTL bevægede sig fra en medlemsmasse og en ledelse med en overvejende teknisk- og ingeniørorienteret erhvervsmæssig baggrund til en medlemssammensætning og en ledelse domineret af personer med en bibliotekarisk baggrund, forstået som personer med en bibliotekaruddannelse fra Danmarks Biblioteksskole.

Set i forhold til den organisatoriske flora inden for biblioteksverdenen repræsenterede Dansk Teknisk Litteraturselskab noget nyt. Der fandtes nemlig ikke på det tidspunkt nogen organisation, der som DTL hverken byggede på en bestemt bibliotekstype, som vi kender fra f.eks. Danmarks Biblioteksforening, og ej heller byggede på medlemmernes ansættelsesforholds karakter, som det f.eks. gjorde og stadig gør hos Forbundet Kultur og Medier (tidl. Bibliotekarforbundet) og Bibliotekslederforeningen. DTL kan heller ikke sammenlignes med Bibliotekarforbundets Privatgruppe, idet DTL rummede medlemmer, bestyrelsesmedlemmer og formænd fra både offentlige biblioteker f.eks. Danmarks Tekniske Bibliotek, Handelshøjskolens Bibliotek og fra private firmabiblioteker såsom Carlsberg, Danfoss i Nordborg, Det Danske Stålvalseværk i Frederiksværk, Grindsted Products i Brabrand, Aarhus Oliefabrik m.fl. I 1982 havde DTL således 25 private erhvervsvirksomheder som firmamedlemmer, hvortil kom et antal personlige medlemmer, der var ansat i private virksomheder.⁵ Herudover havde DTL – i modsætning til Bibliotekarforbundets Privatgruppe – medlemmer med mange vidt forskellige uddannelsesbaggrunde (se tabel 1).

Som nævnt eksisterede Dansk Teknisk Litteraturselskab fra 1959 frem til 2008, hvor foreningen ret pludseligt blev nedlagt – endda lige efter, at dens medlemmer så småt var begyndt at forberede fejringen af foreningens 50 års jubilæum.

Min undersøgelse vil primært bygge på trykte kilder, såsom foreningens tidsskrift, *Nyt fra DTL* (1965-1998) og senere *Informationspecialisten* (1998-2008). Desuden vil den bygge på DTLs publikationer, suppleret med egne erfaringer fra en periode, hvor jeg selv var medlem af DTLs bestyrelse. Foreningens arkiv, der er afleveret til Det Kgl. Bibliotek, er der derimod kun trukket på i begrænset omfang, hvilket især skyldes klausuleringen af arkivet med hensyn til formidling af personoplysninger.

Formål

Formålet med artiklen er for det første at se på DTLs udvikling med særligt henblik på de forandringer, der kendetegnede foreningen medlemsmæssige udvikling fra midten af 1980'erne indtil dens opløsning i 2008. For det andet vil jeg forsøge en perspektivering i forhold til det svenske TLS. Som et tredje og væsentligt aspekt vil artiklen behandle begrebet ”dokumentation” – både selve begrebet, samt hvordan begrebet tabte terræn i løbet af DTLs levetid,⁶ og hvilken betydning denne udvikling fik for DTL.

Forbilledet for DTL var som nævnt det svenske Tekniske Litteratursällskapet. Karakteristisk for den kontekst, hvori de tekniske litteraturselskaber opstod, var der et vist modsætnings- eller konkurrenceforhold til den traditionelle bibliotekstænkning. Som modpol opstillede de tekniske litteraturselskaber et dokumentations- og dokumentalistbegreb, hvilket vi senere vil vende tilbage til. Som det også vil fremgå nedenfor var modsætningsforholdet mellem en biblioteks- og en dokumentationsorienteret forståelse i DTL helt fra oprettelsen ikke så udtalt, idet toneangivende DTL-medlemmer som foreningens daværende formand, Vibeke Ammundsen, klart forsvarede en biblioteksorienteret forståelse over for andre ledende

medlemmer af DTL, der foretrak en orientering mere i retning af dokumentation.

DTLs umiddelbare forgængere og dannelse i 1959

Dansk Teknisk Litteraturselskab stiftedes den 29. oktober 1959, som en fortsættelse af en lille arbejdsgruppe, *Industribibliotekarernes Studiekreds*. Denne studiekreds med overbibliotekar Arne Jørgen Møller (1898-1955) som leder afholdt møder på DTB.⁷ Møller var bibliotekar fra 1926 og indtog posten som overbibliotekar for DTB fra 1942-1955. Han var således den senere mangeårige DTL-formand, Vibeke Ammundsens (1913-1988) forgænger. Initiativet var – ifølge Ammundsen – dog kommet fra civilingeniør Aage Hannover (1894-1977), der havde opholdt sig i Sverige under krigen, og der havde udvist stor interesse for Tekniska Litteratursällskapet virksomhed.

Medlemmerne af *Industribibliotekarernes Studiekreds* havde i overvejende grad haft en teknisk baggrund – de fleste som civilingeniør eller ingeniør. Det gjaldt for Th. Helweg, fabriksinspektør Grethe Jensen, amanuensis V. Ahrend Larsen og det gjaldt for R. Mølgaard Hansen og Kjeld Klintøe. Kredsen suppleres dog hurtigt med flere bibliotekarer uden teknisk baggrund.⁸ Den tekniske baggrund var heller ikke gældende for studiekredsens leder, Arne J. Møller. Han havde ganske vist studeret nogle år på Den Polytekniske Læreanstalt, men herefter havde han skiftet fag og taget afgangseksamen fra Danmarks Biblioteksskole i 1926.⁹ Det samme gjaldt for Vibeke Ammundsen, der ikke var bibliotekar, men havde en humanistisk baggrund som cand.mag. i engelsk og sang.

Studiekredsens opgave havde været den samme, som nu blev DTLs, nemlig at udbrede kendskabet til dokumentation. I studiekredsen havde man fra starten været opmærksom på det svenske Tekniska Litteratursällskapet aktiviteter. Man havde dog – efter at have studeret den imponerende fortegnelse over industribiblioteker i Sverige – erkendt, at tiden endnu ikke var moden til et tilsvarende selskab i Danmark, fordi antallet af industribiblioteker i Danmark var

”yderst beskedent” sammenlignet med Sverige.¹⁰ Betydningen af inspirationen fra Sverige fremgår bl.a. af, at Arne J. Møller så tidligt som i 1945 ved et møde i Tekniska Litteratursällskapet havde foreslået et nordisk samarbejde om et nordisk teknisk tidsskriftindeks.¹¹

DTLs hovedaktiviteter gennem årene- uddannelsesvirksomhed, mødevirksomhed herunder konferencer

Som allerede nævnt var DTL ikke som f.eks. Bibliotekarforbundet en organisation, der varetog medlemmernes løn- og ansættelsesmæssige interesser. Derimod lagde DTL stor vægt på efteruddannelse både af civilingeniører til at blive dokumentalister og af kontoruddannede medarbejdere til at blive dokumentationsassistenter.

I DTLs love er nedfældet en række midler ved hjælp af hvilke foreningen kunne fremme sit hovedformål, der er at virke for ”udbredelse af kendskabet til teknisk og teknisk-økonomisk information og dokumentation. Disse midler var:

1. Arrangement af kurser og seminarer
2. Gennemførelse af studie- og arbejdsgrupper
3. Møder og besøg
4. Rådgivende virksomhed
5. Publikationsvirksomhed
6. Samarbejde med inden og udenlandske organisationer.¹²

Leif Rørdam Andersen, bibliotekar for Dansk Arbejdsgiverforening, inddelte DTLs aktiviteter i tre hovedgrupper:

- Uddannelse
- Publikationsvirksomhed
- Medlemsmøder og arbejdsgrupper/ studiekredsen.¹³

Her vil vi tilføje en yderligere aktivitet, nemlig:

- 4) konferencer

Vi vil nu kort skitsere betydningen og indholdet af disse fire hovedaktiviteter.

Uddannelse

I sin redegørelse for uddannelsesaktiviteterne i DTL understregede ovennævnte Rørdam Andersen: ”Der eksisterer ikke noget konkurrenceforhold mellem Danmarks Biblioteksskole (DB) og DTL i relation til uddannelse” i forhold til nogle bestemte medarbejderkategorier, samtidig med, at han ikke undlod at fremhæve DTLs force i forhold til DB, der var: ”den helt nære tilknytning til daglig praksis”.¹⁴

Med årene blev relationerne mellem Biblioteksskolen og DTL dog mere og mere samarbejdsprægede og venskabelige, hvor medarbejdere ved skolen (bl.a. undertegnede) i perioder endog deltog i bestyrelsesarbejdet i DTL.

Dokumentalistkurserne blev dog som hovedregel varetaget af DTL alene, hvor uddannelse spillede en vigtig rolle og havde et

Teletype terminal af mærket Technitron. Denne model blev benyttet ved dokumentationstjenesten på det daværende Odense Universitetsbibliotek. (Foto Ole Ellegaard)

betydeligt omfang. I 1982 kunne Vibeke Ammundsen konstatere, at dokumentalistkurset nu i ti år havde løbet syv gange, og at der var blevet uddannet 132 dokumentalister. Målgruppen for dokumentalistuddannelsen var personer, der i forvejen havde afsluttet en højere uddannelse. I DTLs fjerde kursus for dokumentations- og Informationsspecialister var der f.eks. 22 deltagere, hvoraf de 11 var ingeniører, seks civilingeniører, en farmaceut, og en cand.scient. Fem-seks deltagere kom fra private virksomheder såsom B&O, Carmen Curlers og Niro Atomizer, mens de øvrige var offentligt ansatte bl.a. på teknika.¹⁵

Dokumentalistuddannelsen var efter DTLs opfattelse en uddannelse, der krævede kursisternes ”aktive medleven på et højt intellektuelt niveau.” (Rørdam Andersen 1973: side 130). Herudover stod DTL for uddannelsen af dokumentationsassistenter, der var en overbygningssuddannelse for personer med en HK-baggrund. Området var konfliktfyldt. Feks. valgte Bibliotekarforbundet i en periode decideret at boycotte DTLs kursusvirksomhed.¹⁶

Publikationer

Udgivelse af enkeltstående publikationer var også en væsentlig del af DTLs virksomhed. Allerede i 1982 var foreningens publikationsliste på over 50 titler. Det var typisk bøger op til 50 sider om forskellige emner og på flere forskellige sprog f.eks. engelsk, tysk og svensk. Det kunne være emner som tidsskriftcirkulation, slaviske tidsskrifter, beretning om en studierejse til tyske forskningsbiblioteker i 1961, publikumsbetjening, byggeklassifikation, trädgårdsdokumentation, fem radioforedrag om forskning og information etc. Blandt de mange publikationer fik især titler som *Håndbog for firma- og institutionsbiblioteker* (redigeret af Vibeke Ammundsen, Arne Mølgaard Fransen og Karsten Weis) og *Fører for firmabiblioteker* (udkommet i årene efter 1969) en udbredt anvendelse i både undervisning og praksis.

Medlemsmøder og arbejdsgrupper

Medlemsmøder havde typisk karakter af virksomhedsbesøg. I Vestkredsen havde man f.eks. i 1974/75 besøgt eller hørt foredrag om virksomheder som Danfoss, Danmarks Sygeplejerskeskole, Aarhus Tekniske Bibliotek, Jyllands-Posten og Danmarks Biblioteksskoles Aalborgafdeling.¹⁷

Mere intensiv var erfaringsudvekslingen i arbejdsgrupperne, hvor Levnedsmiddelgruppen og Terminalgruppen hørte til de mest aktive. Sidstnævnte blev senere omdøbt til Onlinegruppen. De to grupper havde i 1999 hhv. 30 og 35 faste medlemmer.¹⁸ Inge Justesen fra virksomheden Grindsted Products blev senere af DTL hædret for sin mangeårige og aktive indsats i Onlinegruppen,¹⁹

Konferencer

Dansk Teknisk Litteraturselskab var i samarbejde med sine søsterorganisationer i Finland, Island, Norge og Sverige involveret i gennemførelse af den Nordiske Konference for Information og Dokumentation, Nordisk IoD-Konference, der efter 1970 blev afholdt hvert tredje år i vekslende nordiske lande. I 1976 og 1989 blev konferencen gennemført i henholdsvis København og Aarhus.

Den 7. konference den 28.-30. august 1989 i Aarhus bød på mere end 30 peer-reviewede papers om et væld af forskellige emner, navnlig om problemer tilknyttet online søgning i databaser og lignende informationsteknologiske emner.²⁰ Som engagerede key-note-speakere deltog to verdenskendte navne inden for informationsvidenskaben, englænderen Nicholas J. Belkin, og amerikaneren Donald A. Marchand, medforfatter til bogen *Infotrends: Profiting From Your Information Resources* (1986). De præsenterede hotte begreber som ”Strategic Information Management”, ”Information Economy” og ”Value Chain of Knowledge Workers”. Bag konferencen stod en arrangementskomite med repræsentanter især fra DTLs Vestkreds, bl.a. Helge Clausen, ansat ved Statsbiblioteket i Aarhus sammen med kontaktpersoner fra søsterorganisationerne i de øvrige nordiske lande. Afholdelse af en konference af denne størrelsesorden var

en ganske arbejdskrævende opgave. Også det nordiske samarbejde fungerede i forbindelse med konferencen i Aarhus.

Det samme havde tidligere gjort sig gældende i København i 1976, hvor formanden bagefter også kunne takke ”et meget flittigt konferenceseekretariat ” for dets indsats.²¹

At det ikke altid har været tilfældet tyder en bemærkning af Vibeke Ammundsen fra 1982, hvor hun skriver: ”Vi har også samarbejdet om nordiske IoD møder, i Kristianssand i 1969, i Otnäs i 1973, i København i 1976 og i Uppsala i 1979. Samarbejdet er ikke altid forløbet glat ved disse møder, idet man i Stockholm ikke syntes at kunne fatte, at der skulle kunne findes et erhvervsliv udenfor Stockholm-regionen, muligvis en smule i Sydsverige, men da slet ikke i de øvrige nordiske lande. Denne specielle Stockholmske tankegang synes dog nu at være på retur.”²²

I 2004 var DTL igen vært for en Nordisk IoD konference, ”Knowledge and Change” denne gang den 12. afholdt i Aalborg på Hotel Hvide Hus fra den 1. – 3. september 2004.

Bibliotekshistoriske -sociologiske perspektiver

Der er flere bibliotekshistorisk og sociologisk interessante perspektiver i tilknytning til DTLs historie.

Et perspektiv ligger i, at DTL er et godt eksempel på en betydningsfuld tendens eller et betydningsfuldt spor i bibliotekshistorien. Man kan her skelne mellem:

1. En klassisk (folke-)biblioteksorienterede tendens med folkeoplysning, folkebiblioteker og bibliotekarer som grundlæggende elementer, og
2. En mere dokumentations- og dokumentalistorieret tendens med vægt på firma- og erhvervsorienterede offentlige biblioteker, virksomheders informationsbehov og dokumentalistens opgaver i den forbindelse.

Det er her oplagt, at DTL primært med det forbehold, som er nævnt ovenfor, især knyttede sig til sidstnævnte dokumentationsorienterede tradition. Det samme gjaldt for den svenske inspirationskilde, Tekniske Litteratursällskapet, hvis tidsskrift, *Tidskrift för Dokumentation* klart signalerede præferencer i samme retning.

En anden grundlæggende skillelinje i bibliotekshistorien går mellem på den ene side institutioner orienteret mod fritidssamfundet og læring såsom folkebibliotekerne og på den anden side institutioner med en mere erhvervs- og professionsorienteret orientering som forsknings- og (især) firmabibliotekerne. Her hørte DTL entydigt til sidstnævnte.

Lige siden biblioteksloven i 1920 blev ovennævnte grundlæggende skillelinje i det store hele opretholdt på det organisatoriske plan i Danmark. Først i 1980'erne oplevede man et opbrud, hvor f.eks. nogle især jyske folkebiblioteker begyndte at profilere sig over for og servicere lokale virksomheder- i reglen med betydelig succes.²³

DTL mellem den offentlige og den private sektor

Til gengæld var situationen lidt mindre entydig, hvad angår den tredje distinktion nemlig mellem den offentlige og den private sektor. Her var DTL fra starten ganske vist præget af en medlemskare, der ansættelsesmæssigt var tilknyttet private virksomheder, men ikke udpræget. Begge sektorer spillede en vigtig rolle i foreningens virke, idet flere af DTLs ledere samtidigt gennem årene arbejdede som chefer. Senere gjorde det samme sig gældende for menige ansatte i de erhvervsorienterede offentlige biblioteker såsom Danmarks Tekniske Bibliotek og handelshøjskolebibliotekerne. Megen mødevirksomhed i DTL foregik også i lokaler tilhørende offentlige forskningsbiblioteker og i en periode også i Danmarks Biblioteksskole, samtidig med, at især medlemmer af DTLs forskellige undergrupper f.eks. Terminalgruppen / Onlinegruppen holdt deres møder i lokaler tilhørende private virksomheder f.eks. Grindsted Products i Brabrand og teknologiske institutter f.eks. Jysk Teknologisk Institut i Aarhus.

Ledere og medarbejdere i DTL

Endelig er der en fjerde skillelinje, der har spillet en rolle gennem DTLs historie, og som også ændrede sig gennem årene. Det er skellet mellem ledere og mellemedere og de menige medarbejdere uden overordnet ledelsesansvar. Her gjorde sig især et skel gældende mellem medlemmer fra den private og den offentlige sektor. DTL-medlemmer fra den private sektor kunne typisk med en baggrund som civilingeniør eller ingeniør indtage afdelings- eller mellemederposter, men havde sjældent posten som øverste chef.

Anderledes var det for ledende medlemmer fra den offentlige sektor. De var -i hvert fald i starten af DTLs historie – typisk de respektive bibliotekers øverste chef. Det gjaldt for DTLs første og mangeårige forkvinde Vibeke Ammundsen, og det gjaldt for formanden for DTLs Vestkreds, overbibliotekar Arne Mølgaard Frandsen, fra Handelshøjskolens Bibliotek i Aarhus. Senere blev bibliotekschefernes andel specielt i DTLs ledelse reduceret. Allerede i 1999 var cheferne – og civilingeniørerne – således helt forsvundet fra foreningens bestyrelse.²⁴

Professioner i DTL gennem årene – medlemmerne

Nedenstående tabel 1 viser uddannelsesbaggrund for i alt 304 personlige medlemmer af DTL i 1982 (antal/procent):

Tabellen illustrerer tydeligt, at DTL-medlemmernes uddannelsesbaggrund varierede, hvilket vel også er naturligt for en organisation, der tilgodeså en sektor med ansatte tilhørende mange forskellige professioner. Vel spillede medlemmer med en ingeniørmæssig baggrund en vigtigere rolle her til forskel fra andre beslægtede biblioteksforeninger som f.eks. Danmarks Biblioteksforening, men spredningen – eller mangfoldigheden, (som man i dag nok ville sige) – er ganske bemærkelsesværdig.

Allerede så tidligt i som 1971 kan der i foreningen spores en konflikt mellem divergerende opfattelser af, hvilke kategorier af medarbejdere, som foreningen skulle være til for. Her reagerede et

Tabel 1. Medlemmernes uddannelsesmæssige baggrund²⁵

Uddannelse	Antal	Procent
civilingeniør/ ingeniør (50/32)	82	27%
bibliotekar	70	23%
HK	59	19%
kandidat, naturvidenskab	27	9%
kandidat, humaniora og samfundsfag	19	6%
dokumentalist, informatiker	8	3%
journalist	6	2%
kandidat – handelshøjskole	5	2%
andet, f.eks. arkitekt	7	2%
uddannelse ikke oplyst	21	7%
I alt	304	100%

fremtrædende medlem med at trække sit tilsagn om et besøg og en forelæsning tilbage i vrede over en efter hans opfattelse forkert deltagersammensætning, idet han skrev: "...men da jeg nogle dage senere fik sendt deltagerlisten, konstaterede jeg, at i strid med tidligere bestyrelsesbeslutninger, er over halvdelen af deltagerne igen fra forskellige Teknika. Det er ganske udtrykkeligt vedtaget, efter flere diskussioner, at denne del af deltagerne ikke måtte få overvægt, idet det oprindeligt var meningen, at dette kursus var beregnet for industri og forskning" og "at det er ikke meningen, og har aldrig været det, at kursus for informations- og dokumentationsspecialister skulle være ambulancekursus for en avanceret bibliotekaruddannelse."²⁶ Sagens principielle aspekter blev siden taget op til en indgående drøftelse på et bestyrelsesmøde, hvor Vibeke Ammundsen bl.a. modererende oplyste, at dokumentalistkurserne, oprinde-

ligt blev startet i 1962 som et nordisk kursus for biblioteksfolk. Man havde først senere givet det en større drejning mod erhvervslivet, så det var blevet mere skræddersyet for industri end for teknika. Hun gav udtryk for, at der ikke var forskel på de kvalifikationer, der var nødvendige i erhvervslivet og på teknika som f.eks. på Danmarks Tekniske Bibliotek. For hende var spørgsmålet essentielt, om et dokumentalistkursus skulle gennemføres med teknikumingeniører alene, hvis erhvervslivet ikke sendte tilstrækkeligt med deltagere.

Professioner i DTL gennem årene – bestyrelsen

Et karakteristisk sociologisk billede af det tidlige DTL tegnes af bestyrelsen fra 1971-72, som bestod af ti medlemmer. Her havde fire medlemmer en ingeniør- eller civilingeniørbaggrund, en var arkitekt, en var journalist (John Steinfeldt-Jensen) og tre var bibliotekarer. Vibeke Ammundsens baggrund var som nævnt humanistisk. Ansættelsesstedet var for tre bestyrelsesmedlemmers vedkommende private virksomheder (Danfoss, F.L. Smidth og Forlaget Teknisk Nyt), tre var ansat ved Danmarks Tekniske Bibliotek, en i Dansk Arbejdsgiverforening og tre i forskellige former for teknologiske serviceinstitutioner (Betonforskningslaboratoriet, Dansk Teknisk Oplysningstjeneste, Jydsk Teknologisk Institut).

Senere i forbindelse med DTLs 25-års jubilæum i 1984 undrede ingeniør Leif Sturlason, der var foreningens kursusarrangør, sig over, at humanister nu udgjorde en klar majoritet i et teknisk litteraturselskab. (Johannsen 2009, side 140).

Rykker vi yderligere 14 år frem til 1999, året for DTLs 40 års jubilæum, hvor navnet Dansk Teknisk Litteraturselskab nu var blevet skiftet ud med Dansk Forening for Information og Dokumentation, var der overhovedet ikke længere civilingeniører eller ingeniører tilbage i bestyrelsen. Næsten alle bestyrelsesmedlemmer havde nu en bibliotekarisk baggrund med eksamen fra Danmarks Biblioteksskole.²⁷

Ser vi på DTLs ledelse gennem årene – formænd og bestyrelsesmedlemmer – foregik der en gradvis ændring, hvor det i starten i udpræget grad er chefer, der var formænd for foreningen, og frem til slutningen, hvor de menige medarbejdere i stigende grad havde vundet indpas i bestyrelserne. Menige medlemmer havde dog i hele perioden været med i bestyrelsen / bestyrelserne i øst og vest, og havde gennem deltagelsen haft gode muligheder for at tilegne sig nyttige ledelseskompetencer ved det tætte samspil, der typisk finder sted i forbindelse med bestyrelsesarbejdet.

Dokumentationsbegrebet

Vi vil herefter kort se på begrebet ”dokumentation” og dets betydning for DTL.

Dokumentationsbegrebet anvendt i en biblioteks- og informationsmæssig kontekst har historisk rødder tilbage til slutningen af 1800-tallet, hvor to belgiske advokater, Paul Otlet (1868-1944) og Henri La Fontaine (1854-1943) den 12. september 1895 i Bruxelles oprettede det Internationale Institut for Bibliografi, der senere blev til FID.²⁸

Fédération Internationale de Documentation var en organisation som DTL havde tætte bånd til. Helt tilbage til *Industribibliotekarerne Studiekreds* havde studiekredsens leder, Arne J. Møller, fra 1951 til sin død i 1955 haft en fremtrædende position som bestyrelsesmedlem og senere endog som præsident for FID.²⁹ DTL selv blev i 1962 optaget i FID som ”corporate elected associative member” med henblik på deltagelse i FIDs arbejde vedrørende dokumentalistuddannelse.³⁰

Det interessante er her dog ikke alene de historiske rødder i sig selv, men også den varierende betoning heraf, der er kommet til udtryk gennem DTLs knap 50-årige historie. Variationen kom især til udtryk i de to forskellige navne selskabet bar i sin levetid. Sammenlignet med den svenske søsterorganisation har dokumentation vel oprindeligt haft en lidt mindre fremtrædende rolle i Danmark.

Hvor det danske Dansk Teknisk Litteraturselskab valgte at kalde deres medlemsblad for *Nyt fra DTL*, hed det tilsvarende svenske organ mere pretiøst: *Tidskrift för Dokumentation*.

Som det også fremgår ovenfor af tabel 1 var deciderede dokumentalister og dokumentationsassistenter i 1982 ikke talmæssigt nogen fremtrædende kategori blandt DTLs medlemmer, selvom foreningen gennem mange år havde satset på dokumentalist- og dokumentalistassistentuddannelse.

Alligevel har begrebet ”dokumentation” på mange felter spillet en vigtig rolle i DTLs historie. Af selskabets love fra 1978 fremgår det, at foreningens undertitel er: ”Selskabet for udbredelse af kendskab til dokumentation”.

Af formålsbeskrivelsen i § 3 kan man dog konstatere at informationsbegrebet her optræder på lige fod med dokumentation. Formålet beskrives her som ”at virke for udbredelsen af kendskabet til teknisk og teknisk-økonomisk information og dokumentation.”³¹

Der herskede imidlertid inden for rammerne af DTL visse meningsforskelle med hensyn til betydningen og vægtningen af ”dokumentation” i forhold til beslægtede begreber såsom ”information” og ”biblioteker.”

Arkitekt Dan Fink (1908-1998) (der i øvrigt var leder af Bygningsteknisk Studiearkiv og bror til historikeren Troels Fink) satte i en tale den 3. december 1959 med titlen: ”Dokumentationens mål og midler” på baggrund af FIDs klassiske definition af dokumentation, forskellene mellem biblioteks-, dokumentations- og informationsfolk på spidsen ved at definere førstnævnte som ”passive”, dokumentationsfolk som ”aktive” og ”informationsfolk” som ”aggressive” i forhold til stof og kunder.³²

Det bemærkelsesværdig er her, at Ammundsen ikke uden videre bifaldt Finks forståelse: Tværtimod skrev hun: ”Disse definitioner var

naturligvis bekvemme og slog an; men vi biblioteksfolk har gennem årene haft det største besvær med at gennemhulle begrebet: den passive bibliotekar.”

Ammundsen fortsatte og refererede til den efterfølgende diskussion, hvor et toneangivende medlem af foreningen Kjeld Klintøe (1916-1969) og hun hver havde et indlæg: ”Efter Dan Fink havde hhv. Klintøe og jeg et indlæg. Jeg behøver vel ikke at tilføje, at civilingeniør Kjeld Klintøe var yderst tilfreds med Finks definitioner.”³³ Det er her underforstået, at Vibeke Ammundsen omvendt nok ikke var helt så tilfreds med Finks ”bekvemme” definitioner. Vi kan heraf også slutte, at der i DTLs ledelse ikke har været fuld konsensus om den skarpe, negativt ladede modstilling mellem bibliotek og dokumentation og mellem bibliotekarer og dokumentarister, som tilsyneladende blev udtrykt af andre fremtrædende medlemmer af DTL.

I 1999 begyndte DTL som nævnt at kalde sig *Dansk Forening for Information og Dokumentation* (DFID). Bestyrelsen valgte dog her at fastholde forkortelsen DTL i en overgangsperiode frem til 2002 af hensyn til angiveligt ”stærke følelser” for den gamle forkortelse hos nogle medlemmer.³⁴

I forhold til sin svenske søsterorganisation havde den danske forening dermed tilsyneladende for en tid erobret posten som trendsetter. Først i 2001 skiftede nemlig svenskerne navn til *Svensk Förening för Informationsspecialister* (SFIS), hvor også deres tidsskrifts navn ændres fra det oprindelige *Tidskrift för Dokumentation* til det mere moderne: *Infotrend – Nordisk Tidskrift för Informationsspecialister*.³⁵ Også ordet ”informationsspecialist” som titel på tidsskriftet lånte svenskerne fra Danmark.

Det er i øvrigt pudsigt og siger måske også noget om branding og forkortelsernes magt, at både dansk DTL og svensk TLS efter deres navneskift valgte at fastholde deres gamle forkortelser i en overgangsperiode.

Dog var det alligevel broderfolket hinsidan, som kunne le sidst, idet de danske trendsættere i 2008 som bekendt valgte at dreje nøglen om og nedlægge DTL, mens den svenske forening stadig den dag i dag er aktiv. Det kan også diskuteres, hvorvidt det var en fordel for danskerne i 1999 at betone relationen til FID ved at kalde sig DFID, idet FID, hvis historie strakte sig tilbage til 1895, selv måtte standse sine betalinger og dermed reelt blev nedlagt i 2002.³⁶

Afslutning

Dansk Teknisk Litteraturselskabs historie fra 1959 til 2008 kan på mange måder sammenlignes med firmabibliotekernes historie i Danmark.

Firmabibliotekerne oplevede først en kraftig vækst gennem 1980erne og 90erne efterfulgt af tilbagegang og lukninger fra 1997-2007. Her er det oplagt at se en beslægtet udvikling i DTLs historie.³⁷ Også teknologien har spillet en rolle. Ser vi på antallet af online søgninger udført på bestilling f.eks. på det daværende Odense Universitetsbibliotek (nu Syddansk Universitetsbibliotek) toppede det i 1989 og blev inden for få år markant reduceret. På bibliotekerne forsvandt online dokumentationscentrene som selvstændige afdelinger, ”og en æra nærmede sig sin afslutning,” hvor Dansk Online Brugergruppe, som siden sin start i 1977 havde været forum for diskussioner af problemer relateret til online informationssøgning, ophørte i 1997 på grund af svigtende interesse. Den samme skæbne overgik senere Terminalgruppen under DTLs Vestkreds, som var et modstykke til Dansk Online Brugergruppe.³⁸

På baggrund af det høje aktivitetsniveau med hensyn til kurser, medlemsmøder og konferencer kan det derfor undre, at DTL i 2008 helt valgte at lukke og slukke for aktiviteterne. Kan DTLs pludselige nedlukning måske være et resultat af et oplevet reduceret behov for medlemmernes ekspertviden? Det var jo typisk dem, som indtog rollen som søgeekspert. Forklaringen er nærliggende, men svækkes af den kendsgerning, at onlinesøgning jo slet ikke var opfundet, da DTL i 1959 blev dannet. Men måske består IT-udvik-

lingens dynamik netop i, at foreningen både havde skabt og siden hen havde overflødiggjort et arbejdsmarked for søgespecialister og online-eksperter? Ikke blot DTL, men hele biblioteksverdenen undergik store forandringer med it-udviklingen efter år 2000.

Supplerende litteratur

Ammundsen, Vibeke. 1971. *Dokumentation og forskning*. København: Dansk Teknisk Litteraturselskab. 10 sider. (DTLs Skriftserie; nr. 32)

Ammundsen, Vibeke; Berg Hansen, Inge & Spang-Hanssen, Henning. 1985. *Informationen og brugerne: foredrag og indlæg ved DTL's jubilæumskonference 29. oktober 1984*. Lyngby: DTL.

Dansk Teknisk Litteraturselskab. (1970). *Beretning 1959-69*. Lyngby: DTB.

Engel, E. & Helbo, F. (1950). *Sveriges industribibliotek och tekniska fackbibliotek*. Stockholm: Tekniske Litteraturselskabet. (Meddelande, nr. 3)

Rayward, W. Boyd. (2014). "Information Revolutions, the Information Society, and the Future of the History of Information Science." *Library Trends*, Vol. 62, No. 3: side 681-713.

Rue, Niels & Spang-Hansen, Henning (red.) (1973) . *DTLs hilsen til Vibeke Ammundsen 22.12 1973*. (Dansk Teknisk Litteraturselskab. Skriftserie, 37).

Spang-Hanssen, Henning. 1982. "Dokumentationsassistent – eller hvad?" *Nyt fra DTL*, Nr. 168, side 5-7.

Noter

1. Nan Dahlkild & Steen Bille Larsen (red.): *Dansk Bibliotekshistorie Bind 2: Biblioteker for alle. Tiden efter 1920..* Aarhus: Aarhus Universitetsforlag. . 2021, side 214-215.
2. Barbro Hallendorff & Carl Björkbom. "Företagsbibliotek". I: *Nordisk Håndbog i Bibliotekskundskab*. Svend dahl (red.). København: Nordisk Videnskabeligt Bibliotekarforbund. 1960. Side 380-388.
3. Carl Gustav Johannsen: *Firmabibliotekerne i Danmark 1945-2007*. København: Dansk Bibliotekshistorisk Selskab. 2009, side 43.
4. Ibid., side 140-142.
5. Vibeke Ammundsen: *Blade af en landsformands dagbog : Fra Industribibliotekarenes Studiekreds i 1959 til i dag*. Lyngby: DTL. 1982, side 53-56. (DTLs Skriftserie, nr. 53).
6. Raymond Berard: "Documentation". I: J. Feather, & P. Sturges (eds.): *International Encyclopedia of Information and Library Science. Second edition*. London: Routledge. 2003, side 147.
7. Ibid., side 9-12.

8. Vibeke Ammundsen: *Dansk Teknisk Litteraturselskab (DTL): 1959-64*. København: 1965, side 1. (*DTLs Skriftserie*, nr. 18).
9. *Dansk Biografisk Leksikon*, 3. udg. 1979-1984.
10. Ammundsen 1965, op. cit., side 1.
11. *Ibid.*, side 1.
12. "DTL Marts 1978. Love § 3" I: Ammundsen 1982, op. cit. Side 91-93.
13. Leif Rørdam Andersen, . "DTL – nutid og fremtid." I: *DTLs hilsen til Vibeke Ammundsen 22.12 1973*. 1973, side 129 (*Dansk Teknisk Litteraturselskab. Skriftserie*, 37).
14. *Ibid.*, side 130.
15. Nyt fra DTL, 1971, nr. 65.
16. *Ibid.*, nr. 138, 31. jan. 1979.
17. *Ibid.*, nr. 110. 1975
18. *Informationsspecialisten*, 1. årg, nr. 1. 1999.
19. Inge Justesen: "Et liv med onlinesøgninger – og med Terminalgruppen/ On-linegruppen." *Informationsspecialisten*, 2(3), 2004, side 4-8.
20. Helge Clausen (red.): *Information og Innovation / Information and Innovation: Beretning fra 7. Nordiske Konference for Information og Dokumentation. 28.-30. august 1989*. Lyngby: Dansk Teknisk Litteraturselskab. 1989, side 5-6.
21. Ammundsen 1982, op. cit., side 24.
22. *Ibid.*, side 20.
23. Dahlkild et al. 2021 op. cit., side 282-283.
24. *Informationsspecialisten*, 1999.
25. Ammundsen 1982, op.cit.: "Medlemsliste 1982".
26. DTLs Arkiv 1.
27. *Informationsspecialisten*, 1999, 1(1), op. cit., side 16-17.
28. S. Keenan: "FID". I: J. Feather & P. Sturges (eds.). 2003, op-cit., side 196-198.
29. *Dansk Biografisk Leksikon*, 3. udgave. 1979-1984.
30. Ammundsen 1965, op. cit., side 9.
31. Ammundsen 1982, op. cit., side 91.-
32. *Ibid.*, side 11.
33. *Ibid.*, side 12.
34. *Informationsspecialisten*, nr.4, 2001, side 3.
35. www.sfis.nu (tjekket 18. november 2022).
36. Keenan 2003, op. cit.
37. Johannsen 2008, op. cit., side 152.
38. Ole Ellegaard, Mogens Kragssig Jensen & Johan Albert Wallin: "Online-informationssøgning i en overgangstid – med særligt fokus på det historiske forløb i et større dansk forskningsbibliotek." I: *Nordic Journal of Library and Information Studies*, Vol. 1, No. 1, 2020, side 1-23.

Biblioteksstyrelsen og det digitale paradigmeskift

Nedslag i Biblioteksstyrelsens og Styrelsen for
Bibliotek og Mediers historie (1997-2011)

Af Jens Thorhauge og Leif Andresen

Fra slutningen af 1990'erne og de efterfølgende femten år foregik der et egentligt paradigmeskifte for bibliotekerne, hvor fokus skiftede for alvor til Internettet som platform. Biblioteksstyrelsens rolle i bibliotekernes digitale paradigmeskift fortjener en grundig behandling nu med mere end ti års afstand til fusionen af Kulturministeriets faglige styrelser til én styrelse. Den konkrete anledning til artiklen var et møde i Dansk Bibliotekshistorisk Selskab i 2021, hvor den nyudgivne *Dansk Bibliotekshistorie*¹ blev præsenteret og diskuteret. Der var generelt stor ros til værket, men den nyeste historie var der mere blandede vurderinger af. Værkets forfattere redegjorde for vanskelighederne forbundet med at skrive den nyeste tids historie, bl.a. på grund af det omfattende stof, Til gengæld opfordrede de deltagerne til selv at gå i gang med at skrive. Det gør vi hermed.

Det er vores hypotese, at Biblioteksstyrelsen (BS) og efterfølgeren Styrelsen for Bibliotek og Medier var dagsordensættende for den udvikling, der fandt sted i biblioteksvæsenet i perioden 1997-2011 i både folkebiblioteker og fag- og forskningsbiblioteker.

Jens Thorhauge, mag.art., fhv. direktør for Biblioteksstyrelsen, Von Ostensgade 13, 2791 Dragør. Leif Andresen, bibliotekar, fhv. chefkonsulent Det Kgl. Bibliotek, Østre Kvartergade 21A., 2650 Hvidovre.

Kontinuitet eller brud, BS' start og opdrag

I midten af 1997 indeholder bladet *Nyt fra Nyhavn* et kort usigneret 'notat fra Kulturministeriet af 25. juni 1997'² om at konsulentfirmaet PLS Consult den 18. juni havde afleveret sin rapport med titlen *Kulturministeriet – Interessent- og organisationsanalyse af Statens Bibliotekstjeneste*³ (SBT). Rapporten konkluderer, at der er behov for at modernisere og udvikle SBTs organisation. Der peges i notatet på modsætningsforholdet mellem Kulturministeriets behov for en styrelse, der yder biblioteksfaglig rådgivning og på den anden side bibliotekssektoren, der ser SBT som en interesseorganisation for bibliotekerne. Rapporten konkluderer videre, at der er behov for at præcisere opgave- og rollefordeling mellem Kulturministeriet og Statens Bibliotekstjeneste. Endelig konstaterer notatet, at rigsbibliotekaren er fyldt 67 år, og at det er aftalt, at han træder tilbage med udgangen af november. Kulturministeriet meddeler, at man er i færd med at opslå stillingen som direktør for Biblioteksstyrelsen, som den nye organisation skal hedde. Stillingsbetegnelsen rigsbibliotekar afskaffes.

Kulturministeriets departement var faktisk så meget i gang, at Jens Thorhauge allerede i ugen efter afleveringen af rapporten, men inden offentliggørelsen, havde fået en fortrolig telefonisk henvendelse fra departementet om, at de gerne ville have ham som direktør i den nye styrelse. Biblioteksstyrelsen blev oprettet den 1. oktober 1997 og den nye direktør tiltræder to uger senere.

I *Nyt fra Nyhavn*⁴ refereres, at Jens Thorhauge dagen efter sin udnævnelse på et kort morgenmøde med personalet i SBT meldte sin politik ud i tre punkter: Der skal arbejdes på ny relation med Kulturministeriet, bl.a. baseret på kontraktstyring. Dernæst skal styrelsens organisation strammes med klare målformuleringer og præcis uddelegering og videre skal det egentlige policy-arbejde opprioriteres, herunder opfølgningen på UBIS rapporten⁵, som var under udgivelse (dvs. det lovforberedende arbejde til ny bibliotekslov). Endelig forholder den nye direktør sig til den kritiske rapport om

SBT, 'lad os sammen arbejde på at skabe bedre samarbejdsrelationer til væsenet og forbedre styrelsens omdømme', sagde han.

På Biblioteksledermødet i november samme år fremlægger den ny direktør en arbejdsplan omfattende ti indsatsområder, der blev retningssættende for de første år af styrelsens virksomhed⁶.

Blandt de ti indsatsområder var især:

- Etablering af Danmarks Elektroniske Forskningsbibliotek (DEF), det vil sige etablering af en national organisation til at købe og facilitere adgang til især elektroniske tidsskrifter, så brugerne frit ville kunne tilgå dem fra deres egen pc.
- Opfølgning på UBIS rapporten, udvikling af modeller som basis for ny bibliotekslov, herunder især belysning af finansieringsmuligheder.
- Forbedring af den statslige overbygning på folkebibliotekerne, især centralbiblioteksstrukturen.
- Udvikling af IT-strategi.

Planen blev godt modtaget i biblioteksvæsenet og arbejdet gik i gang.

Som opfølgning på det første punkt bliver Finansloven vedtaget i december 1997 med en bevilling til DEF projektet på 200 mio. kr. over fem år.

Arbejdet med at nedsætte en styregruppe for DEF gik i gang ved årsskiftet i en koordineringsgruppe med repræsentanter for de tre involverede ministerier. Den daglige projektstyring overgives til Biblioteksstyrelsen, hvor en nyoprettet stilling som vicedirektør besættes med Bo Öhrström, der blev projektansvarlig. Inden for styrelsens første år blev der ansat omkring ti nye medarbejdere, der var med til at skabe den ny styrelse.

Var SBT's overgang til Biblioteksstyrelsen (BS) blot et navneskifte i en kontinuerlig udvikling, eller var det et brud til en ny organi-

sation? Den nye ledelse satte alt ind på, at markere nybruddet, men SBT havde lagt vigtige grundsten til det kommende paradigmeskifte. Eksempler herpå er sammenlægning af forsknings- og folkebibliotekernes to forskellige fælleskataloger til DanBib, der kom til at være en afgørende forudsætning for bibliotek.dk, og SBT's program for støtte til oprettelse af internetadgang på alle biblioteker⁷. Afgørende for arbejdet med paradigmeskiftet var det også, at UBIS-udvalget var ved at færdiggøre sit arbejde, og at der lå en rapport, der havde ført til DEF-projektet og den efter tidens målestok meget store finanslovbevilling. Forudsætningerne var skabt, men det var Biblioteksstyrelsen, som udfyldte rammerne.

De første arbejdsår var styrelsens hovedprioriteringer at realisere DEF-visionen og forberede en ny bibliotekslov, og naturligvis løbende følge op på de øvrige punkter i 10-punkts programmet. Men der kom samtidigt løbende nye opgaver til. Et eksempel herpå var den nye indvandringspolitik fra 1998, der fordelte flygtninge mellem alle kommuner. Det fik BS til sammen med centralbibliotekerne at udvikle programmer og services i indvandrerbetjening med betydelig effekt. Et andet eksempel er opfølgningen på kulturminister Elsebeth Gerner Niensens rapport, *Børn og kultur*⁸, fra 1999, der var startskuddet til de omfattende tværgående projekter og indsatser for 'at udvikle børns fulde potentialer', der i hele Biblioteksstyrelsens levetid blev et væsentligt arbejdsområde, som desværre ikke kan behandles her, da det falder uden for artiklens afgrænsning.

Projekt Danmarks Elektroniske Forskningsbibliotek

På samme måde som *Lov om biblioteksvirksomhed* skabte rammerne for et paradigmeskift i folkebibliotekerne, skabte Danmarks Elektroniske Forskningsbibliotek rammer for et paradigmeskift i forsknings- og uddannelsesbibliotekerne, men det blev af endnu mere radikal karakter end det, der fandt sted i folkebibliotekerne. Næsten parallelt med UBIS-arbejdet bestilte Kulturministeriet, Forskningsministeriet og Undervisningsministeriet i fællesskab en rapport hos UNI-C og Ernest og Young om forskningsbibliotekernes påtræn-

gende opgave om at etablere elektronisk dokument-levering. Rapporten⁹ udkom i 1997 med en vision om at 'Danmarks Elektroniske Forskningsbibliotek etableres som et netværk af forskningsbiblioteker og informationscentre, der virtuelt skulle stille bibliotekernes samlede informationer til rådighed for brugerne i hele landet på en enkel og brugervenlig måde'. DEF førte forskningsbibliotekerne til en hurtig og næsten total overgang til digital publicering og dokumentlevering 24/7 til brugerens egen skærm.

DEF's tilblivelse og udvikling i de første år er dokumenteret grundigt i *Kommunikation erstatter transport*¹⁰, festskrift til Karl Krarup. I denne artikel er derfor blot groft skitseret hvordan DEF blev til, hvad der var det helt særlige ved DEF og hvilken rolle Biblioteksstyrelsen spillede i projektet.

DEF var en central del af Biblioteksstyrelsen og vores hypotese er, at BS som projektejer af DEF spillede en helt afgørende rolle som katalysator i den proces, der forandrede samarbejdskulturen og forskningsbibliotekernes service i et regulært paradigmeskifte fra analog til digital betjening af brugerne. *Dansk Bibliotekshistorie* fremstiller DEF som en selvstændig organisation med en særbevilling til fremme af forskningsbibliotekernes anskaffelse af e-tidsskrifter¹¹, hvilket efter vores opfattelse underbetoner BS' rolle betydeligt ved ikke at forbinde DEF med BS.

Paradigmeskiftet ville have fundet sted under alle omstændigheder, for DEF udspringer af den globalt accelererende vækst og udbredelse af informationsteknologien. Men DEF førte til en hurtigere og formentlig mere effektiv proces.

DEF projektets realisering

Møderne i det tværministerielle udvalg, der havde ansvaret for DEF, fandt sted samtidig med at de store forskningsbiblioteker¹² lobbiede Biblioteksstyrelsens direktør for at få ham til at støtte deres idé om 'en distribueret model', hvorefter bevillingen efter en fordelingsnøgle skulle fordeles mellem de store biblioteker og forvaltes af

dem, som udførende aktører. Men lobbyen havde ikke blik for det helt centrale i den vision, der var grundlaget for finanslovsbevillingen, nemlig at der skulle skabes et system, 'der overskrider de enkelte bibliotekers rammer'. I stedet for den isolerede institutionsidentitet, som de store biblioteker bar på, skulle der skabes et nationalt netværk, og det måtte ske som et nationalt projekt forankret i en institutionsafhængig styrelse. Det er vores vurdering, at når Kulturministeriet havde så travlt med at få Biblioteksstyrelsen etableret, var det fordi, der var brug for en organisation, hvor man kunne forankre de store innovationsprojekter, som infosamfundet lagde op til, hvoraf DEF var det mest påtrængende i 1997.

Det tværministerielle udvalg, Koordinationsudvalget, definerede DEF som et projekt med en femårig bevilling. Fra første færd pointerede ministerierne, at med udgangen af år 2002 ville bevillingen gå i nul. En central strategisk idé i projektet var at give forskningsbibliotekerne ekstra midler, således at de kunne tilbyde tidsskrifter både i trykt og elektronisk udgave med det sigte at udfase de trykte tidsskrifter over en kort årrække. På det tidspunkt, hvor teknologi, formater og procedurer var langt fra at være på plads, forekom det hasarderet bare at forestille sig, at det skulle lykkes at ændre forskningsbibliotekernes brugeres grundfæstede vaner radikalt på fem år, men det var opgaven.

Koordinationsudvalget var reelt et tilsynsførende kontrolorgan. Samtidig blev der nedsat en styregruppe, som skulle være det organiserende organ og som skulle ledes af en uafhængig, men fagkyndig person. Der skulle i styregruppen være brugerrepræsentation og der skulle være repræsentanter for bibliotekerne. Der skulle være et udførende sekretariat og en projektansvarlig leder.

Formandens rolle var vital. Sammen med den projektansvarlige og sekretariatet, havde han en afgørende indflydelse på kurs og fremdrift. Den første formand blev Niels Christian Nielsen¹³, udviklingsdirektør i Teknologisk Institut. Han blev et par år senere afløst af vicedirektør i IBM, Kim Østrup. Niels Christian Nielsen fik ef-

ter det første vanskelige år i styregruppen gennemtvunget, hvad han kaldte aktieselskabsmodellen: Styregruppen skulle fungere som bestyrelse, sekretariatet som direktion. Den model blev siden fastholdt og netop det forhold, at sekretariat/styrelse reelt fungerede som direktion, gav styrelsen afgørende indflydelse på de dagsordener, der blev formuleret og de valg, der blev taget. Sekretariatet blev integreret i Biblioteksstyrelsen med mulighed for at trække på alle relevante medarbejdere.

Styregruppen arbejdede hårdt på at konkretisere visionen. Den fik formuleret fem indsatsområder: konceptudvikling, national infrastruktur, biblioteksinfrastruktur, digitale ressourcer og brugerfaciliteter. Hvert indsatsområde kunne formere sig i flere. F.eks. omfattede indsatsområdet digitale ressourcer hele licensområdet, der handlede om at skabe organisatoriske rammer, finde modeller for og faktisk indgå kontrakter på alle relevante fagområder om adgang til publikationsbaserne. Men det omfattede også en indsats for at digitalisere relevant analogt materiale i bibliotekernes samlinger, f.eks. aviser, tidsskrifter og andre materialer, der løbende blev benyttet af mange brugere og som der kunne være indlysende fordele ved at kunne tilgå i digital form. Der blev iværksat metodeprojekter til fastlæggelse af digitaliseringsstrategi og senere tilskudspolitik til løbende digitaliseringsindsatser. Dertil kom hele den omfattende indsats for at retrodigitalisere det nationalbibliografiske apparat, især trykte indekser men også retrokonvertering af kortkataloger, bl.a. over særskrifter. Hvert indsatsområde havde sine delprojekter og tunge problemstillinger. Alene udviklingen af et system til håndtering af adgangsstyring, altså hvilke personer, der havde adgang til hvilke licenser, var udfordrende¹⁴.

DEF fra projekt til drift

Da der nogle år inde i projektet blev mærkbart kortere til projektets slutdato, begyndte diskussionen om 'DEF efter DEF'. Det stod klart for de fleste interessenter, at der med DEF var konstrueret en organisation og nogle modeller, der fungerede godt, og at selvom de oprindelige mål var i sigte, ville det være relevant at videreføre DEF.

Med Statsbiblioteket i spidsen lykkedes det i september 2002 at lancere en løsning for stedsuafhængig adgang til digitale materialer, som var en af de centrale udfordringer. Det har været en medvirkende faktor for beslutningen om at fortsætte DEF. Mest afgørende var nok den budgetanalyse, der blev sat i værk af Kultur-, Videnskabs- og Finansministerierne, som var meget positiv over for projektet.

DEF projektet var fra 2003 blevet til DEF i drift og stadig vækst. Stort set alle de deltagende store forskningsbiblioteker valgte at udphase størstedelen af de trykte tidsskrifter til fordel for e-tidsskrifter. Mængden af downlån voksede hurtigt og benyttelsen af analogt materiale faldt. Et paradigmeskift i biblioteksbenyttelse, studie- og forskningsmetodik var en realitet. I de efterfølgende år voksede mængden af digitale ressourcer og tilknyttede biblioteker.

Som en del af overgangen til drift blev de mindre fagbiblioteker også inddraget og derfor blev navnet i april 2005 justeret fra 'DEF' til 'DEFF – Danmarks elektroniske fag- og forskningsbibliotek'. I 2009 samarbejdede DEFF med de fleste af de næsten 500 biblioteker, der betjente forskere og studerende, fra universitetsbiblioteker over øvrige special- og forskningsbiblioteker, professionshøjskolerne biblioteker og de gymnasiale uddannelser. Det var næppe sket i det tempo, det faktisk skete i, hvis DEFF projektet ikke havde været der og var blevet den succes, som Biblioteksstyrelsen havde en solid andel i.

Lov om biblioteksvirksomhed – forberedelse og vedtagelse

UBIS-rapporten¹⁵ lagde op til en ny lov, der skulle skabe rammerne for 'det udvidede biblioteksbegreb', der ikke blot giver adgang til bøger men også alle andre medier, herunder internettet. Det havde både juridiske, økonomiske og organisatoriske konsekvenser. Især de økonomiske konsekvenser var der fokus på. UBIS betænkningen opgjorde¹⁶ det samlede forøgede udgiftsbehov for folkebibliotekerne ved overgang til ny lov til 300 mio. kr. årligt, samt en engangsudgift på 106 mio. kr. Hvor skulle de penge komme fra?

Kommunerne ville ved en ny lov forventeligt kræve kompensation af staten for øgede udgifter. Derfor foreslog et flertal af udvalgets medlemmer, at gratisprincippet i den gældende lov skulle ændres.

UBIS-rapporten blev afleveret til Kulturministeren i november 1997. Politisk blev det besluttet, at der skulle udarbejdes forslag til en ny bibliotekslov. Inden det lovforberedende arbejde gik i gang, blev der udskrevet folketingsvalg, der førte til udpegning af en ny kulturminister, Elsebeth Gerner Nielsen. Hun var stærkt optaget af biblioteksområdet og meget kort tid efter hendes tiltræden blev der afholdt et møde på ministerens kontor, hvor afdelingschef Poul Bache, kontorchef Niels Jørgen Nielsen fra kulturministeriet samt Biblioteksstyrelsens direktør, Jens Thorhauge; foreslog et lovforberedende arbejde sat i gang. Indstillingen fra embedsmands side var at følge flertallet af UBIS udvalget i spørgsmålet om indførelse af brugerbetaling, men det var ministeren ikke indstillet på, hun gik ind for gratisprincippet efter at have forhørt sig om Thorhauges holdning. Han mente, at gratisprincippet var vigtigt for benyttelsen uagtet at flertallet i udvalget anbefalede indførelse af brugerbetaling. Ministeren besluttede, at fastholdelse af gratisprincippet skulle lægges til grund for det lovforberedende arbejde.

De vigtigste dokumenter i den politiske behandling af lovforslaget er samlet i *Lov om biblioteksvirksomhed*¹⁷ og Jens Thorhauge har tidligere skrevet om det lovforberedende arbejde i artiklen *Biblioteksstyrelsen: det statslige centralorgan i Kommunikation erstatter transport*¹⁸. Her skal kun argumenteres for, at Biblioteksstyrelsen havde en central indflydelse på udformningen af loven og i høj grad for, at den blev politisk acceptabel og kunne vedtages.

En af de dialoger, der blev ført med ministeren, drejede sig om, hvordan det estimerede merforbrug i bibliotekerne som følge af en ligestilling af medierne kunne nedbringes og hvordan det kunne finansieres. Det var et politisk krav, at køb af nye medier ikke skete på bekostning af bøgerne. Og ministeren gjorde det klart at det beløb, der var estimeret i UBIS betænkningen var alt for højt og at finans-

ministeren, Mogens Lykketoft, var tilhænger af brugerfinansiering. Biblioteksstyrelsen førte en indgående dialog med centralbibliotekerne og enkelte andre biblioteker for at finde et niveau for finansiering, der var realistisk for bibliotekerne. På det grundlag blev der i sommeren 1998 nedsat en arbejdsgruppe med medlemmer fra Biblioteksstyrelsen, Kulturministeriet og de kommunale parter. Arbejdet var fortroligt, men omtales kort i *Nyt fra Nyhavn*.¹⁹ Det endelige resultat af beregningerne og analyserne for merudgiften endte på et beløb på 160 mio. årligt. De kommunale parter var vanskeligt at stille tilfredse, de ville have så stor en kompensation for de stigende udgifter til mediekøb fra staten som muligt. Kulturministeren forhandlede med finansministeren, der gik med til en årlig bevillingsforøgelse på 100 mio. kr., så hvor skulle de sidste 60 mio. kr. hentes? Det var Biblioteksstyrelsens direktør, der foreslog, at de skulle skaffes af bibliotekerne selv, ved at loven gav mulighed for at bibliotekerne øgede deres egenindtjening ved at tage betaling for sekundære tjenester, f.eks. entreindtægter ved arrangementer, overhead ved betjening af uddannelsesinstitutioner, nye typer af konsulentydelse og 'lej en bibliotekar'. Alt sammen ydelser, der ikke ville gå ind over det gratis udlån. Forslaget vakte ikke jubel, men dets styrke var, at der kunne henvises til eksempler på at det fungerede. Der var ikke andre farbare veje at gå, så det endte med at blive et vigtigt led i accepten af lovforslaget og senere i at blive vedtaget.

Et tredje eksempel på markant aftryk på loven er Bibliotek.dk funktionaliteten. Det var klart, at det udvidede biblioteksbegreb indebar adgang til internet og netbaserede medier og at en afgørende adgang til disse medier ville være DanBib. Det var da også ideen at stille databasen til rådighed for offentligheden. Under arbejdet kom IT-chefen hos Dansk BiblioteksCenter (DBC) Per Mogens Petersen og Biblioteksstyrelsens projektleder Leif Andresen med det udspil, at der til søgefunktionen kunne knyttes en bestilfunktion, der kunne designes sådan at når man havde fundet den ønskede titel, så bestilte man den til afhentning på sit bibliotek. Det var en idé vi hurtigt forholdt os positivt til i Biblioteksstyrelsen. Der blev aftalt et møde med ministeren, der straks kunne se perspektivet og

gav sin tilslutning til at vi gik hele vejen og fik bibliotek.dk med i loven. Vi var langt i udviklingsarbejdet, men kunne ikke foretage den endelige implementering før loven var vedtaget. Det skete den 17. maj år 2000. På Biblioteksledermødet²⁰ i november samme år kunne kulturministeren åbne bibliotek.dk, som vakte betydelig international opsigt.

Implementering af Lov om biblioteksvirksomhed

Der blev afsat tre år – 2000–2002 – til implementering af den nye lov. Med udløbet af den periode skulle alle danske folkebiblioteker leve op til lovens krav. I 2000 var der 271 kommuner i Danmark fordelt på 14 amter. Mange af kommunerne var små og havde dårlige bevillinger og havde ofte hverken internet, flydende medier eller musikbærende medier. Det var især sådanne biblioteker, for hvem loven var en stor udfordring. Det øgede bloktilskud var naturligvis tænkt som en kompensering og dertil fik Biblioteksstyrelsens Udviklingspulje for folke- og skolebiblioteker forøget den årlige bevilling til 20 mio. kr. i implementeringsperioden. Udviklingspuljen var sammen med centralbibliotekerne og styrelsens rådgivningsvirksomhed over for bibliotekerne de vigtigste redskaber til at påvirke udviklingen. Det omstillings- og udviklingsprogram,²¹ der blev udmeldt efter vedtagelsen af loven, fokuserede på især tre områder:

1. Hjælp til opbygning af samlinger (i høj grad af musikbærende samlinger) og implementering af bibliotek.dk mv.
2. Projekter, der sigter mod at udvikle nye ydelser og nye indtægtsmuligheder.
3. Kompetenceudvikling af bibliotekernes personale og ledelse, bl.a. gennem udvikling af nye kollegiale læringsmetoder.

Centralbibliotekernes opgave var før den nye lov primært at fungere som overbygning for trykt materiale for de biblioteker, der lå i deres betjeningsområde. Styrelsens vision var at bruge centralbibliotekerne mere offensivt i rådgivning, kompetence- og serviceudvikling. Resultatkontrakter med styrelsen var det redskab, der blev

benyttet til at binde de statslige bevillinger til centralbiblioteksområdet²².

En helt afgørende fordel ved bibliotek.dk var, at den fælles base gav grundlag for at udnytte bibliotekernes samlinger langt mere frit og tværgående, og at alle offentlige biblioteker i princippet skulle indgå i lånesamarbejdet. Herunder også forskningsbibliotekerne, hvor nogle især var bekymrede over udsigten til bibliotek.dk, der ville give mulighed for at udstille deres samlinger for alle. Langt de fleste forskningsbiblioteker var dog åbne og indgik i samarbejdet.

Bibliotek.dk blev en succes med en pris. Interurbanlånsvirksomheden voksede voldsomt med stigende portoudgifter for især forskningsbibliotekerne til følge. På to år voksede presset voldsomt og interurbanslånmønstret ændredes sig konsekvent væk fra en model med amtsdistribueret centralbiblioteksmateriale til en fælles national låneordning på kryds og tværs. Styrelsen satte derfor gang i et projekt, der skulle finde en bedre transportmodel end kørslerne i amterne og med postvæsenet, hvor man sendte omhyggeligt indpakkede bøger 'fra a til b'.

Alle beregninger viste, at etablering af en fællesnational kørselsordning, der udelukkende havde til opgave at distribuere fastformsmaterialer fra bibliotek til bibliotek, ville være billigere, hurtigere og langt mindre arbejdskrævende – med ikke-indpakkede bøger m.v. i kasser. En udbudsforretning blev gennemført, et privat vognmandsfirma vandt opgaven, der påbegyndtes i 2003. Centralbibliotekstilskuddet gjorde det gratis for folkebibliotekerne at være med, forskningsbibliotekerne måtte betale, hvad de gerne gjorde, prisen var langt under Post Danmarks. Det skabte grundlaget for en ny håndtering af de fysiske materialer, der stadig fylder mere i folkebibliotekerne end de digitale.

Efter den treårige implementeringsperiode blev foretaget en ekstern evaluering, hvor konklusionen var, at loven var fuldt ud gennemført, da alle kommuner stillede 'et udvidet bibliotek' til rådighed. Der var

markant manglende målopfyldelse på ét punkt: indtjening fra nye betalbare ydelser. Den økonomiske analyse afdækkede også, at det øgede bloktilskud på 100 mio. kr. årligt kun i begrænset omfang var udmøntet. De øgede udgifter var i stedet dækket gennem rationaliseringer, øget selvbetjening, lukning af biblioteksfilialer og øget samarbejde. Men loven virkede og den holder endnu med ganske få justeringer. Selvom der i de senere år har været mange stemmer for en ny lov, har de ikke fået politisk medhold og loven har næppe forhindret nogle biblioteker i tiltag, de har ønsket at foretage.

Bibliotekernes data og infrastruktur

Et mere teknisk, men helt afgørende område for Biblioteksstyrelsen var fælleskatalogen og brugen og udvikling af standarder inkl. danske specifikationer for implementering af standarder.

Bibliotek.dk

Udviklingen af bibliotek.dk skete i et tillidsfuldt samarbejde mellem DBC og Biblioteksstyrelsen og i tæt dialog med bibliotekerne 1999-2000 – og med styrelsens stærke fokus på slutbrugeren. Den overordnede kravspecifikation var at brugeren skulle kunne søge hvad vedkommende ønsker, identificere sig og fortælle hvor materialet ønskes afhentet – og ikke mere. Udgangspunktet var dermed brugernes behov uden unødvendige omveje.

Biblioteksstyrelsens styringsmodel for bibliotek.dk var:

- Et biblioteksfagligt udvalg om bibliotek.dk (med både ledere og faglige repræsentanter)
- Årlig udviklingsplan til høring
- Årligt møde med biblioteksorganisationer med opsamling på høring

Denne model sikrede biblioteksvæsenets opbakning til bibliotek.dk – og en balance mellem effektivisering og serviceniveau.

Kun én gang var der uenighed på det årlige møde med biblioteksorganisationer, da nogle forskningsbiblioteksrepræsentanter stillede

sig kritisk til udvikling af emneoversigten på bibliotek.dk. I stedet for at blot at konstatere opbakning fra det meste af biblioteksvæsenet, så blev forslaget taget til side til en yderligere behandling. Løsningen blev bl.a. en tydeligere ”varedeklaration”, som førte til en almindelig accept af forslaget.

Automatisk fjernlån blev lanceret i 2005. Funktionen bygger på teknisk samspil mellem bibliotekssystemerne²³. Ved søgning i bibliotek.dk bliver der ud fra posterne i fælleskatalogen med lokaliseringer til et eller flere biblioteker ’bag om ryggen’ på brugeren lavet opslag i de lokale bibliotekssystemer med beholdning efter aktuel status: udlånsklar/udlånt indtil dato/udlånes ikke. På grundlag heraf vælges biblioteket med hurtigst forventet levering. Resultatet er både effektivisering af bibliotekernes arbejde og biblioteksmaterialerne hurtigt fremme til låneren. I 2011 var 2/3 af fjernlånsbestillingerne fra bibliotek.dk uberørt af personale lige indtil materialet skulle hentes på hylden.

I det første hele år, 2003, var der 347.731 bestillinger i bibliotek.dk, millionen blev rundet i 2004 og kulminerede i 2011 med 2.274.703 bestillinger.

WorldCat

Biblioteksstyrelsen tog initiativ til et projekt med henblik på et tættere samspil mellem den internationale fælleskatalog WorldCat og de danske biblioteker. Der blev etableret et DEFF-projekt med Statsbiblioteket som formidler af folkebibliotekernes internationale indlån og DBC som driftsansvarlig.

Resultatet af projektet blev en aftale²⁴ om at eksportere de danske bibliotekers bestand til WorldCat. Alle biblioteker (med abonnement på DanBib) har siden haft adgang til genbrugskatalogisering fra WorldCat og de større forskningsbiblioteker har haft et udstillingsvindue af beholdning til udlandet. Projektet sikrede en international synlighed og optimering for danske biblioteker²⁵.

Katalogiseringsformatet: danMARC2

I 1996 var det fælles katalogiseringsformat danMARC2 blevet publiceret. I den forbindelse var der en debat ud fra, at der samtidig var foreslået et internationalt format (IMARC). Dette blev dog ikke til noget, men senere fusionerede det amerikanske USMARC og det canadiske CAN/MARC til MARC21²⁶.

Debatten blussede op igen, da Forskningsbibliotekernes Chefkollegium (FC) omkring nytår 2003 traf en principbeslutning om at skifte til MARC21²⁷ og FC nedsatte et MARC21 udvalg. I stedet for at afvente et udspil fra FC, så besluttede Biblioteksstyrelsen at igangsætte et udredningsarbejde med *Biblioteksstyrelsens projektgruppe danMARC2/MARC21 sammenligning*.

Arbejdet i FC-regi endte med en beslutning om ikke at stille forslag om overgang til MARC21 på daværende tidspunkt. FC-udvalgets rapport indstillede et skifte, men pegede også på, at for bibliotekerne med danske DDElibra kunne det blive dyrt.

Rapporten fra Biblioteksstyrelsens udredningsarbejde konkluderede i 2003, at danMARC2 var bedre tilpasset de aktuelle krav til håndtering af bibliografiske data end MARC21. En overgang til MARC21 ville bl.a. betyde, at det var umuligt at fortsætte den danske praksis for emneindeksering og musikkatalogisering. Endvidere var det projektgruppens opfattelse, at grundkatalogisering ville være mere tidskrævende i MARC21 end i danMARC2.

Både diskussionerne i 1996 og den efterfølgende debat i 2003 er grundigt beskrevet af Henning Midtgaard Hansen²⁸, som leverede grundlaget²⁹ for BS-udredningens rapport.

Resultatet blev, at Biblioteksstyrelsen kunne konkludere med bred tilslutning til den retning styrelsen havde foreslået.

Teknologisk samspil mellem systemer

Sikring af et samspil mellem bibliotekerne og et samspil mellem DBC og bibliotekerne kunne ikke løftes som et forhold mellem det enkelte bibliotek og dets leverandør af bibliotekssystem. Samspil mellem forskellige systemer forudsætter en fælles forståelse – i dette tilfælde mellem biblioteker, DBC og leverandører af bibliotekssystemer. Initiativ og styring af processen blev derfor en vigtig opgave for Biblioteksstyrelsen.

Samarbejdet med leverandører skete ved etablering af forskellige fora i regi af Biblioteksstyrelsen med deltagelse af leverandører inkl. DBC og biblioteksrepræsentanter. BS' rolle var at initiere en teknisk udvikling og sikre at denne udvikling understøttede BS' strategi med digitalisering af arbejdsgange samt effektivisering ikke mindst af lånesamarbejdet.

Det primære samarbejdsforum var arbejdsgruppen 'danZIG',³⁰ hvor udgangspunktet var at sikre en fælles forståelse af implementeringen af standarden Z39.50³¹ for søgning i andre systemer, dvs. hvor et system sender en søgning via nettet til et andet system og modtager resultatet tilbage. Søgeresultat kan så blive vist for brugeren i egen brugergrænseflade. Søgning via Z39.50 blev defineret på grundlag af *Praksisregler for søgeveje*³².

Oven på udveksling af søgning mellem systemer blev specificeret hvordan bestillinger og forespørgsler om aktuel tilgængelighed skulle udveksles digitalt. Dette blev grundlag for effektivisering af lånesamarbejdet i fælleskatalogen, således som beskrevet ovenfor i afsnittet om bibliotek.dk.

Baseret på erfaringerne med danZIG blev en tilsvarende model anvendt ved udvikling af digitale bestillinger til materialeleverandører for folkebibliotekerne. Der blev defineret standardspecifikationer for indkøbstransaktioner baseret på en international standard³³. I dette samarbejde indgik både bibliotekssystemleverandører og materialeleverandører³⁴.

RFID for biblioteker

I slutning af 1990'erne blev stregkoder i nogle sektorer fortrængt som identifikation af chips, som aflæses via radiobølger: radiofrekvensidentifikation (RFID).

Da forskellige leverandører 'angreb' det danske biblioteksmarked, besluttede Biblioteksstyrelsen en RFID-politik: implementering af RFID kunne kun anbefales, hvis lånesamarbejdet var rationelt understøttet og at løsningen var baseret på standarder. En uformel arbejdsgruppe med deltagelse af leverandører kunne i løbet af få måneder præsentere en specifikation for brug af RFID i biblioteker, der blev udgivet som *DS/INF 163 RFID*³⁵ af Dansk Standard.

Dette er et skoleeksempel på direkte inddragelse af leverandører og biblioteker³⁶ med henblik på fælles forståelse udmøntet i specifikationer af standarder.

Internationale standarder

Da udviklingen af Z39.50 gik i stå, blev der taget skridt til at sikre et fortsat samspil bibliotekssystemer imellem og med fælleskatalogen baseret på internationale standarder udmøntet i et strategidokument³⁷, som ledte til brug af ISO 20775³⁸ til udveksling af beholdningsinformation og udvikling på dansk initiativ af ISO 18626³⁹ om fjernlånstransaktioner.

Den danske RFID-specifikation blev grundlag for to internationale standarder⁴⁰.

Pointen er at deltagelse i internationalt standardarbejde er sket både med henblik på sikring af danske interesser – og understøttelse af internationalt samarbejde.

Folkebibliotekerne: Udviklingspuljen som strategisk redskab

Med internettets gennembrud kom der også gang i en lang række udviklings- og forsøgsprojekter i folkebibliotekerne, finansieret af

BS' udviklingspulje. Puljens midler var beskedne, men der blev fastlagt strategiske indsatsområder som sigtede mod at styrke udviklingen mod et udvidet biblioteksbegreb, som var visionen bag den nye lov.

Styrelsen så dels sin rolle som konsensusskabende over for lovens vision og dels som økonomisk understøttende til de svageste biblioteker. Der var indsatser, der sigtede mod etablering og adgang til digitale materialer, om støtte til samarbejde på tværs mellem kommuner, nye former for samarbejde med andre institutioner, primært kultur- og uddannelsesinstitutioner, og til nye formidlingsformer. Eksempler var lektiecafeer på bibliotekerne, oprettelse af minifilialer i børnehaver, forskellige former for it-læring og hjælp til selvhjælp.

Den teknologiske udvikling førte til et enormt oplysningsbehov over for brugerne. I første række var der et behov for at stille pc'er til rådighed for publikum, dernæst i introduktion til søgninger i internettet mv. Reelt førte dette borgerbehov til en ny ydelse på de fleste biblioteker, der blev læringssteder for informationskompetence med fuldt udstyrede undervisningslokaler. Bibliotekerne var på vej til at blive være- og læresteder.

Et særligt tidstypisk indsatsområde blev udvikling af emne- og fagspecifikke anoterede portaler, der blev samlet i Folkebibliotekernes Netguide. De fleste net-portaler er forsvundet igen, men arbejdet med dem var ikke spildt. Det var med til at udvikle digitale kompetencer og en ny måde at tænke på i bibliotekerne. Mere holdbare initiativer var Biblioteksvagten og Litteratursiden.

Særlig og gentagen støtte blev desuden givet til udviklingen af platforme til formidling af de nye medier, e-bøger, der var i deres vorden i 2000, og musik der var i rivende udvikling væk fra cd'er til digitale formater.

Hvis den første test på bibliotekslovens duelighed var en ekstern evaluering af loven i 2003, så blev den næste test Kommunalre-

formen i 2007. Som nævnt var lovens krav vanskelige at leve op til for de mindste biblioteker og mange bibliotekschefer indså at filialer med korte åbningstider og mindre egnede lokaler og skrantende samlinger var for dyre i drift. En del biblioteker blev ved sammenlægningen med nabokommuner politisk besluttet nedlagt, men flere blev nedlagt på initiativ af de sammenlagte biblioteker selv. Sammenlægningen gav momentum til mange forandringer og målet blev at skabe bedre biblioteker ved at nedlægge biblioteker, der ofte var dyre i drift med få brugere.

Åbne biblioteker

Stor betydning for udviklingen fik et projekt som Silkeborg Bibliotek påbegyndte allerede i 2005 med økonomisk støtte fra styrelsen. Ideen var ved sammenlægning af Silkeborg kommune og en række små omegnskommuner at nedlægge fire af fem små filialbiblioteker og så til gengæld udvide servicen på de resterende biblioteker. En udvidelse af servicen skulle blandt andet bestå i længere åbningstid, hvor bibliotekerne en del af tiden var åbne for selvbetjening. Projektet var i første omgang et teknisk projekt, der skulle udvikle en let metode for brugerne til at låse sig ind på biblioteket. Men det udviklede sig over få år til at blive et nyt koncept for folkebibliotekerne, 'det åbne bibliotek', hvor åbningstiden kunne udvides radikalt, fordi der i yderperioderne var åbent uden betjening, men med adgang til de selvbetjente udlånsterminaler, der allerede på det tidspunkt var indført på alle biblioteker. Men idéen om 'åbne biblioteker' førte også til en ny tænkning i forhold til en mere brugerorienteret præsentation og indretning af bibliotekerne.

I Silkeborg Biblioteks projekt indgik også afprøvning af RFID-chips⁴¹, som gav vigtige input til udvikling af en standard på området. Ikke mindst en meget enkel håndtering af sammensat materiale, som betyder at f.eks. en manglende CD spottes automatisk ved aflevering og ikke ved manuel efterkontrol.

Centralbiblioteksreformer 2001 og 2007

Efter vedtagelsen af den nye bibliotekslov udgjorde centralbiblioteksstrukturen en særlig udfordring. Den gældende model var 30 år gammel, arbejdede med 16 centralbiblioteker, et i hvert amt samt København og Frederiksberg. Opgaven var primært at sikre borgernes adgang til at låne titler, som ikke befandt sig i det lokale bibliotek. Denne overbygningsfunktion var finansieret af staten. Med den nye lov blev centralbiblioteksopgaven, udvidet til at omfatte andre medier end de trykte, især musik. Desuden var materialeoverbygningen med bibliotek.dk tænkt som en national forsyningsopgave og endelig var centralbibliotekerne tiltænkt nye opgaver med koordinering, rådgivning og kompetenceudvikling. Bevillingen til opgaven blev fastholdt på 65 mio. årligt, så den eneste mulighed for at finansiere de nye opgaver var at rationalisere de traditionelle opgaver.

Der var naturligvis konkurrerende og modstridende interesser knyttet til centralbibliotekerne samtidig med at det var forbundet med faglig prestige at være centralbibliotek. Derfor var en reform umulig at gennemføre uden at krænke nogen interesser.

Den første reform af centralbibliotekerne blev et kompromis. De 16 centralbiblioteket blev bevaret men med ændrede opgaver. Seks af dem fik opgavemængden stærkt reduceret, f.eks. Slagelse Centralbibliotek, der fik en rolle som lydbogsoverbygning og Frederiksberg Bibliotek, der kom til at indgå i musikoverbygningen⁴².

Men med kommunalreformen i 2007 og den dermed følgende reduktion i antallet af små biblioteker, blev det i lyset af bibliotek.dk og den nationale kørselsordning uomgængeligt nødvendigt at reducere antallet af centralbiblioteker.

Det lykkedes styrelsen at indgå i en tæt dialog med centralbibliotekerne med det formål for det første at få dem til at anerkende nødvendigheden af en reform, der reducerede deres antal og for det andet at få dem til at acceptere de præmisser, der ville blive lagt til grund for udvælgelsen.

Med reduktionen i antallet af centralbiblioteker fra 16 til 6 blev der frigivet midler til en række udviklingsopgaver, blandt andet folkebibliotekernes internetservice⁴³.

Folkebibliotekerne i vidensamfundet

I 00'erne slog de nye medieteknologier for alvor igennem til det meste af befolkningen. Mediebilledet forandres radikalt. Bibliotekernes fysiske udlån faldt, børnene kom markant mindre på bibliotekerne, men til gengæld steg voksnes brug af biblioteket som være-, lære- og kultursted. Det nye brede bibliotekskoncept med mulighed for mange aktiviteter slog igennem.

Det markante fald i børnenes biblioteksbenyttelse fik kulturminister Brian Mikkelsen til at bede styrelsen nedsætte en arbejdsgruppe, der blandt andet skulle undersøge i hvilket omfang, der er basis for at etablere nye koncepter for børnebiblioteket og udvikle nye ydelser og metoder⁴⁴. Det ligger uden for denne artikels rammer at behandle styrelsens omfattende arbejde med børnebiblioteker, børnekultur og læselyst. Men det skal nævnes at Brian Mikkelsen senere gentager initiativet med at bede styrelsen nedsætte et udvalg, blot med fokus på folkebiblioteket, da der kommer politisk fokus på det store antal folkebiblioteker, der bliver lukket i kølvandet på kommunalreformen. I 2008 var der 510 folkebiblioteker (betjeningssteder) i Danmark, hvilket var næsten en halvering i forhold til niveauet før årtusindskiftet med 900 betjeningssteder inkl. bogbusser i 1996.

Styrelsen udgav i 2008 rapporten *Folkebibliotekerne efter kommunalreformen*,⁴⁵ der konkluderede, at filialnedlæggelserne i 2006-2007 var en naturlig tilpasning af biblioteksbetjeningen, og at de samtidig var udtryk for behovet for en prioritering for at kunne levere et mere tidssvarende og værdiskabende bibliotekstilbud.

I forlængelse heraf ønskede ministeren, at der blev nedsat en arbejdsgruppe, der skulle udarbejde en rapport, der bl.a. i forlængelse af rapporten om *Fremtidens biblioteksbetjening af børn*, skulle vurdere

STYRELSEN FOR
BIBLIOTEK OG MEDIER

Folkebibliotekerne i vidensamfundet

Rapport fra Udvalget om folkebibliotekerne
i vidensamfundet

Rapporten *Folkebibliotekerne i vidensamfundet* blev udgivet i 2010. Den fik stor betydning og var dagsordenssættende for det digitale paradigmeskift i bibliotekerne.

'i hvilket omfang der er basis for at etablere nye koncepter for en biblioteksbetjening, der imødekommer borgernes behov for oplysning, uddannelse og kulturel aktivitet'.

Rapporten, *Folkebibliotekerne i vidensamfundet*⁴⁶, er grundigt refereret i *Dansk Bibliotekshistorie*⁴⁷ og skal derfor ikke gennemgås her. Blot skal det konkluderes, at rapporten får et usædvanligt stærkt gennemslag i folkebibliotekerne. Det nye bibliotekskoncept, som rapporten fremlægger, 'Vidensamfundets bibliotek', bliver inspirerende for de følgende års biblioteksudvikling. Det har fokus på at samtænke analoge og digitale medier og aktiviteter, på systematisk at udvikle bibliotekets lærings- og inspirationstilbud, på at etablere nye partnerskaber, på programsatte aktiviteter, på aktiv og skabende inddragelse af borgerne og på at skabe rum, der fremmer forskellige måder at bruge biblioteket på: til læring, til inspiration, til møder og deltagelse, til kreativ udfoldelse. Udvalget bad Dorte Skot Hansen fra Danmarks Biblioteksskole om at videreudvikle den grafiske model af bibliotekernes funktioner, hun tidligere havde publiceret. Det gjorde hun sammen med Henrik Jochumsen og Casper Hvenegaard Rasmussen i Firerumsmodellen, der blev publiceret i rapporten⁴⁸. Modellen fik en betydelig udbredelse også langt uden for Danmarks grænser som en inspirationsmodel for det nye bibliotekskoncepts funktionsmåder i forskellige formidlingsrum mellem erkendelse og engagement, innovation og empowerment af borgerne.

En central anbefaling i rapporten var, at man skulle forstå biblioteksrummet som et selvstændigt medie, der til stadighed skal udvikles. Den anbefaling førte styrelsen til i samarbejde med Realdania at etablere et dynamisk website *Modelprogram for folkebiblioteker*⁴⁹, der løbende publicerer fornyelser og forsøg i biblioteksrummet til inspiration.

Endelig indeholdt rapporten en anbefaling om 'etablering af Danskerne's Digitale Bibliotek' (DDB) som en fælles digital formidling til danskerne. Dermed ville biblioteket ud over fysiske materialer kunne tilbyde digitale medier som film, spil, musik og litteratur⁵⁰.

Ideen var national koordinering af køb og formidling af digitale materialer baseret på et tæt samarbejde om fælles data og arkitektur.

Den anbefaling tog KL (tidligere Kommunernes Landsforening) og Kulturministeriet til sig, men – viste det sig – ikke som en national instans, men som en fælleskommunal. Det var en grundlæggende interessekonflikt, som betød, at KL ikke kunne acceptere, at DDB havde tilknytning til en statslig styrelse. Kompromiset blev et DDB, der nok havde til huse i Styrelsens lokaler, men med eget budget og en styregruppe under KL's ledelse. Sekretariatet nåede hurtigt op på en bemanning på 10 personer, men havde fra starten problemer med at levere og opgaven lykkedes ganske enkelt ikke.

DDB fik også det fulde ansvar for DanBib og bibliotek.dk – uden at flytning fra styrelsen var en del af oplægget i *Folkebibliotekerne i vidensamfundet* – og havde klart problemer med denne opgave på trods af et betydeligt mandskabsforbrug og bureaukrati, en vurdering der deles af DBCs daværende direktør⁵¹. Og DDB stod for udvikling af forskellige værktøjer og fik ansvaret for DDB-CMS – slutbrugergrænsefladen. Men et samlet gennembrud for folkebibliotekernes formidling af digitale materialer blev det ikke til.

Konklusion og slutspil

I denne artikel er der ikke fokus på styrelsens organisation. Det hører med til billedet at fusionen med Mediesekretariatet til Styrelsen for Bibliotek og Medier efter vores vurdering udsprang på højere niveau end Kulturministeriet. En forløber var at Bladpuljen – overraskende – blev henlagt til BS i 2004 efter at portostøtten til aviser og blade efter EU-indgriben måtte nytænkes og ændres. At den endte hos BS skyldtes formodentlig BS' succes med administrationen af Biblioteksafgiften. Den efterfølgende fusion mellem Styrelsen for Bibliotek og Medier, Kulturarvsstyrelsen og Kunststyrelsen skal ses i samme lys.

Vi har i artiklen belyst, at Biblioteksstyrelsen har haft afgørende indflydelse på det, som vi har kaldt bibliotekernes paradigmeskift i en digital tidsalder.

For det første definerede styrelsen nogle rammer og visioner for et paradigmeskifte i biblioteksvæsenet. Styrelsen spillede en afgørende rolle i det lovforberedende arbejde til *Lov om biblioteksvirksomhed*, der blev rammen og grundlaget for folkebibliotekerne fra årtusindskiftet. Ligesom styrelsen spillede en central rolle i realiseringen af DEF-visionen herunder også i ændringen af forsknings- og fagbibliotekernes kultur, der gjorde en fælles national organisering af tilgangen til de digitale ressourcer mulig.

For det andet formulerede styrelsen en række nationale strategier for videreudvikling og eksekvering af visionen i tæt samarbejde med bibliotekerne, bl.a. gennem udviklingspuljemidler, forsøgsprojekter og ikke mindst gennem udviklingen af den nationale bibliografiske infrastruktur og lånesamarbejde. Her spillede det tætte samarbejde med bibliotekernes leverandører afgørende ind. For fag- og forskningsbiblioteksudviklingen blev fortsættelsen af DEF i drift ud over projektperioden rammen for udrulningen af konceptet til de mange mindre fag- og forskningsbiblioteker. Et helt centralt tiltag for den fortsatte udvikling af folkebibliotekerne var rapporten om *Folkebibliotekerne i vidensamfundet* og opfølgningen på den.

For det tredje fungerede styrelsen som en konsensuskabende faktor, der skabte medejerskab sammen med bibliotekerne til de mange innovationstiltag. Det skete i en række udvalgsrapporter og på en lang række af seminarer og møder, herunder det årlige Biblioteksledermøde, ligesom der også indgik mange internationale samarbejdsrelationer i disse bestræbelser. Vi indgik i en global omstilling, vi lærte af hinanden.

Selv om udgangspunktet og målet i de første år var et sammenhængende bibliotekssystem, så blev realiteten op i gennem 00'erne, at der blev styret efter to forskellige modeller. For forskningsbibliotekerne

var det DEF-visionen og for folkebibliotekerne var det 'det hybride bibliotek' et begreb, der i Danmark blev lanceret af styrelsen. Vi har fremhævet en række eksempler på initiativer, der lykkedes. Der er mange flere og områder, der er helt forbigået af pladshensyn. Men det skal også nævnes, at der var ting, der ikke lykkedes og tiltag, som i dag må betragtes som fejl. Eklatante eksempler er idéen om at udvikle DEF til 'Danmarks Digitale Bibliotek' – et digitalt bibliotek fælles for alle biblioteker, som aldrig fik luft under vingerne. Til gengæld blev forsknings- og fagbibliotekerne i 10'erne ramt af en fusionstsunami, ingen havde forestillet sig i 1997. Den er tæt på at skabe en fælles national fag- og forskningsbiblioteksplatform. Et andet eksempel er det stort tænkte og visionære projekt til en formidlingsplatform for børn med både fysiske og digitale materiale: 'Palles Gavebod'. Der var mange gode takter i den platform: bibliotekerne var med, men brugerne fulgte ikke. Et særligt eksempel er anbefalingen i rapporten *Folkebibliotekerne i vidensamfundet* om at skabe en egentlig organisation til håndtering af Danskernes Digitale Bibliotek, der aldrig kom til at fungere efter hensigten.

Men tilbage står, at det paradigmeskifte, som Biblioteksstyrelsen kom til at forestå, blev gennemført og tilbage står levedygtige og tidssvarende biblioteker.

I 2011 meddelte Jens Thorhauge Kulturministeriet, at han på grund af alder ikke ønskede sin åremålskontrakt forlænget. Kort efter blev det besluttet, at de tre styrelser, Styrelsen for Bibliotek og Medier, Kulturarvsstyrelsen og Kunststyrelsen, der i en årrække havde haft domicil i den samme ejendom på H.C. Andersens Boulevard, skulle fusioneres pr 1.1.2012 til Kulturstyrelsen⁵².

Fusionen gennemførtes og en gennemgribende organisationsforandring påbegyndtes. Den tidligere direktør bidrog i 2014 med en artikel til det jubilæumsskrift, som DBC udgav for at markere 75 års jubilæet for oprettelsen af Folkebibliotekernes Bibliografiske Kontor. Her konkluderer han, at "Kulturstyrelsen er blevet en stor styrelse. Dens genstandsområde er meget bredt, men forudsætninger

og behov i de mange områder er forskellige. Der er en risiko for, at alt bliver skåret over samme læst. De udviklingsstrategier der ses for Kulturstyrelsen, synes at indebære et fravalg af den dybe faglighed. Og faglighed ses ikke som et tilvalg i hverken KL eller Kulturministeriet. Det kan blive et problem for konsensusbygningen”.⁵³

Fra den første bibliotekslov i 1920 og oprettelsen af Statens Bibliotekstjeneste til fusionen i 2012, var det en præmis for arbejdet, at de offentlige biblioteker skal være organiseret i et sammenhængende væsen, hvor staten har båret ansvaret for overbygningen / centralbiblioteksfunktionen og for den bibliografiske struktur. Denne præmis blev foldet fuldt ud i et samlet statsligt engagement i form af en fælles statslig styrelse i perioden 1990–2011⁵⁴ dækkende både folke- og forskningsbiblioteker, nationalbibliografien samt fælleskatalogen. Med fusionen i 2012 til Kulturstyrelsen startede en proces, hvor der stort set blev indskrænket til drift af et forvaltningsorgan for tilskudsordning til fortrinsvis de kommunale biblioteker. Efter nedlæggelsen af DEFF i 2019 er der ikke meget tilbage i styrelsen i relation til de statslige biblioteker. Det statslige engagement tager i dag dermed mere og mere karakter af en økonomisk formalitet.

Biblioteksvæsenet er fortsat sammenhængende og arbejder på fælles standarder og bygger på fjernlån, men det strategiske fællesskab med tilknytning til en fælles styrelse er smuldret.

Der er en vis ironi i, at den stærke, faglige styrelse, der satte dagsordenen for og i vid udstrækning faciliterede paradigmeskiftet i bibliotekerne i sin eksistensperiode fra 1997–2011, tilsyneladende selv er blevet genstand for et paradigmeskifte. At den styrelse, der indfusionerede Mediesekretariatet og en række andre opgaver på medieområdet og voksede betydeligt i volumen, selv endte med at blive indfusioneret. Det overlades dermed til andre, herunder især kommunale kræfter, at sikre den fortsatte udvikling af bibliotekerne.

Tiden vil vise, hvordan det går.

Noter og henvisninger

Bogtitler i kursiv er der henvist til flere gange. Alene første henvisning har undertitel, år m.v.

Udgivelser fra Dansk Standard og ISO kan findes på: <https://webshop.ds.dk/>

For statslige digitale publikationer er anført link til Netarkivet (Det Administrative Biblioteks bevaring af statslige digitale publikationer).

1. *Dansk bibliotekshistorie. Bind 2: Biblioteker for alle – tiden efter 1920.* – Aarhus Universitetsforlag, 2021.
2. Denne artikel bygger dels på skriftlige kilder og dels på forfatternes erindringer som ansatte i styrelsen i hele dens levetid.
3. *Nyt fra Nyhavn.* – 1997, nr. 2, s. 5.
4. *Interessent- og organisationsanalyse af Statens Bibliotekstjeneste /* udarbejdet af PLS Consult; for Kulturministeriet. – Statens Bibliotekstjeneste, 1997. – (Rapporter fra Statens Bibliotekstjeneste; 2).
5. *Nyt fra Nyhavn.* – 1997, nr. 3, s. 8.
6. *Betænkning om bibliotekerne i informationssamfundet /* afgivet af Udvalget om Bibliotekerne i Informationssamfundet, UBIS. – Kulturministeriet, 1997. – Betænkning, nr. 1347. – <https://hdl.handle.net/109.1.3/3169c10f-d2a0-4c45-bdc2-361d7aa18488>
7. *Nyt fra Nyhavn.* – 1997, nr. 4, s. 7-10.
8. *Folkebibliotekerne på Internettet: vejledning og anbefalinger.* – Statens Bibliotekstjeneste, 1996.
9. *Børn og kultur /* Udgivet af Kulturministeriet. – 1999. – <https://hdl.handle.net/109.3.1/3bd6e035-4739-4346-9e0a-bb53a3172879>
10. Danmarks elektroniske forskningsbibliotek (Hovedrapport, Sammenfatning, English Version, Delrapport 1 og Delrapport 2. – <https://kum.dk/ministeriet/udgivelser/danmarks-elektroniske-forskningsbibliotek>. – Hovedrapport hos Netarkivet: <https://hdl.handle.net/109.3.1/1a16c146-890c-46ee-99b5-9c68011dcc32>
11. *Kommunikation erstatter transport: den digitale revolution i danske forskningsbiblioteker 1980-2005: festskrift til Karl Krarup.* – Det Kongelige Bibliotek, Statsbiblioteket, Museum Tusulanum, 2005.
12. *Dansk bibliotekshistorie. Bind 2.* – side 296.
13. 12 større forskningsbiblioteker: Danmarks Natur- og Lægevidenskabelige Bibliotek, Danmarks Pædagogiske Bibliotek, Danmarks Tekniske Videntcenter & Bibliotek, Danmarks Veterinær- og Jordbrugsbibliotek, Det kongelige Bibliotek, Statsbiblioteket, Handelshøjskolens Bibliotek i København, Handelshøjskolens Bibliotek i Aarhus, Risø Bibliotek, Odense Universitetsbibliotek, Roskilde Universitetsbibliotek, Aalborg Universitetsbibliotek.

14. Der er redegjort for valget af Niels Christian Nielsen på side 446 i: Biblioteksstyrelsen: det statslige centralorgan. Strategi og indsatser. Et causeri / Jens Thorhauge. – I: *Kommunikation erstatter transport*, s. 437–475.
15. Historien om en vision og den virkeliggørelse. DEF-projektet 1998–2002 / Hanne Kværndrup. – I: *Kommunikation erstatter transport*. – s. 209–232.
16. *Betænkning om bibliotekerne i informationssamfundet* / afgivet af Udvalget om Bibliotekerne i Informationssamfundet, UBIS. – Kulturministeriet, 1997. – Betænkning, nr. 1347. – <https://hdl.handle.net/109.1.3/3169c10f-d2a0-4c45-bdc2-361d7aa18488>
17. *Betænkning om Bibliotekerne i informationssamfundet*, bd. 1 s. 130.
18. Lov om biblioteksvirksomhed. – Biblioteksstyrelsen, 2000. – <https://hdl.handle.net/109.1.3/51ff57d2-303b-42d0-b994-4d9c70ca495a>
19. Biblioteksstyrelsen: det statslige centralorgan. Strategi og indsatser. Et causeri / Jens Thorhauge. I: *Kommunikation erstatter transport*. – s. 437–475.
20. Nyt fra Nyhavn. – 1998, nr. 3, s. 10.
21. bibliotek.dk i luften / Leif Andresen. – I: Nyt fra Nyhavn. – 2000, nr. 4, s. 7–8.
22. Nyt fra Nyhavn. – 2000, nr. 2 s. 11.
23. Se også afsnittet ”Centralbiblioteksreformer 2001 og 2007”.
24. Se afsnittet ”Søgning, beholdningsinformation og bestilling mellem bibliotekssystemer”.
25. Aftale mellem DBC og OCLC <http://oclc.org>, som er en international medlemsorganisation og som driver WorldCat med beholdning fra biblioteker verdenen over.
26. Se: Danske biblioteker i WorldCat (01: Danske biblioteker i WorldCat / Leif Andresen; 02: WorldCat og DanBib / Per Mogens Petersen; 03: WorldCat til indlån og udlån – Mødet med brugerne / Helle Brink). – I: DF-revy. 2009, nr. 1, s. 12–14.
Danish libraries in WorldCat – and ordering facilities to ten Danish libraries / Helle Brink, Leif Andresen. – I: *Interlending & Document Supply*. – 2010, no. 3, pp. 147–151.
Danske biblioteker i WorldCat implementering. Rapport fra DEFF-projektet / Helle Brink, Per Mogens Petersen, Leif Andresen. – DEFF, 2010.
27. <https://www.loc.gov/marc/marc.html>
28. MARC 21 er fortsættelse af Library of Congress’ USMARC efter integration af CANMARC og UKMARC.
29. Internationale standarder er godt, men nationale er bedre! Eller: Hvorfor vil vi ikke have MARC21? / Henning Midtgaard Hanssen. – I: *Kommunikation erstatter transport*. – s. 361–378.

30. danMARC2 eller MARC21. Det fremtidige danske fælles format? / Udarbejdet af Projektgruppen vedrørende sammenligning af danMARC2 og MARC21 for Biblioteksstyrelsen. – Biblioteksstyrelsen, 2003. – <https://hdl.handle.net/109.3.1/ddebc4c6-807c-4670-adf3-fc98459e82c8> samt Bilag 1 hertil: Felt for felt-sammenligning mellem de to formater / Udarbejdet af Henning Midtgaard Hanssen for Biblioteksstyrelsen. – Biblioteksstyrelsen, 2003. – <https://hdl.handle.net/109.3.1/a3b53279-f351-47c3-b127-9a9c1c2eb6f8>
31. <http://biblstandard.dk/danzig/> – navngivet efter ZIG – Z39.50 Implementers Group
32. ISO 23950 Information and documentation — Information retrieval (Z39.50) — Application service definition and protocol specification.
33. Praksisregler for søgeveje: opsætning af søgeveje og udfoldning af koder under danMARC2. – Kbh., Biblioteksstyrelsen, 1998 (1. udgave). 2. udgave: <https://hdl.handle.net/109.1.3/89e3f789-efd6-4367-98cf-376537496e9c>
34. Aktuel web side <https://www.editeur.org/> .
35. Boghandlerforeningen, BTJ og DBC Medier.
36. DS/INF 163 RFID Data Model for Libraries. Dansk Standard, 2005. Senere afløst af: DS/INF 28560:2011 RFID for biblioteker. RFID in libraries. – Dansk standard, 2011.
37. Se også afsnittet ”Åbne biblioteker”.
38. Forberedelse af migration fra Z39.50 / Leif Andresen. – 2. udgave. – <https://hdl.handle.net/109.3.1/8f302b91-cb46-40e6-9b74-4595805c644c>
39. ISO 20775 Information and documentation — Schema for holdings information.
40. ISO 18626 Information and documentation — Interlibrary Loan Transactions (blev udviklet på dansk initiativ i en ISO arbejdsgruppe med Leif Andresen som formand).
41. ISO 28560-1: Information and documentation — RFID in libraries — Part 1: Data elements and general guidelines for implementation; og ISO 28560-3: Information and documentation — RFID in libraries — Part 3: Fixed length encoding.
42. Se også afsnittet ”RFID for biblioteker”.
43. Nyt fra Nyhavn. – 2001 nr. 2 s. 5, samt 2002 nr. 2 s. 4.
44. Bibliotek og Medier, 2008 nr. 1 s. 8.
45. Fremtidens biblioteksbetjening af børn. – Biblioteksstyrelsen, 2008, s. 10. – <https://hdl.handle.net/109.1.3/6eb38e52-ca39-46f2-b40d-691f5fdf7875>
46. Folkebibliotekerne efter kommunalreformen / udarbejdet af Styrelsen for Bibliotek og Medier. – Kulturministeriet, 2009. – <https://hdl.handle.net/109.3.1/2665225b-6b73-498f-a462-6a340d47783c>

47. *Folkebibliotekerne i vidensamfundet*: Rapport fra Udvalget om folkebibliotekerne i vidensamfundet, Styrelsen for Bibliotek og Medier, 2010, s 7. – <https://hdl.handle.net/109.1.3/52372104-d984-4f27-931e-a9b41a1188a1>
48. *Dansk bibliotekshistorie. Bind 2*, s 312–316.
49. *Folkebibliotekerne i vidensamfundet*, s. 92.
50. <https://modelprogrammer.slks.dk/>
51. *Folkebibliotekerne i vidensamfundet*, s. 68.
52. DBC – Dansk BiblioteksCenter A/S eller Den Besværlige Cooperation / Mogens Brabrand Jensen. – I: Historien om en succes. Ledelse af landsdækkende fælleskommunale virksomheder. – Handelshøjskolens Forlag, 2018. – s. 249–264.
53. Kulturstyrelsen blev 1. januar 2016 lagt sammen med Styrelsen for Slotte og Kulturejendomme til Slots- og Kulturstyrelsen.
54. Veje til viden: Bibliotekssamarbejde i 75 år. – DBC, 2014, s. 93. – <https://www.dbc.dk/filer/tekstfiler-pdf-mm./veje-til-viden-bibliotekssamarbejde-i-75-ar/view>
55. Statens Bibliotekstjeneste 1990–1997, Biblioteksstyrelsen 1997–2007, Styrelsen for Bibliotek og Medier 2008–2011.

Styrelsens beretning 2019-2021

Beretningen omfatter perioden 8. maj 2019 – 13. september 2021

Generalforsamlingen afholdtes i september 2021, da den ikke kunne afvikles i april kvartal pga. covid-restriktioner. Ligeledes pga. covid-situationen blev der ikke afholdt generalforsamling i 2020. Denne beretning dækker derfor perioden fra generalforsamlingen i 2019 til generalforsamlingen 13. september 2021.

Dansk Bibliotekshistorisk Selskab havde sin ordinære generalforsamling 8. maj 2019 og den nyvalgte styrelse havde derefter sit konstituerende møde 11. september. Vi har i perioden afholdt fem styrelsesmøder, og afviklet fire faglige arrangementer samt endnu en generalforsamling.

Møder og faglige arrangementer

Det faglige arrangement i forbindelse med generalforsamlingen 8. maj 2019 var med Mogens Vestergaard, tidligere Biblioteks- og Borgerservicechef i Roskilde og formand for Bibliotekslederforeningen 2009-2017. Han talte om centralbibliotekerne i det danske biblioteksvæsen før og nu – samarbejde for folkebibliotekerne og bindeled til forskningsbibliotekerne.

Mogens Vestergaard gav forskellige nedslag i centralbibliotekernes historie og opgaver og sagde bl.a., at en af centralbibliotekernes vigtigste opgaver var at skabe og understøtte samarbejdet i det danske biblioteksvæsen og være bindeled mellem folke- og forskningsbibliotekerne. Og hans påstand er, at bibliotekerne er den 5. statsmagt, efter den lovgivende, udøvende, dømmende, medierne og så: Bibliotekerne. Ca. 20 deltog i generalforsamlingen og det faglige arrangement.

13. juni 2019 havde vi endnu en guidet tur rundt på Det Kgl. Bibliotek og de hemmelige steder – steder, som normalt ikke er tilgængelige for publikum. Igen var driftschef Leo Poulsen rundviser, og mange gode historier blev fortalt, efterhånden som vi kom rundt i de både lige og snørklede gange. Turen endte på taget af Det Kgl. Bibliotek, hvor der var frit udsyn over Kongens København. Sluttelig blev vi budt på et godt glas hvidvin.

Mødet var en opfølgning på det tidligere møde i november 2018, hvor vi også var rundt i mange af Det Kgl. Bibliotek s lokaler, men da var årstiden ikke til et ”tag-besøg”. Derfor dette opfølgningsmøde, og ca. 12 personer deltog.

2. oktober 2019 var vi på besøg i Brumleby, hvor vi besøgte biblioteket og Dorrit Cato Christensen fortalte og viste rundt.

Brumleby – eller egentligt Lægeforeningens Boliger – er en boligbebyggelse på Østerbro, som blev opført som konsekvens af koleraepidemien i København 1853. Formålet med boligerne var at skabe sunde, billige boliger til arbejderklassen.

Lejlighederne var ikke store, men der var plads, lys og luft mellem husene. Desuden var der åbne fællesarealer og vaskehuse, badeanstalt, Københavns første brugsforening, bibliotek, mødesal, ismejeri, slagterhytte med gruekedel, værksteder, brandvagt og telegraf.

De fleste funktioner er nu nedlagt eller omdannet, f.eks. er brugsforeningen udlagt til museum, og biblioteket er en del af museet.

Biblioteket blev stiftet samtidig med oprettelsen af butikken i 1868. En vigtig del af den kooperative idé var, at brugsforeningerne ikke kun skulle sørge for billige fødevarer, men også bibringe medlemmerne åndelig føde. Et bibliotek i forbindelse med butikken var derfor en naturlig del af både oplysningstanken og tanken om hjælp-til-selvhjælp bag foreningen, som også stod for at afholde foredrag og andre opbyggelige arrangementer.

Bogsamlingen bestod af både skøn- og faglitteratur, bl.a. historiske værker, rejsebeskrivelser og romaner. De fleste bøger blev doneret af brugsforeningens stiftere, bl.a. lægen Ferdinand Frederik Ulrik, men samlingen voksede også gennem gaver fra lånerne, heriblandt Ane Julie Schmidt, der boede i F18. Biblioteket blev så stor en succes, at der til tider måtte indføres begrænsning på udlån af særligt populære bøger og tidsskrifter. De gamle udlånsprotokoller viser, at især kvinderne var ivrige lånere. Ca. 25 deltog i arrangementet.

2. december 2019 blev Selskabets julemøde afholdt, hvor vi tog hul på fortællingerne om bibliotekshistorien gennem tiderne. Christian Kaaber, boghistoriker og mag.art. i litteraturhistorie – og medforfatter på *Bibliotekshistorie 2020* – fortalte om oplysningstidens biblioteker.

I Oplysningstiden var Danmark rig på en række berømte biblioteker, som i dag er historie. Det være sig biblioteker på herregårde og i palæer i København. Nogle var pragtbiblioteker, såsom grev Moltkes Bibliotek og grev Thotts Bibliotek. Andre biblioteker var i særlig grad præget af oplysningstanken såsom Suhms Bibliotek. Som led i oplysningstanken åbnede Det Kgl. Bibliotek for offentligheden i 1793. Hertil kommer latinskolebibliotekerne, som noget særligt i 1700-tallet. Arrangementet var et tilløbsstykke, ca. 50 personer deltog, og alle stole i lokalet var besat.

Arrangementer i 2020: vi havde planlagt og aftalt flere arrangementer i 2020, det første skulle være 19. marts med besøg i Ombudsmandsinstitutionen. Men som alle ved, måtte det afflyses, da Danmarks lukkede ned for næsten al aktivitet pga. covid-19. Og det var i løbet af 2020 vanskeligt at forudse, hvornår vi kunne komme i gang med arrangementer igen. Hvordan ville det se ud med vaccinationer? Med regler om forsamling? Med lokaler, vi kunne være i? Og meget mere. Vi har i styrelsen været i kontakt med hinanden via mail, men ikke afholdt digitale møder – situationen taget i betragtning har der i den sammenhæng ikke været så meget at holde møde om.

Men der er blevet arbejdet på andre opgaver: To af styrelsens medlemmer, Steen Bille Larsen og Nan Dahlkild, har været travlt optaget af redaktionsarbejdet med *Bibliotekshistorie 2020*. Trods corona har de arbejdet intenst og formået at få værket klar til udgivelse. Målet var, at det skulle udkomme i 2020 – 100-året for vedtagelse af den første danske bibliotekslov. Men da bibliotekerne grundet corona blev lukket for adgang blev *Bibliotekshistorie 2020* forsinket og udkom i november Aarhus Universitetsforlag er udgiver af værket.

I denne usædvanlige tid er også Bibliotekshistorie nr. 14 udkommet, med Steen Bille Larsen som redaktør. Alle medlemmer får publikationen tilsendt enten i trykt eller elektronisk form.

Vi har i styrelsen drøftet forskellige emner, bl.a. har vi spurgt Rigsarkivet om et besøg, men deres svar var, at ”...alle arkivalier er flyttet fra Slotsholmen til Rigsarkivets fjernmagasin, så fornemmelsen af arkiv er her ikke mere, da alle hylder er tomme. Det samme gælder for Harsdorffsalen, hvor næsten alle bøger er flyttet...” Så det besøg har vi droppet.

Sitet www.bibliotekshistorie.dk – oprindeligt oprettet af Pierre Evald, Biblioteksskolen i Aalborg – ligger på nettet og indeholder mange nyttige bibliotekshistoriske artikler. Det har været varetaget af biblioteket på det tidligere Institut for Informationsstudier, men med uddannelsens omlægning til Det Humanistiske Fakultet på Københavns Universitet og bibliotekets sammenlægning med Det Kgl. Bibliotek skete der ændringer i de it-tekniske forhold, og Det Kgl. Bibliotek kan ikke længere vedligeholde og opdatere det. Styrelsen er i dialog med KB om en fortsat opretholdelse af sitet.

Publikationsvirksomhed

Medlemsbladet *Bib-Hist* er udkommet med nr. 38, som bringer Dorte Bertrams erindringer fra sit bibliotekariske liv 1955-2002, bl.a. på Den Sociale Højskoles bibliotek i København. *Bib-Hist* udkommer digitalt og udsendes pr. mail til medlemmerne. Derudover er der udsendt særskilte informationer vedr. møder og arrangementer.

En oversigt over bibliotekshistoriske artikler i *Bib-Hist* er i juni 2021 lagt på hjemmesiden.

Bib-Hist og Selskabets hjemmeside, www.bibhist.dk, redigeres af sekretær Hans Peter Rasmussen og formand Bente Kaspersen. Såvel *Bib-Hist* som informationer om møder og arrangementer lægges også på Selskabets hjemmeside.

Selskabets Facebook-side redigeres af Steen Bille Larsen, og har mere end 1100 følgere.

Bibliotekshistorie udkommer ca. hvert andet år med forskningsbaserede artikler. Nr. 14 udkom i april-maj 2021. Redaktionsudvalget består af Steen Bille Larsen, Ole Harbo og Hans Elbeshausen.

Bibliotekshistorie nr. 14 indeholder artikler om Adam Gottlob Moltkes pragtbibliotek og dets opløsning i 1700-tallet, Observatoriebiblioteket på Østervold 1861-1996, Engelsk syn på dansk biblioteksvæsen 1936. Om biblioteksarbejde på hospitaler og sundhedsfremme i folkebibliotekets ambulatorier i 1900-tallet.

Udgifterne til trykning og forsendelse af Bibliotekshistorie er en stigende økonomisk udfordring for Selskabet. Indtil videre søger vi at fastholde en udgivelse hvert andet år, måske dog med den konsekvens at der bliver 1-2 færre artikler.

Medlemstal og kontingent

Medlemstallet er, som de foregående år, for nedadgående, både for så vidt angår personlige medlemmer som institutioner. Det registrerede antal betalende medlemmer er i dag 124, hvoraf 107 er personlige og 17 er institutionsmedlemmer. Det giver Selskabet økonomiske udfordringer og betyder bl.a. at der er behov for fondsstøtte til udgivelse af Selskabets tidsskrift: Bibliotekshistorie.

Derfor er der sket en mindre kontingentstigning.

I 2019 blev kontingenterne ændret til differentierede kontingentsatser, så medlemmer, der vælger at læse den digitale udgave af Bibliotekshistorie har en lavere kontingentsats end de, der får Bibliotekshistorie tilsendt i trykt udgave.

Styrelsen

Efter generalforsamlingen 2019 konstituerede styrelsen sig med formand Bente Kaspersen, næstformand Bertil Dorch, kasserer Søren Carlsen og sekretær Hans Peter Rasmussen. Steen Bille Larsen er redaktør af Bibliotekshistorie. Øvrige styrelsesmedlemmer er Mette Colding Dahl og Nan Dahlkild.

På generalforsamlingen blev Henning P. Nielsen og Michel Steen Hansen valgt som styrelsessuppleanter. Inger Mathiesen og Inge Selfort genvalgtes som revisorer og Ellen Warrer Bertelsen som revisorsuppleant.

